

PREŠOVSKÁ UNIVERZITA V PREŠOVE
Gréckokatolícka teologická fakulta

ZNAK SYMBOL A RITUÁL

**V DUCHOVNOM
A V LITURGICKOM
ŽIVOTE KREŠŤANA**

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
GTF PU v Prešove 22.10.2021

Prešov 2021

ZNAK, SYMBOL A RITUÁL
v duchovnom a v liturgickom živote kresťana

Editori: © Martin Tkáč – Peter Tirpák

Recenzenti:

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.
prof. dr hab. Józef Marecki
dr hab. Lucyna Rotter prof. UPJPI
doc. ThDr. Peter Borza, PhD.

Grafická úprava a návrh obálky: PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Za obsah a jazykovú stránku textov zodpovedajú autori príspevkov. Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho časť nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľa práv.

Vydavateľ:

© Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta

Zborník vychádza v rámci projektu VGAMR 2020/KAE/18/2020-2021

ISBN 978-80-555-2804-5

OBSAH

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.

Slovo na úvod konferencie. 5

Peter Tírpák

**Formy a prejavy ľudovej zbožnosti
v živote gréckokatolíkov na Slovensku 7**

Marcel Mojzeš

**Zvyk – železná košeľa? Problematika rutiny
z pohľadu liturgickej a spirituálnej teológie 23**

Peter Lazorič

Modlitba a Cirkev v živote roľníka. 37

Alena Krunková

**Uplatňovanie slobody náboženského vyznania a viery
v zmysle čl. 24 Ústavy SR v núdzovom stave 51**

Andrzej Giza

Religious life in the Polish diaspora in Harbin 65

Lubica Lenartová

**Vybrané rodinné zvyky v prostredí Liptova a Oravy
v kontexte katolíckych sviatostí 77**

Martin Tkáč

**„Ak Pán nestavia dom,
márne sa namáhajú tí, čo ho stavajú.“ 97**

Zoznam autorov 109

Slovo na úvod konferencie

*Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.
dekan GTF PU v Prešove*

Vážení účastníci konferencie!

Dovoľte, aby som Vás ako dekan Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove s úctou pozdravil. Hneď na úvod tohto medzinárodného podujatia by som chcel vyjadriť všetkým poďakovanie, ktorí ste prijali pozvanie k aktívnej účasti ako prednášatelia, ale taktiež aj tým, ktorí budú pozornými a vnímavými poslucháčmi hodnotných prednášok v on – line priestore.

Osobitným spôsobom by som rád vyzdvihol tri základné momenty dnešného podujatia. V prvom rade je to v kontexte poďakovania organizátorom, ktorí aj v tomto pre akademický svet neľahkom období koronavírusu sa podujali ho zorganizovať. Vďaka patrí Katedre aplikovanej edukológie našej fakulty a osobitne ThLic. Martinovi Tkáčovi, PhD., ktorý bol hybnou silou jeho prípravy.

V druhom rozmere chcem zdôrazniť medzinárodný rozmer podujatia, nakoľko je to medzinárodná vedecká konferencia v rámci riešenia projektu v schéme VGA MR v kooperácii s významnou poľskou inštitúciou a to Pápežskou univerzitou Jana Pavla II. v Krakove. Osobne som rád, že pozvanie k prednáškam prijali aj naši dlhoroční priatelia, či už p. prof. Marecki alebo p. doc. L. Rotter a ďalší. Vyjadrujem presvedčenie, že aj ich účasť je zároveň potvrdením vzájomnej spolupráce a impulzom k jej ďalšiemu rozvíjaniu.

V neposlednom rade chcem poukázať na dôležitosť témy konferencie. Tá sa koná v dlhoročnej schéme pod názvom *Znak, symbol, rituál* dnes v podnázve *duchovnom a liturgickom živote kresťana*. V dnešnej dobe zvlášť, keď absentuje duchovno ako také v mnohých oblastiach

nášho života, je téma konferencia obzvlášť aktuálna. Duchovno sa môže prejaviť nádherným spôsobom v plnosti svojej hĺbky a krásy v liturgii. Toto konštatovanie je pre nás všetkých zároveň pozvaním k sústrednosti pri počúvaní prednášok v rámci dnešnej medzinárodnej konferencie v on – line priestore.

Všetkým zúčastnením ďakujem za prijatie pozvania na dnešné podujatie a zároveň prajem hlboké obohatenie sa v predmetnej a aktuálnej téme.

Formy a prejavy ľudovej zbožnosti v živote gréckokatolíkov na Slovensku

Peter Tirpák

Abstract: *The long-time experience of the Church confirms that healthy folk piety has brought the rich fruits of the Christian life in families and nations. The Greek Catholic Church in Slovakia is the bearer of many expressions and forms of prayers of the believing people. These found their justification especially in the period of persecution of this Church during the totalitarian regime, when believers - although without their priest - could meet with prayer. The pious people, then and now, seek spiritual comfort in these prayers, which have their deep tradition and heritage.*

Key words: Folk piety. Panychida (Memorial ceremony). Parastas (Big memorial ceremony). Jesus' prayer. Moleben. Akatist. Second Vatican Council.

Úvod

Ľudová zbožnosť sa považuje za pravý poklad Božieho ľudu – takto vyjadruje svoju myšlienku o jednoduchých prejavoch viery človeka sv. Ján Pavol II. Tento prejav viery vyjadruje smäď po Bohu, ktorý môžu pochopiť len jednoduchí a chudobní v duchu, tak ako o nich hovorí Ježiš Kristus. Hoci je liturgia vrcholom, ku ktorému smerujú všetky činnosti Cirkvi a prameňom, z ktorého vychádzajú, nevyčerpáva všetky jej aktivity alebo duchovný život veriacich. Okrem účasti na liturgii Cirkev podporuje a odporúča niektoré slávenia a pobožnosti ľudovej zbožnosti. Niekedy si ľudová zbožnosť osvojuje prejavy, ktoré jasne vychádzajú z autentickkej skúsenosti viery kresťanov a religiozity, inokedy musí Cirkev očisťovať tieto prejavy od omylov, neprimeraného vyzdvihovania alebo dokonca prvkov poverí.¹ Pod ľudovou zbožnosťou sa obyčajne rozumie tradičná zbožnosť s určitou dávkou „folklornej viery“, zameranej skôr na rituály, než na obsahovú náplň. Ľudia tu ešte

¹ RADA PRE RODINU KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: Ľudová zbožnosť. In: <http://www.rodina.kbs.sk/Pastoracne-pomocky/Stretnutia-rodin/Odovzdavanie-viery/sm135/8-%C4%BDudova-zboznost/> (20.1.2013).

navštevujú chrám, ale je im prakticky jedno, čo sa modlia, v čo veria. Nepotrebujú premýšľať, nepotrebujú čítať knihy s náboženskou tematikou. Potrebujú rituály. Zrelá osoba potrebuje prejsť k tomu, aby pochopila podstatu rituálu. Z ľudovej viery sa vytráca racionalita. Prekážkou návštevy chrámu sa stáva to, že človek by tam musel byť s ľuďmi, ktorých pokladá za zlých, ktorí mu ublížili alebo ktorých pradedovia ublížili jeho pradedom. Viera sa tak stáva egocentrickou, s predstavou Boha ako veľkého ochrancu v čase kríz. Vyhľadávajú sa vlastné prejavy viery na púťach a najmä v zjaveniach. Tento únik do „vnútorného tepla“ je dôsledok oddelenia Boha od života, odpojenia náboženstva od dennej praxe i morálky.²

Dlhoročná skúsenosť Cirkvi však potvrdzuje, že zdravá ľudová zbožnosť priniesla bohaté ovocie kresťanského života v rodinách a národoch. Cirkev na základe svojej skúsenosti a vo svetle Svätého Ducha verí, že táto zbožnosť môže naďalej ponúkať veľkú službu pravej inkulturovanej viere, podľa rôznosti národov a kontinentov.

Ľudová zbožnosť má veľa prejavov počas liturgického roka, zvlášť počas Veľkého pôstu, Svätého (Veľkého) týždňa a Veľkonočného obdobia. Počas cezročného obdobia existuje veľa pobožností k Presvätej Bohorodičke, za zomrelých a k svätým. Púte, návštevy pútnických miest a cintorínov, procesie atď. sú neoddeliteľnou súčasťou tejto zbožnosti. Kresťanská rodina bola vždy veľmi úzko spojená s týmito prejavmi zbožnosti, zvlášť púťami a návštevami mariánskych svätýň, z ktorých niektoré sú dnes známe po celom svete. Rodiny prenášali tento zvyk z rodičov na deti. Aj dnes mnoho kresťanských rodín prichádza so svojimi deťmi na pútnické miesta, kde nielen prejavujú svoju zbožnosť, ale aj pristupujú k sviatosti zmierenia a prijímajú Eucharistiu. Spolu s týmito prejavmi existujú aj iné každodenné prejavy, ako modlitba pri jedle, spoločná modlitba posvätného ruženca, požehnanie auta alebo

² HAJDUK, A.: Ľudová zbožnosť. In: http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2004/ran-2004-1-09.pdf (20.1.2013).

domu, púte do svätých svojho patróna, prosba za dážď alebo ochranu pred pohromami a iné.

Keď viera sformovala tieto náboženské zvyky a úkony, je pre kresťanských rodičov dobré v nich pokračovať a odovzdávať ich jednoduchého, ale dôležitého ducha svojim deťom a prežívať svoj vzťah s Bohom nielen počas mimoriadnych situácií vo svojom živote, ale aj v tých každodenných. Navyiac, tieto úkony mali a stále majú veľký vplyv na identitu národov a vonkajšie prejavy vyznáwanej viery. Keď sa tieto prejavy preniesli do spoločenského vyjadrenia, stali sa radostným dôkazom viery kresťana pre neveriacich a povzbudením pre vlašných.

Magistérium Cirkvi podporuje fenomén ľudovej zbožnosti a jej znakov

Druhý vatikánsky koncil sa zaoberá nábožnosťou človeka v mnohých vo svojich dokumentoch. Aj keď nie vždy ide o explicitné vyrozumieanie vnímania ľudovej zbožnosti, jasne poukazuje na fenomén ľudského prirodzeného hľadania transcendentného zážitku s tým, čo (ktorý) ho presahuje.

Deklarácia o náboženskej slobode *Dignitatis humanae* obracia pozornosť čitateľa na slobodu a zodpovednosť: „*Všetci ľudia, v súlade so svojou dôstojnosťou, ako osoby obdarené rozumom a slobodnou vôľou – a teda osobne zodpovední – sú samou svojou prirodzenosťou pobádaní a zároveň mravne povinní hľadať pravdu, predovšetkým pravdu týkajúcu sa náboženstva. Sú povinní poznanú pravdu aj prijať a celý svoj život usporiadať podľa jej požiadaviek.*“³ Na inom mieste deklaruje nutnosť akceptácie náboženskej slobody z pozície občianskej moci: „*...spoločenstvám treba zaručiť, aby mohli konať podľa svojich noriem, pokiaľ sa pri tom nenarúšajú spravodlivé požiadavky verejného poriadku, aby mohli vzdávať verejnú úctu Božej velebnosti, podporovať svojich členov v náboženskom živote, ... aby sa ľudia mohli slobodne zhromažďovať z nábo-*

3 DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: *Dignitatis humanae* (2). Trnava : SSV, 2019. ISBN 978-80-8161-408-8.

ženských pohnútok. Občianska vrchnosť musí teda účinne chrániť náboženskú slobodu všetkých občanov spravodlivými zákonmi a inými vhodnými prostriedkami tvoriť priaznivé podmienky na rozvoj náboženského života, aby občania mohli naozaj vykonávať svoje náboženské povinnosti a tak boli na ošoh samej spoločnosti dobrodenia spravodlivosti a pokoja, ktoré vyplývajú z vernosti človeka Bohu a jeho svätej vôli.⁴

Aj v dekrété o apoštoláte laikov s názvom **Apostolicam actuositatem** obracajú konciloví otcovia pozornosť na verejné uctievanie Boha, ktoré v mnohom odzrkadľuje práve duchovnosť človeka, prejavujúcu sa prostredníctvom osobných či spoločných modlitieb, púti a rôznych pobožností. Ako dokument spomína: „Nech majú všetci na pamäti, že verejným uctievaním Boha, modlitbou, pokáním a dobrovoľným znášaním životných námah a trápení, ktorými sa stávajú podobnými trpiacemu Kristovi (porov. z Kor 4, 10; Kol 1, 24), môžu vplývať na všetkých ľudí a prispieť k spásu celého sveta.“⁵

Aj dekrét o ekumenizme **Unitatis redintegratio** rieši jeden z dôležitých faktov patriacich do ľudovej zbožnosti, ktorá svojou povahou podčiarkuje spoločenstvo (jednotu) veriacich. Slovom koncilu: „Božia láska sa prejavila voči nám v tom, že Otec poslal jednorodeného Božieho Syna na svet, aby sa stal človekom a tak vykúpil, obnovil a zjednotil ľudstvo. ... Duch Svätý, ktorý prebýva vo veriacich a naplňa i vedie celú Cirkev, vytvára obdivuhodné spoločenstvo veriacich a všetkých tak hlboko spája v Kristovi, že je základom jednoty Cirkvi.“⁶

Úlohu apoštolov v budovaní života z viery a pre vieru proklamuje konštitúcia o Božom zjavení **Dei verbum** a to v časti o posvätnéj Tradícii. Okrem iného pripomína, že „v tom, čo apoštolí odovzdali, je všetko, čo pomáha Božiemu ľudu sväto žiť a rásť vo viere. Takto Cirkev vo svojom

4 DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: *Dignitatis humanae* (4 – 6). Trnava : SSV, 2019.

5 DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: *Apostolicam actuositatem* (16). Trnava : SSV, 2019.

6 DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: *Unitatis Redintegratio* (2). Trnava : SSV, 2019.

učení, živote a kulte zachováva a všetkým pokoleniam odovzdáva všetko, čím sama je, a všetko, čo verí.⁷

Dogmatická konštitúcia o Cirkvi **Lumen gentium** rozširuje uvažovanie o ľudovej zbožnosti v konkrétnom rozmere uctievaní si svätých obrazov, resp. tých, ktorí sú na nich vyobrazení a zároveň kladie dôraz na rozvoj mariánskeho kultu. Výzva sa dotýka všetkých veriacich, „aby veľkodušne pestovali úctu k Panne Márii, najmä v liturgii, aby mali vo veľkej úcte mariánske pobožnosti a nábožné úkony, ktoré v priebehu vekov odporúčal učiteľský úrad Cirkvi, a aby svedomito zachovávali, čo bolo v minulosti stanovené o uctievaní obrazov Krista, Panny Márie a svätých.“⁸

Myšlienku úcty obrazov ponúka i konštitúcia o posvätnéj liturgii **Sacrosanctum concilium**, ktorá o. i. varuje pred nesprávnou nábožnosťou: „Nezmenená sa má zachovať prax predkladať v kostoloch posvätné obrazy na úctu veriacim. Majú sa však vystavovať v menšom počte a v primeranom usporiadaní, aby nevzbudzovali v kresťanskom ľude počudovanie ani nenapomáhali nie celkom správnu nábožnosť.“⁹

Účasť na púti, ako jednej z prejavov ľudovej zbožnosti a znakov vonkajšieho spoločného zjednotenia predstavuje konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete **Gaudium et spes**: „...ona (Cirkev) sama ukazuje svetu, že skutočná vonkajšia spoločenská jednota vyplýva z jednoty myslí a srdc, teda z viery a lásky, na ktorých je v Duchu Svätom nerozborne postavená jej jednota.“¹⁰ Práve náboženské putovanie, jednota v modlitebných úmysloch a prosbách poukazujú na veľkú kresťanskú rodinu, kde sa veriaci medzi sebou môžu nazývať bratmi a sestrami.

7 DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: *Dei Verbum* (8). Trnava : SSV, 2019.

8 DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: *Lumen Gentium* (67). Trnava : SSV, 2019.

9 DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: *Sacrosanctum Concilium* (125). Trnava : SSV, 2019.

10 DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: *Gaudium et spes* (42). Trnava : SSV, 2019.

Pre Kongregácie pre Boží kult a disciplínu sviatostí je dôležité neustále hľadanie prostriedkov na spájanie súvislostí medzi liturgiou a ľudovou zbožnosťou. Tento fundament vnímania ľudovej zbožnosti vníma aj sv. Ján Pavol II., ktorý vo svojom liste zo 4.12.1988 spomína, že ľudovú zbožnosť nemožno ani ignorovať, ani o nej rokovať s nezáujmom alebo s pohrdaním, lebo je bohatá na hodnoty a už sama ako taká vyjadruje nábožný postoj voči Bohu. V ďalšom svojom uvažovaní pápež pripomína, aby bola ľudová zbožnosť neustále evanjelizovaná, aby viera, ktorú vyjadruje, stávala sa zrelším a autentickjším úkonom. Iba v tomto prípade formácie a evanjelizácie v ľudovej zbožnosti nenastane nahrádzanie a miešanie sa s liturgickými sláveniami. Totiž skutočná pastorácia sa bude vedieť oprieť o bohatstvá ľudovej zbožnosti, bude vedieť očistiť ich a zamerať na liturgiu ako dar národom. Zo spomenutého vyplýva, že ľudová zbožnosť je v súčasnosti Cirkvou vnímaná ako: výraz kultu, výraz viery a prostriedok duchovného ovocia.

Exhortácia o katechéze *Catechesi tradendae* obracia pozornosť čitateľa k ľudovej zbožnosti, ktorá je nevyhnutným prejavom vyjadrovania viery. Sv. Ján Pavol II. má na mysli tie pobožnosti, ktoré v istých krajinách koná veriaci ľud s horlivosťou a dojímavou čistotou úmyslu, aj keď viera, ktorá je ich podkladom, sa musí očistiť a dokonca z viacerých aspektov aj poopraviť. Myslí pritom na isté ľahko pochopiteľné modlitby, ktoré toľké jednoduché osoby rady opakujú. Zároveň myslí na skutky nábožnosti, ktoré sa konajú s úprimnou túžbou robiť pokánie alebo páčiť sa Pánu Bohu. Pápež však zároveň konštatuje, že väčšine týchto modlitieb alebo pobožností je popri prvkoch, ktoré treba vylúčiť, veľa takých, ktoré pri správnom použití môžu veľmi poslúžiť lepšiemu poznaniu Kristovho tajomstva a jeho posolstva: Božia láska a milosrdenstvo, Kristovo vtelenie, jeho vykupiteľský kríž a jeho zmŕtvychvstanie, pôsobenie Svätého Ducha v každom kresťanovi v Cirkvi, tajomstvo druhého sveta, evanjeliové čnosti, ktoré treba pestovať, prítomnosť kresťana vo svete atď. Akoby na obranu katolíckej viery, no zároveň priam prorocky kladie v závere uvažovania o ľudovej zbožnosti

rečnícku otázku: „Prečo by sme mali siahať iba po nekresťanských - ba dokonca protikresťanských prvkoch - a odmietat' tie, ktoré potrebujú len revíziu a očistenie, lebo sa zrodili z kresťanského koreňa?“

Vzťah katechézy a ľudovej zbožnosti pripomína aj **Katechizmus**, podľa ktorého „*katechéza má brať do úvahy nielen liturgiu sviatostí a svätenín, ale aj formy zbožnosti veriacich a ľudovú nábožnosť. Náboženské čítanie kresťanského ľudu si vždy našlo prejav v rozmanitých formách zbožnosti, ktoré obklopujú sviatostný život Cirkvi, ako je uctievanie relikvií, návštevy svätých, púte, procesie...*“¹¹

Kult duchovného života, ktorý sa bezprostredne spája s prejavmi a znakmi ľudovej zbožnosti, je v súčasnosti obsahom prípravy na XVI. riadne valné zhromaždenie biskupov, ktorí sa budú zaoberať synodalitou¹² pod názvom „*Za synodálnu cirkev: spoločnosť, účasť a poslanie*“. Už teraz je na oficiálnych web stránkach Vatikánu zverejnená *Príručka počúvania a rozlišovania v miestnych cirkvách*,¹³ ktorá sa volá *Vademecum*. Hierarchom má napomáhať zhromaždiť Boží ľud, aby mohol vyjadriť skúsenosti vo svojej miestnej cirkvi. Pápež František pri vytváraní príležitosti na počúvanie a dialóg na miestnej úrovni prostredníctvom tejto synody vyzýva Cirkev, aby znovu objavila svoju hlboko synodálnu povahu. Ak hovoríme o prejavoch nábožnosti, *Vademecum* objasňuje, že „*celý Boží ľud má spoločnú dôstojnosť a povolanie prostredníctvom krstu. Všetci sme na základe krstu povolaní byť aktívnymi účastníkmi života Cirkvi. Vo farnostiach, malých kresťanských komuni-*

¹¹ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI (čl. 1674). Trnava : SSV, 1999.

¹² Synodalita v prvom rade označuje konkrétny štýl, ktorý kvalifikuje život a poslanie Cirkvi, vyjadruje jej povahu Božieho ľudu, ktorý spoločne kráča a zhromažďuje sa, povolaný Pánom Ježišom v sile Svätého Ducha ohlasovať evanjelium . Synodalita by mala byť vyjadrená v bežnom spôsobe života a práce Cirkvi. Porov. BOLLETTINO - SALA STAMPA DELLA SANTA SEDE: *Vademecum document*. In: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/09/07/0541/01166.html#1> (10.10.2021).

¹³ Prvá fáza prípravy sa koná od októbra 2021 do apríla 2022 v diecézach na biskupských konferenciách. Ide o akýsi medzičlánok k realizácii Synody biskupov v októbri 2023.

*tách, laických hnutiach, náboženských komunitách a iných formách spoločnosti, žien a mužov, mladých ľudí a starších ľudí sme všetci pozvaní navzájom sa počúvať a počúvať vnuknutia Ducha Svätého, ktorý prichádza, aby viedol naše ľudské úsilie, vdýchol Cirkvi život a vitalitu a viedol nás k hlbšiemu spoločenstvu pre naše poslanie vo svete.*¹⁴ Práve prejavy ľudovej zbožnosti sú odpoveďou na prežívania hodnotného duchovného života, v ktorom každý veriaci nachádza vlastnú cestu stretnutia sa s Bohom.

Prejav duchovnosti gréckokatolíkov v modlitbách s východnou tradíciou

Jedným z najvýraznejších prejavov modlitby, ktorých predsedajúci nemusia byť kňaz, príp. diakon, je **moleben**. Je to liturgická služba prosby alebo vďakyvzdania. Na rozdiel od božskej liturgie sa môže sláviť kedykoľvek a na rôznych miestach. Moleben je osobitná modlitba pre slovanské cirkvi byzantského obradu. Zatiaľ čo kresťania byzantského obradu v Grécku a na Blízkom východe oslavujú *Paraklesis* ako svoju primárnu službu prosiacej modlitby, Slovania vytvorili množstvo takýchto služieb (modlitieb), nazývajúcich sa moleben. Slovo „moleben“ pochádza z úplného názvu služby Paraklesis (v slov. služba kánona prosby - „kanon molebnij) Theotokos. Pre kresťanov je úplne prirodzené, že vyjadrujú svoje prosby Bohu a ďakujú mu za jeho požehnanie. Je tiež bežné prosiť svätých za ich modlitby k Bohu v náš prospech. Koncom 19. a začiatkom 20. storočia boli napísané nové molebeny, ktoré pridali určité ďalšie prvky, väčšinou populárnej zbožnosti. Tieto „pobožné molebeny“ existovali bok po boku so službami v oficiálnych liturgických knihách. V súčasnosti sa na Slovensku tešia svojej obľube tieto molebeny:

¹⁴ BOLLETTINO - SALA STAMPA DELLA SANTA SEDE: Vademecum document. In: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/09/07/0541/ou66.html#1> (10.10.2021).

1. Moleben k najsvätejšiemu srdcu Ježiša Krista¹⁵
2. Moleben k Presvätej Bohorodičke¹⁶
3. Moleben k svätému Jozefovi
4. Moleben k sv. Cyrilovi a Metodovi
5. Moleben k blahoslavenému Pavlovi Petrovi Gojdičovi
6. Moleben k blahoslavenému Vasiľovi Hopkovi
7. Moleben k blaženému hieromučeníkovi Metodovi Dominikovi Trčkovi
8. Veľkopôstny moleben
9. Moleben ku Klokočovskej Bohorodičke¹⁷

Nenahraditeľné miesto v prejavoch ľudovej zbožnosti majú aj **akacisty**. Akatist alebo akafist (gr. *Ἀκάθιστος Ὕμνος* – nesedavý hymnus) je ďakovno-oslavnou bohoslužbou v gréckokatolíckej cirkvi, zaužívanou aj vo východnom – nekatolíckom svete. Počas jeho modlitby sa nesedí, ale ako vyjadrenie radosti a vďačnosti sa celý čas stojí. Akatist sa spravidla skladá z 13 kondákov a 13 ikosov. Najznámejší a najstarší je akatist k Bohorodičke, ktorý vznikol ako poďakovanie za záchranu Konštantínopolu pri obliehaní Avarmi a Slovanmi v roku 626. Autorstvo sa pripisuje konštantínopolskému patriarchovi Sergiovi, Jurajovi Pizidskému alebo tiež sv. Romanovi Sladkopevcovi, ktorého si v liturgickom kalendári pripomíname so sviatkom Ochrany (Pokrova) Presvätej Bohorodičky. V slovanskom svete existujú aj mnohé iné akatisty. Spolu s paraklisom je akatist k Bohorodičke najobľúbenejšou byzantskou modlitbou k úcte Božej Matky. Zborník akatistov pod názvom Akafisnik, ili sobranie akafistov bol vydaný v Užhorode roku 1911 zásluhou kňaza a profesora prešovskej preparandie Jána Kizáka a mal slúžiť k „duchovnému úžitku veriacich gréckokatolíckeho obradu“.

¹⁵ Zložil otec Isidore Dolnytsky z Ukrajinskej gréckokatolíckej cirkvi v neskoršom 19. storočí.

¹⁶ Zložil otec Meletius Lonchyna na začiatku 20. storočia.

¹⁷ Zložil otec Marko Durlák pri príležitosti otvorenia Jubilejnej brány, ktorá bola zároveň súčasťou osláv začiatku Jubilejného roka 350. výročia zázraku slzenia ikony Presvätej Bohorodičky v Klokočove.

Tento zborník obsahuje 22 akatistov: K Sladkému Ježišovi Kristovi; K Zvestovaniu Bohorodičke s kánonom; K Uspeniu Bohorodičky; K Čestnému Pánovmu krížu; K sv. Mikulášovi; K sv. prorokovi Eliášovi; K Pokrovu (ochrane) Vládkyne Márii; K Najsladšiemu Srdcu Ježiša Krista; K sv. prorokovi, predchodcovi a krstiteľovi Jánovi; K sv. veľkomučeníci Barbore; K Presvätej jednopodstatnej Trojici; Ku Kristovmu utrpeniu; K sv. Jozefovi snúbencovi; K sv. archanjelovi Michalovi, Gabrielovi a iným beztelesným mocnostiam; K Nepoškvrnenému Počatiu Panny Márie; K životodárnemu hrobu a vzkriesenému; K sv. apoštolom Petrovi a Pavlovi; K sv. Bazilovi Veľkému; K sv. veľkomučeníkovi Jurajovi; K všetkým svätým; K prijímaniu Božských sviatostí; Za zomrelých.¹⁸

Okrem spomínaných akatistov sa v prostredí gréckokatolíkov na Slovensku modlia tiež: Ďakovný akatist a Akatist ku klokočovskej ikone Presvätej Bohorodičky, ktorý bol napísaný pri príležitosti jubilea 350 rokov od jej zázračného slzenia. Jeho autorom je gréckokatolícky kňaz prešovskej archieparchie o. Marko Durlák.

Ježišova modlitba

Ludia, ktorí sa nemôžu z vážneho dôvodu zúčastniť spoločného slávenia večierne a iných bohoslužieb časoslova, ani ich konať súkromne, no majú túžbu páčiť sa Bohu a očisťovať myseľ svojho srdca modlitbou a pôstom, môžu sa modliť Ježišovu modlitbu. Tá spočíva (po úvodných poklonách a vzyvaní svätých) na opakovaní slov: *Pane Ježišu Kriste, Synu Boží, zmiluj sa nado mnou hriešnym*. Ježišovu modlitbu môžeme prerušiť ľubovoľnou krátkou modlitbou po každom jej desiatom alebo dvadsiatom piatom alebo tridsiatom treťom zopakovaní, napríklad „Presvätá Bohorodička, zachráň nás“ alebo vzyvaním Najsvätejšej trojice „Sláva Otcu i Synu i Svätému Duchu, i teraz, i vždycky, i na veky vekov. Amen.“ Na sledovanie počtu uskutočnených zopakovaní tejto

¹⁸ BABJAK, J.: *Akatist – duchovné bohatstvo východnej cirkvi*. In: <http://zoe.sk/?citaren&id=14> (10.10.2021).

modlitby sa používa pomôcka nazývaná po cirkevnoslovansky *čotky* alebo *vervica*, po grécky komboskíny.

Okrem toho je vhodné, hoci nie nevyhnutné, zladit' jej vyslovovanie s rytmom dýchania, pretože potom sa stáva modlitbou celého človeka, nielen jeho duše. Ak sa ju modlíme iba myslou, hovoríme jej prvú časť (Pane Ježišu Kriste, Synu Boží) pri nádychu a jej druhú časť (zmiľuj sa nado mnou hriechnym) pri výdychu. Ak sa ju modlíme aj perami, hovoríme ju celú na jeden výdych. Zladenie tejto modlitby s dýchaním je spočiatku dosť náročné, no prináša vnútorné upokojenie. V tomto kontexte modlitba srdca tvorí bod, v ktorom sa „moja“ akcia, „moja“ modlitba výslovne identifikuje s ustavičnou akciou toho Druhého vo mne, nakoľko sme schránkou Božieho Ducha.¹⁹ Čotky sa v tejto modlitbe stávajú akoby duchovným mečom, ktorým môžeme veľmi účinne odháňať pokušenia, pochmúrne myšlienky, zúfalstvo. Aj apoštol Pavol nás povzbudzuje: Preto si vezmite Božiu výzbroj, aby ste mohli v deň zla odolať, všetko prekonať a obstáť! (Ef 6, 13) Nosenie čotiek vyjadruje neustálu pripravenosť k modlitbe, k duchovnému boju. Čotky sa tradične nosia na ruke, zväčša na zápästí pravej ruky. Dôvod môžeme vidieť v knihe Deuteronomium a knihe Exodos, kde Boh viac rás prikazuje Izraelu: Uložte si tieto moje slová do srdca a do duše a priviažte si ich ako znamenie na ruku a nech sú ako znaky medzi vašimi očami. (Dt 11, 18; pozri aj Dt 6, 8-9; Ex 13, 9.16)

Nosiť čotky na ruke nie je nejaké vystatovanie či predvádzanie sa, a už vôbec nie módný výstrelok, ale je to dôležité svedectvo pre svet a zároveň účinná pomôcka, ktorá nám môže pomôcť pri modlitbe. Čotky nie sú určené len pre mníchov či „pobožných ľudí“, ale pre každého kresťana. Otcovia odporúčajú, aby sme pri Ježišovej modlitbe používali čotky. Ak sa ju budeme pravidelne modliť s čotkami (napríklad sto razy

¹⁹ ČEMUS, R.: *Modlitba Ježišova – modlitba srdce*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 1996, s. 44. ISBN 80-901957-6-8.

denne), pomerne rýchlo získame už spomínaný reflex, ktorý nás potom vždy pri dotyku čotiek bude podnecovať k modlitbe.²⁰

Parastas

Parastas je slovo gréckeho pôvodu a znamená „sprostredkovanie“. Je to bohoslužba, ktorá sprostredkúva pomocou modlitby, obety a vône kadidla odpustenie hriechov zosnulých. Modlitba parastasu je dôkazom lásky k zosnulému, slávi sa v deň smrti, počas pohrebu a počas spomienky na zosnulého. Parastas je často spájaný aj so slávením božskej liturgie, v ktorej sa menlivé časti spievajú zosnulému.

Vo východnom obrade sa parastas neraz spája s *kolivou*, teda pokrmom, ktorého posvätenie a konzumácia sa viaže na prvú sobotu veľkého pôstu.²¹ Obsah kolivy má svoj symbolický význam: Pšenica je zna-

²⁰ ŠKOVIERA, A.: *Čotky*. In: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/cotky.html> (28.10.2021).

²¹ Koliva je veľmi chutné a bohaté jedlo, ktoré vyzerá ako koláč z obilnín, s medom, cukrom a ovocím. V našom kresťanskom ponímaní je koliva pôstny pokrm, ktorý Cirkvev požehnáva osobitnou modlitbou v prvý piatok Veľkého pôstu na službe vopred posvätených darov. Týmto Cirkvev poukazuje na cieľ a význam pôstneho odriekania. Koliva sa položí na stolík uprostred chrámu a po zaobónnej modlitbe sa spieva Kánon svätého Teodora. Historicky sa konzumácia kolivy v kresťanskom prostredí spája s osobnosťou cisára Julián Apostatu (361 – 363), ktorý sa pokúšal vnútri Rímskej ríši jeho predchádzajúce, pohanské náboženstvo, pričom bol ochotný použiť na to prakticky akékoľvek metódy. Vedel, že počas prvého týždňa Štyridsiatnice sa kresťania postia mimoriadne prísne, mnohí od pondelka do piatka nejedia vôbec nič, preto koncom týždňa prídu na trhovisko kúpiť si niečo na víkend, najmä ovocie a zeleninu. Aby ich teda prinútil – aspoň nevedomky, keď to odmietajú urobiť vedome – mať účasť na pohanských obetách, dal všetky jedlá predávané na trhovisku potajomky pokropiť krvou zvierat obetovaných modlám. V noci sa konštantínopolskému patriarchovi Eudoxiovi (360 – 370) zjavil svätý veľkomučeník Teodor Tírón (umrel okolo roka 306), prezradil mu, čo cisár zamýšľa a vyzval ho, aby veriacim dočasne zakázal kupovať si potraviny na trhovisku. Na otázku, čo teda majú kresťania jesť počas soboty a nedele, veď sú vyhladnutí, svätec odpovedal, že *kolyyu*. Svätý Teodor Tírón mu vysvetlil, že ide o jedlo bežné v jeho vlasti, ktorého základom je varená pšenica (tú majú všetci doma, nemusia ju kupovať). Patriarcha nariadenie poslúchol a kresťania neprišli na trhovisko kúpiť si pokrmy. Odtedy sa podľa bohoslužobných kníh má k sobote prvého týždňa Štyridsiatnice uvariť, prniesť do chrámu na posvätenie a konzumovať kolyva. Viac informácií na: <http://vladykoveodpovede.sk/2017/02/06/co-sa-v-prvom-tyzdni-postu-na-niektorych>

kom vzkriesenia – podobne, ako keď zrnko padne do zeme, vyrastie z neho klas v celej plnosti; med – jeho sladkosť symbolizuje sladkosť spravodlivých vo večnosti,²² pretože život smrťou nekončí. Sila modlitby tak siaha i za hrob. Katolícka cirkev verí v očistec, ktorý sa nekončí zatvorením telesných očí. Už Tridenstký koncil vyhlásil, že za duše v očistci môžeme obetovať modlitby, sväte liturgie a dobré skutky. Zaujímavá je však otázka, akým spôsobom sa nám duše zosnulých za modlitby odvdávajú. Sú v posväcujúcej milosti, modlia sa takisto i ony za nás, lásku splácajú láskou.

Aj v parastase sa modlíme za duše zosnulých, ale nie je zakázané modliť sa aj k nim, prosiť ich o príhovor u Boha. Oficiálne sa Cirkev modlí iba k tým, ktorý prešli beatifikačným procesom, súkromne sa však môžeme uchádzať o pomoc všetkých tých, o ktorých veríme, že zomreli v Božej milosti, zvlášť rodičov, príbuzných a známych.²³

Panychída a spomienky na zosnulých

Cirkev ako dobrá Matka pamätá vo svojich každodenných modlitbách a bohoslužbách na svojich verných zosnulých, či už pri každej svätej liturgii (anafora či prosby za zomrelých) alebo pri modlitbe Časoslova (Povečerie, Polnočnica). Veľmi populárnymi medzi ľuďmi sú tiež modlitby parastasu a panychídy. Vo východných cirkvách je zaužívaný obyčaj spomínať na zomrelých na tretí, deviaty a štyridsiaty deň po smrti, pričom tieto dni majú aj symbolický význam. Číslo tri symbolizuje, že zosnulý veril v Ježiša Krista, ktorý zomrel a tretieho dňa vstal z mŕtvych a tiež, že mal tri božské čnosti: vieru, nádej a lásku; číslo deväť znamená, že v spomienke prosíme Boha, aby prostredníctvom nebeských zástupcov udelil zosnulým miesto v nebi na miesto padlých anjelov; číslo štyridsať symbolizuje 40 dní pôstu Ježiša Krista a jeho 40-denné prebý-

farnostiach-svatio-v-cerkvi-kolyvu-v-nasej-cerkvi-sa-nesvatio-co-to-znamenava-preco-u-nas-nie/ (26.10.2021).

²² Porov. FEDORIV, J.: *Pojasnenja cerkvnich bohoslužbeň i svjatic tajn*. Lviv : Monastir monachiv studitskoho ustavu – Svičalo, 1999, s. 153 – 154.

²³ ŠPIDLÍK, T.: *Pramene svetla*. Trnava : SSV, 2000, s. 428.

vanie na zemi po jeho vzkriesení. Cirkev pozýva k všeobecnej spomienke na všetkých zosnulých aj ešte päťkrát v roku a to počas zádušných sobôt: pred Mäso pôstnou nedelou, tri soboty vo Veľkom pôste a sobota pred sviatkom Zostúpenia Svätého Ducha.²⁴ Zádušná sobota je deň v Cirkvi, kedy sú cirkevné bohoslužby venované modlitbe a spomienke za zomrelých. Po slávení liturgie sa modlí veriace spoločenstvo *panychídu*. Jej názov má svoje korene v gréckom jazyku: *pas* – všetko; *niks* – noc. Spojenie týchto dvoch slov vytvára jeden obraz, znázorňujúci „celú noc“. Spomienková bohoslužba je teda pôvodne celonočná bohoslužba za zosnulých. Vznikla v časoch prvých kresťanov, keď sa prenasledovaní pre svoju vieru schádzali v katakombách na hrobách mučeníkov a celú noc sa modlili za zosnulých, oslavujúc mučeníkov. Dnes už pietna spomienka netrvá celú noc, no jej názov je stále starý.²⁵

Dôvodom k modlitbe za zosnulých je skutočnosť, že aj pri Vyznaní viery sa modlíme, že veríme vo vzkriesenie mŕtvych a v život budúceho veku. Náš Pán, ktorý sám je Vzkriesenie a Život, nám výslovne prisľúbil večný život: „Kto verí vo mňa, bude žiť, aj keď umrie.“ (Jn 11, 25). Cirkev nás pozýva k spomienke na všetkých zosnulých pre nádej vzkriesenia a večného života. Zádušné soboty sa takto stávajú jedinečnými dňami modlitieb Cirkvi za jej členov, ktorí už odišli do večného života.

Modlitba za zosnulých nie je iba dobrým skutkom voči zosnulým, ale je to tiež znovuobjavenie sveta, ktorý zomiera a je mŕtvý. V tomto pozemskom svete sme odsúdení na smrť, rovnako ako je odsúdený samotný svet. V Kristovi však bola smrť zničená zvnútra, stratila, ako hovorí apoštol Pavol svoju bolesť a sama sa stala bránou do života v plnosti. Pre každého z nás sa táto brána do života otvorila pri našom svätom krste, keď sme zomreli starému človeku a obliekli sme si nového. Svätý Pavol hovorí: „*ved' ste zomreli a váš život je s Kristom ukrytý*

²⁴ TKÁČ, M.: Na dušičky pamätajme.. In: *Vita et communio*. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, 2021. s. 124-134.

²⁵ САБАТ, П.: *Церковні богослужіння за померлих*. In: CREDO: <https://credo.pro/2011/10/52262> (28.11.2021).

v Bohu“ (Kol 3,3). Modlitba za zosnulých teda nie je zúfalstvom, ba práve naopak, je prejavom veľkej nádeje!

Sobota bola na tento účel modlitby za zomrelých vybratá z niekoľkých dôvodov:

1. Pán Boh po stvorení sveta odpočíval v sobotu.
2. Ježiš Kristus v sobotu odpočíval v hrobe, keď dokončil dielo spásy ľudského rodu.
3. Vo Veľkom pôste sa bohoslužby konali len v sobotu a v nedeľu. Aby zomrelí nezostali dlhší čas bez duchovnej pomoci modlitieb a z nich plynúcich milostí, boli sväté liturgie v soboty Veľkého pôstu venované osobitnej spomienke za zomrelých.

Aj na základe týchto motívov sa sobota stala symbolom večného pokoja, spoločenstva s Bohom a večného šťastia v Bohu.

Čítanie mien zosnulých – hramoty

Počas zádušných sobôt sa slúži v chrámoch po božskej liturgii panychída, pri ktorej sa čítajú mená zosnulých z farnosti (tzv. hramoty). Ak počúvame počas hramôt množstvo mien, uvedomme si, že za každým týmto menom sa skrýva život jedného otca, mamy, brata či tety a že spoločnou modlitbou za nich im môžeme preukázať našu skutočnú lásku voči nim. Cirkve od začiatku spomína na svojich zomrelých a spájala túto spomienku aj s prosbou, aby sme si my žijúci zaslúžili raz účasť na večnom živote. Modliac sa za našich zosnulých stretávame sa s nimi v Kristovi, ktorý je Láskou a ktorý, pretože je Láskou, prekonáva smrť, ktorá je konečným víťazstvom rozdelenia a nelásky. U Krista niet rozdielu medzi živými a zosnulými, pretože v ňom sú všetci živí. Každá modlitba za zomrelých však prehľbuje aj našu osobnú vieru vo večný život. Nemôžem sa totiž napr. modliť za zomrelého otca a neposilňovať pri tom svoju vieru v to, že sa s ním raz stretnem vo večnosti. Modlitba za zomrelých nedovoľuje človeku, aby sa uzavrel len do dočasného sveta. Sprievodným znakom modlitieb za zomrelých je aj zapalovanie sviečok, ktoré sú symbolom večného svetla, ktoré svieti dušiam veriacich.

Sviečky sa týmto stávajú aj akoby poslami spomienok na našich zosnulých. Svätý Teofán Zatvorník hovorí, že zosnutí potrebujú naše modlitby tak, „ako chudobný človek kúsok chleba a misu vody.“ Vďaka modlitbám príbuzných a známych môže Boh – Pán života a smrti zmeniť osud zosnulého. Dôkazom toho je nespočetné množstvo prípadov v Cirkvi a životoch svätých. Osvojujeme si prostredníctvom zádušných sobôt jednu zo základných právd kresťanskej viery, že život po smrti nekončí, ale pokračuje v inej forme na veky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFIE

- BABJAK, J.: *Akatist – duchovné bohatstvo východnej cirkvi*. In: <http://zoe.sk/?citar-en&id=14> (10.10.2021).
- BOLLETTINO - SALA STAMPA DELLA SANTA SEDE: *Vademecum document*. In: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/09/07/0541/01166.html#l> (10.10.2021).
- ČEMUS, R.: *Modlitba Ježišova – modlitba srdce*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 1996. ISBN 80-901957-6-8.
- DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: Trnava : SSV, 2019. ISBN 978-80-8161-408-8.
- FEDORIV, J.: *Pojasnenja cerkvných bohoslužeb i svjaticich tajn*. Lviv : Monastir monachiv studitskoho ustavu – Svičalo, 1999.
- HAJDUK, A.: *Ludová zbožnosť*. In: http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2004/ran-2004-1-09.pdf (20.1.2013).
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava : SSV, 1999.
- RADA PRE RODINU KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Ludová zbožnosť*. In: <http://www.rodina.kbs.sk/Pastoracne-pomocky/Stretnutia-rodin/Odovzdavanie-viery/sm135/8-%C4%BDudova-zboznost/> (20.1.2013).
- САБАТ, П.: *Церковні богослужіння за померлих*. In: CREDO: <https://credo.pro/2011/10/52262> (28.11.2021).
- ŠKOVIERA, A.: *Čotky*. In: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/cotky.html> (28.10.2021).
- ŠPIDLÍK, T.: *Pramene svetla*. Trnava : SSV, 2000. ISBN 80-7162-323-7.
- TKÁČ, M.: *Na dušičky pamätajme..* In: *Vita et communio*. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, 2021. s. 124-134. ISBN 978-80-555-2691-1.

Zvyk – železná košľa? Problematika rutiny z pohľadu liturgickej a spirituálnej teológie

Marcel Mojzeš

Abstract: *In his article, the author deals with the issue of routine from the point of view of liturgical and spiritual theology in the context of the Synod on synodality. We can perceive the habit in a negative but also in a positive sense. In a negative sense, habit can be a kind of brake, an „iron shirt“, a routine that hinders development and creativity. The habit can also be perceived in a positive sense if it is part of a living and healthy tradition. What is a living tradition, explained St. John Paul II. in his apostolic letter *Oriente Lumen*. The synodal path is a way of some kind of „escape“ from the routine of liturgical and ecclesial life, as it develops communion, participation and mission through the action of the Holy Spirit. The author analyzes these three key concepts of the synodal path in the context of the Byzantine liturgical tradition.*

Key words: *Habit. Synodal path. Community. Participation. Mission.*

Úvod

Sláva Isusu Christu!

Ďakujem organizátorom tejto konferencie, zvlášť otcovi Martinovi za pozvanie a za možnosť tu vystúpiť. Mojou témou je „Zvyk – železná košľa? Problematika rutiny z pohľadu liturgickej a spirituálnej teológie.“ Pokúsim sa prezentovať ju v kontexte, v ktorom sme, a tým kontextom je naša Synoda o synodalite, ktorú sme začali aj na miestnych úrovniach minulú nedeľu.

Keď vidíme logo – jeho popis nachádzame na stránke – je tam veľký majestátny strom, plný múdrosti a svetla. Siahá až k nebu. Je znakom hlbokjej vitality a nádeje a vyjadruje Kristov kríž. Nesie Eucharistiu, ktorá žiari ako slnko. Horizontálne vetvy, otvorené ako ruky alebo krídla, naznačujú zároveň Svätého Ducha.

Boží ľud nie je statický, je v pohybe, čo je priamy odraz na etymológiu slova „synoda“, ktoré znamená „kráčať spolu“. Ľudí spája tá istá

spoločná dynamika. Tú im vdychuje strom života, od ktorého začínajú svoju cestu.

Týchto 15 siluet vystihuje celú ľudskosť v jej rozmanitosti životných situácií, generácií a pôvodu. Tento aspekt je posilnený množstvom jasných farieb, ktoré sú samy osebe znakom radosti. Medzi týmito ľuďmi, ktorí sú na rovnakej úrovni, nie je žiadna hierarchia. Sú mladí, starí, muži, ženy, dospievajúci, deti, laici, rehoľníci, rodičia, páry, slobodní. Biskup a rehoľníčka nie sú pred nimi, ale medzi nimi. Veľmi prirodzene im cestu otvárajú deti a potom dospievajúci s odkazom na Ježišove slová z evanjelia: „Zvelebujem ťa, Otče, pán neba i zeme, že si tieto veci skryl pred múdrymi a rozumnými a zjavil si ich maličkým.” (Mt 11, 25). Teda vidíme tu horizontálnu základnú líniu: za synodálnu cirkev. Spoločenstvo, spoluúčasť a misia prebieha zľava doprava v smere tohto pochodu, v smere tejto cesty, a teda na tejto ceste všetci sme.¹ V kontexte tejto Synody o synodalite sa pokúsím prezentovať moju tému: „Zvyk - železná košeľa? Problematika rutiny z pohľadu liturgickej a spirituálnej teológie.“

Logo Synody ako inšpirácia

V logu vidíme veľký majestátny strom plný múdrosti a svetla, ktorý siaha až k nebu a je znakom hlbokej vitality a nádeje a vyjadruje Kristov kríž, o ktorom hovoril profesor Marecki, môj predrečník. Otázka pre nás môže byť, či je Kristov kríž zvykom, rutinou? Alebo či skôr znakom a symbolom spojeným s nejakým rituálom?

Ešte možno máme v čerstvej pamäti slová pápeža Františka, ktoré povedal v Prešove vo svojej homílii: „Križikov je nespočetne veľa - na krku, v dome, v aute, vo vrecku. Ale neosoží nám to, ak sa nezastavíme, nezahľadíme na Ukrižovaného a neotvoríme mu srdce, ak sa nenecháme očariť jeho ranami otvorenými pre nás, ak sa naše srdce nenaplní dojatím a nebudeme plakať pred Bohom, ktorý je zranený z lásky k nám. Ak tak neurobíme, kríž pre nás zostane neprečítanou knihou,

¹ www.synoda.sk/sk (31.10.2021).

ktorej názov a autora dobre poznáme, ale ktorá nemá vplyv na náš život. Neobmedzujeme kríž iba na predmet zbožnosti a o to menej na politický symbol alebo na znak náboženského a sociálneho významu.”²

Hľa, akým spôsobom Svätý Otec spomenul dve slová z názvu našej konferencie. V tomto kontexte sme stále. A ďalej vidíme, že ten veľký majestátny strom, Kristov kríž, nesie Eucharistiu, ktorá žiari ako slnko.

A tiež sa môžeme pýtať, či Eucharistia je pre nás len zvykom, rutinou, rituálom? Horizontálne vetvy otvorené ako ruky alebo krídla naznačujú zároveň Svätého Ducha. A Boží ľudí nie je statický, čiže vidíme, že tu ide o niečo viac ako len o nejaký zvyk či rutinu. V synode, v liturgii, v Cirkvi má ísť stále o čosi viac. Boh je vždy viac.

Samotná Eucharistia je vnímaná ako udalosť, ako svadba Baránka a Nevesty, ako sa spomína aj v Inštrukcii *Nepochopiteľný Otec*. Veľmi sa mi páči, že kardinál Sandri, prefekt Kongregácie pre východné cirkvi, práve toto pripomína, že vlastne tá inštrukcia, ktorú poznáme ako *Inštrukciu na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví* má názov *Nepochopiteľný Otec (Il Padre incomprendibile)*. Ďalej pokračuje, že tento nepochopiteľný Otec sa nám zjavuje vo svojom synovi Ježišovi Kristovi.³

A teda táto Inštrukcia, ktorá má už viac ako 25 rokov, spomína, že Eucharistia je vlastne svadobná hostina. To nie je nejaká rutina alebo zvyk. To je udalosť raz za život. A teda, že táto „radostná a sviatočná dimenzia Eucharistie prežívaná ako udalosť, a nie ako zvyk, žila v kresťanskej antike a zachovala sa vo viacerých východných liturgiách.“⁴ Teraz

² FRANTIŠEK: Homília na Božskej liturgii sv. Jána Zlatousteho v Prešove. In: <https://www.kbs.sk/obsah /sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/sk2021-homilia-papeza-frantiska-na-bozskej-liturgii-sv-jana-zlatousteho-v-presove> (31.10.2021)

³ Porov. *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví* 1. In: http://www.grkat.nfo.sk/Texty/instrukcia_o.html (31.10.2021).

⁴ *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví* 63. In: http://www.grkat.nfo.sk/Texty/instrukcia_o.html (31.10.2021).

nejakým spôsobom my to dokážeme vytiahnuť a prežívať dnes, my aj tí ostatní.

Zvyk teda môžeme vnímať v negatívnom, ale i v pozitívnom zmysle. Zvyk môže byť akosi brzdou, železnou košľou, rutinou, ktorá bráni vývoju a kreativite. Pripomínam, ako zaujímavo nás kňazov i katechéto-ov i rehoľné sestry i laikov vyzval Svätý Otec František pri stretnutí v Katedrále svätého Martina v Bratislave ku kreativite. Aké dôležité je to dnes objaviť. A to je práve jedno z ovocí prítomnosti Svätého Ducha v Cirkvi – byť kreatívny.⁵ Najväčším predpokladom kreativity je Božia láska, teda byť milovaný. Vtedy dokážem byť skutočne v slobode, byť naozaj kreatívny, autentický, bez strachu z odsúdenia.

Živá tradícia

Zvyk možno vnímať aj v pozitívnom zmysle, ak je súčasťou živej a zdravej tradície. Čo je to tá živá tradícia? Veľmi pekne nám to vysvetlil svätý Ján Pavol II. vo svojom apoštolskom liste *Oriente Lumen*: “Tradícia je dedičstvo Kristovej cirkvi. Živá pamiatka na Vzkrieseného, ktorého stretli apoštoli, o ktorom vydali svedectvo a ktorého živú spomienku odovzdali vkladáním rúk svojim nástupcom v nepretržitej línii. Zaručený apoštolskou postupnosťou až k biskupom dneška. Tradícia sa skladá z historického a kultúrneho bohatstva každej cirkvi, v ktorej sa v nej utvárala na základe svedectva mučeníkov, otcov a svätcov, ako aj zo živej viery všetkých kresťanov počas stáročí až po dnešok. Nejde tu o nemen- né opakovanie, formu, ale o dedičstvo, ktoré v sebe chráni živé jadro pôvodného hlasovania. Tradícia chráni cirkev pred nebezpečenstvom zhromažďovania premenlivých názorov a zaručuje jej istotu a trvácnosť. Ak sa spôsoby a zvyky vlastné každej cirkvi chápu ako číra nehybnosť (vidíme, že na Synode absolútne nejde o nejakú číru nehybnosť, ale je to plné dynamiky) – zaiste by tu bolo riziko, že sa tradícii takto odní-

⁵ Porov. FRANTIŠEK: Príhovor v bratislavskej Katedrále svätého Martina. In: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/sk2021-prihovor-svateho-otca-v-bratislavskej-katedrale-svateho-martina> (31.10.2021).

me charakter živej skutočnosti, ktorá sa rozvíja a rastie a ktorý jej Duch zaručuje práve na to, aby sa prihováral ľuďom v každom čase. Tak ako Písmo rastie s tým, kto ho číta, tak aj každý iný prvok živého dedičstva Cirkvi rastie v chápaní veriacich a vo viere a v kontinuite a obohacuje sa o nové prínosy. (Veríme, že aj Synoda, ktorú prežívame, nás s Božou pomocou dokáže obohatiť o tie nové prínosy.) Jedine nábožné asimilovanie v poslušnosti viery toho, čo cirkev nazýva “tradíciou”, jej umožní inkarnovať sa v rozličných historických a kultúrnych situáciách a v podmienkach. Tradícia nespočíva nikdy v čirej nostalgii za vecami alebo formami minulosti, v akomsi múzeu, môžeme povedať, alebo v oplakávaní stratených privilégii (ako nám bolo dobre voľakedy pred 50-mi rokmi), ale je živou spomienkou Nevesty (hľa – svadba), ktorá sa uchovala večne mladá skrze lásku, ktorá v nej prebýva.“⁶

Teda sme na tejto ceste a vo svetle tejto synodálnej cesty môžeme spomenúť ešte Rozhodnutie gréckokatolíkov z roku 1969, ktoré bolo súčasťou snahy ako aplikovať II. Vatikánsky koncil v gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. To boli tie roky akéhosi maličkého nádychu po Pražskej jari. A vieme, že potom to zamrzlo v 70-tych rokoch 20. storočia, až kým po roku 1989 sme nemohli trošku viac slobodnejšie dýchať.

Je zaujímavé, že v tomto Rozhodnutí, ktoré bolo publikované v o. čísle časopisu Slovo pod názvom *Sláva Isusu Christu!* (to je názov príspěvku), ktorého autorom bol otec Michal Fedor, jezuita z Košíc, sa hovorí, že: “Gréckokatolíci budú rozlišovať živú tradíciu od zväzujúcej tradičnosti.”⁷

Teda vidíme, že sa tu spomína živá tradícia. Teda môžeme hovoriť: To je zvyk, znak, symbol a rituál v pozitívnom zmysle. Na druhej strane je zväzujúca tradičnosť, kedy zvyk môžeme vnímať v negatívnom slova

⁶ JÁN PAVOL II.: *Oriente Lumen* 8. In: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/orientale-lumen.pdf> (31.10.2021).

⁷ *Sláva Isusu Christu!* In: *Slovo k 1100. výročiu úmrtia svätého Cyrila*. Košice : Gréckokatolícky biskupský úrad, 1969, s. 3 – 4.

zmysle ako nejakú “brzdu”, ako nejakú bezduchú rutinu, ako tradíciu bez Ducha - vtedy je to bezduché. Ako “železnú košeľu”.

Božie Slovo nám jasne hovorí, že „litera zabíja, kým Duch oživuje.“ (2 Kor 3, 6b) A ďalej je celý kontext toho veršu, kde sa hovorí, že „On nás urobil súcich za služobníkov Novej zmluvy, a nie litery, ale Ducha. Lebo litera zabíja, kým Duch oživuje.“ (2 Kor 3,6) Čiže to nie je teraz nejaký slogan, že litera zabíja a Duch oživuje.

Aby sme to vedeli dobre aplikovať, potrebujeme sa nechať znova pozvať a urobiť súcimi za týchto služobníkov. Teda priam sa nechať akosi znova včleniť do tejto Božej cesty, do toho Božieho poslania a vtedy dokážeme správne aplikovať to, že Duch naozaj oživuje.

Otázkou je, ako sa robí “rozlišovanie” živej tradície od zväzujúcej tradičnosti? No prichádza nám na pomoc Svätý Otec František, ktorý na Twitteri minulý týždeň povedal peknú vetu, že “synoda je cestou duchovného rozlišovania, ktoré sa uskutočňuje v adorácii (= v klaňaní sa Bohu – gr. *proskynesis*, csl. *poklonenije*”, čiže adorácia), v modlitbe a v kontakte s Božím slovom.”⁸

Táto synoda je vlastne len začatím procesov synodálnej cesty, ktoré majú nejakým spôsobom pokračovať. Môžeme teda povedať, že synodálna cesta je vlastne spôsobom akéhosi “úniku” (angl. *escape*) z rutiny liturgickej, cirkevnej a možno akejkoľvek inej.

Keď sa zameriame na tri kľúčové slová posolstvá synodálnej cesty: spoločenstvo, spoluúčasť, misia, tak nájdeme, možno konkrétnejšie, kľúč, spôsob ako uniknúť, unikať z tej našej rutiny, ktorá nás ubíja, ktorá nás priam zabíja, lebo cítime, že potrebujeme žiť, potrebujeme byť oživení Svätým Duchom.

Spoločenstvo

Spoločenstvo je prvé z nich. My to máme v našej byzantskej liturgii, v úvodnom zvolaní pred anaforou: „Milosť nášho Pána Ježiša Krista, láska Boha Otca i spoločenstvo Svätého Ducha nech je s vami všetký-

⁸ <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20211015022> (31.10.2021)

mi.”⁹ Áno, to je žehnanie biskupa alebo kňaza na začiatku anafory a to je vlastne zobraté zo záveru 2. listu Korinťanom: 2 Kor 13, 13. To sa ľahko zapamätá: Trinásť – Pán Boh pri nás.

A tam, za tým slovo “spoločenstvo”, máme cirkevnoslovanský výraz “pričástije” a po grécky “koinonia”. To je to spoločensťvo, ktoré sa nachádza aj na inom mieste a ešte aj na ďalších. Práve v anafore, kde kňaz sa modlí po epikléze, nech tieto premenené dary sú prijímajúcim na spoločensťvo v tvojom Svätom Duchu (gr. *koinonia tu Hagiu Pneumati*).¹⁰

Profesor Taft to ešte rozvinul, že ide o spoločensťvo s celou Najsvätejšou Trojicou, keď skúmal tento výraz v homiliách svätého Jána Zlatoústeho. Liturgia nás učí, že spoločensťvo vo Svätom Duchu je vlastne ovocím prijímania Eucharistie.

Slovo “spoločensťvo”, po grécky “koinonia” používa aj svätý apoštol Ján vo svojom prvom liste, kde hovorí, že “my máme spoločensťvo (gr. *koinonia*) s Otcom a s jeho Synom Ježišom Kristom” (1Jn 1,3). Spomína teda slovo “spoločensťvo” vo význame “spoločensťvo s celou Najsvätejšou Trojicou”. Tam je základ spoločensťva.

A ten istý apoštol Ján v tom istom v 1. liste spomína slovo “spoločensťvo” (gr. *koinonia*) aj ako “spoločensťvo medzi veriacimi”, keď hovorí: “Máme spoločensťvo medzi sebou.” (1 Jn 1,7)

Teda môžeme povedať, že synodálna cesta je cestou Cirkvi, ako hovorí svätý Ján Zlatoústý. Znamená to kráčať spolu ako spoločensťvo”. V spoločensťve Svätého Ducha, teda to je tá *koinonia tu Hagiu Pneumati*.

Spoluúčast'

Ďalší je výraz spoluúčast', po latinsky “participatio” – je vlastne len iný spôsob prekladu slova “koinonia”, ako vidíme, a z toho to vychádza,

⁹ *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 50.

¹⁰ *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 55.

s týmto je hlboko spojené. V cirkevnoslovanských liturgických textoch toto slovo “koinonia” sa prekladá troma spôsobmi: “pričastije”, “obšćenije” alebo “priobšćenije Svjataho Ducha”. My sa môžeme pýtať: Nevedeli presne, čo je to, a preto to rôzne preložili? I to je možné. Chvála Bohu, v slovenskom preklade to máme všade preložené rovnako ako “spoločenstvo”.

A tiež sa môžeme pýtať: Ale čo je spoločenstvo? “Pričastije” je zároveň v našej byzantskej liturgickej tradícii pojem pre sväté prijímanie Krista v Eucharistii. Počas svätého prijímania sa spieva predsa “pričasten”, po grécky “koinoikon” alebo “kinonikon” v novogréckej výslovnosti.

Veľmi pekné a môžeme povedať že aj prevratné je to, čo nás učí emeritný pápež Benedikt XVI., ohľadom koncilového pojmu “participatio actiosa” – aktívna účasť v liturgii (podľa *Sacrosanctum Concilium*), že to nie je nič iné ako účasť človeka na Božej činnosti, teda na “actio Dei”.¹¹ A to je úžasná cesta “úniku” z rutiny liturgickej a inej.

Podstatou liturgie teda nie je čisto ľudská činnosť, ale účasť človeka na Božej činnosti, Tým pádom to nikdy nebude rutina, alebo nejaký zvyk. Je to vždy čosi nové. Tak ako svadba. A jedinečné. Veľmi dôležitou radostnou správou je, že Boh ako prvý má účasť na živote človeka. Čítame o tom v liste Hebrejom: „Pretože deti majú účasť na krvi a tele, aj On mal podobne spoluúčasť (to je práve kľúčové slovo našej synodálnej cesty, gr. *kekoinoneken*) na nich, aby smrťou zničil toho, ktorý vládol smrťou, čiže diabla.“ (Hebr 2, 14) Boh ako prvý mal spoluúčasť. A vyslobodil tých, ktorých celý život zotročoval strach pred smrťou.

¹¹ Viac k tejto téme možno nájsť v MOJZEŠ, M.: *Podte, pokložme sa a padnime pred Kristom. Úvod do liturgickej teológie*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2013. s. 21 – 23.

Aký obraz Cirkvi ponúkame dnešnému človeku?

Tu máme ilustračný obrázok z konca 19. storočia “Die Karrenzieher”, teda “ťaháči káry”. Jeho reprodukciu môžeme nájsť aj v kaštieli Svätý Anton pri Banskej Štiavnici na Slovensku.¹²

Čo vidíme na obrázku? Vidíme tu rodinu, ktorá ťahá nejakú káru. Chlapčeka, ktorý je vpredu, možno v postoji priam „ťažného zvierata“, lebo boli zrejme chudobní. Nejaká stará žena, ktorá tiež ťahá tú káru. Mladá matka rodiny s dieťaťom na chrbte a ťahá. Ďalšie dievčatko pri nich. Ocko, ktorý zrejme tiež ťahá, ale dáva dole klobúk, aby pozdravil predstaviteľov Cirkvi, teda kňaza, ktorý na ten pozdrav asi reaguje úklonom hlavy a mnícha takého trošku viac pri sebe, ktorí, ale, všimnime si,

¹² Ďakujem Múzeu vo Svätom Antone za zaslanie obrázku. V katalogizačnej karte zbierkového predmetu sa nachádzajú tieto informácie: Názov: DIE KARRENZIEHER. Arme Leute – fromme Leute. (Ťahači káry. Chudobní ľudia – zbožní ľudia). Autor predlohy: Mathias Schmid, München 1872. Autor grafiky: Jozef Löwy, viedenský fotograf a grafik. Technika: farebná svetlotlač na papieri.

stoja pri ceste. Oni nijako nepomáhajú - obraz Cirkvi z 2. polovice 19. storočia.

Boh má však účasť na živote človeka. Na obraze sú znázornení predstavitelia Cirkvi, ktorí stoja akosi pomimo, staticky. A ľudia sa trápia. Aký obraz Cirkvi my dnes ponúkame svetu, alebo by sme radi ponúkli?

Pápež František nás učí, že "kresťanstvo musí byť vždy ľudské, poľudšťujúce, zmierovať rozdiely a vzdialenosti premieňať na blízkosť, dôvernosť. Jedným zlom v Cirkvi, ba dokonca zvrátenosťou, je klerikalizmus, ktorý oddeľuje kňaza, biskupa od ľudí. Biskup a kňaz oddelený od ľudí je úradník, nie pastier ... Pastieri kráčajú s ľudom: my pastieri kráčame s ľudom, niekedy pred ním, niekedy uprostred a niekedy za ním. Dobrý pastier sa takto musí pohybovať: vpredu, aby viedol, uprostred, aby povzbudzoval a nezabudol na pach oviec, vzadu, pretože ľud má tiež „čuch“. Má čuch, ktorým vie nájsť nové smery cesty alebo stratenú cestu. Toto chcem zdôrazniť. A tiež biskupom a kňazom diecézy, nech sa na ich synodálnej ceste pýtajú: „Som schopný ísť, hýbať sa vpredu, uprostred a vzadu, alebo len sedím na katedre, s mitrou a berlou?“ Ide o pastierov, o pastierov, nie o stádo: stádo vie, že sme pastieri, stádo pozná rozdiel. Vpredu, aby som ukazoval cestu, uprostred, aby som počul, čo cíti ľud, a vzadu, aby som pomáhal tým, čo trochu zaostávajú.“¹³

Všimnime si, kde je ten dobrý pastier, biskup na logu Synody? On je tu uprostred.

¹³ FRANTIŠEK: Príhovor k veriacim diecézy Ríma na tému synodality. 18. 9. 2021. In: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20211007052> (1. 11. 2021)

Na obraze „Die Karrenzieher“ však predstavitelia Cirkvi nepomáhajú biednemu ľudu. Svätý Otec František hovorí, že sa treba veľmi chrániť pliahy klerikalizmu. “Veď nemáme Veľkňaza, ktorý by nemohol cítiť s našimi slabosťami (gr. *sympathos*), ktorý bol podobne skúšaný okrem hriechu. Pristupujme teda s dôverou (gr. *parrhesia*) k trónu milosti, aby sme dosiahli milosrdenstvo a našli milosť a pomoc v pravom čase.” (Hebr 4, 15 – 16).

Z Božej spoluúčasti na živote človeka pramení dôvera a odvaha. Odvaha hovoriť v konečnom dôsledku nebeskému Otcovi, ktorý ma miluje a chce mi dobre. A odvaha počúvať, počúvať až do dna. Boh je jediný, tzv. “blahoposlušlivý”, teda ten, ktorý dobre počúva, ako sa hovorí v kňazskej modlitbe: *Niktože dostojin* v byzantskej tradícii.¹⁴

¹⁴ Porov. *Liturgikon sijest služebnik*. Rím, 1952. s. 229. Po slovensky: „Ty jediný si dobrý a ochotný vypočuť ma...“ *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*

Misia

Posledný bod tejto našej synodálnej cirkevnej cesty je misia, ktorá sa rodí z Božej spoluúčasti na živote človeka. Je dôsledkom účasti na živote Ježiša Krista, ktorý hovorí: “Pokoj vám! Ako mňa poslal Otec, aj ja posielam vás.” (Jn 20, 21). Kedy to Ježiš hovorí? Po vzkriesení. A hneď dodá: “Prijmite Ducha Svätého.” (Jn 20, 22). Lebo je to Duch, ktorý oživuje misiu. Nie je to len nejaká litera: máme robiť misiu, lebo tak napísali na Synode. Je to Duch, ktorý oživuje. A sám Ježiš hovorí na inom mieste v evanjéliu: “Ako mňa poslal živý Otec, aj ja žijem z Otca. Aj ten, čo mňa je, bude žiť zo mňa.” (Jn 6, 54) To je vlastne Eucharistia – žiť z Ježiša.

A my máme veľmi pekne túto misiu na záver každej jednej svätej liturgie: “V pokoji sa rozíďme.”¹⁵ To je ten pokoj, ktorý Ježiš dáva. Pokoj prameniáci zo vzkriesenia, pokoj prameniáci z prítomnosti Svätého Ducha. Možno aj taký „svätý nepokoj“. Takže nebojme sa s Božou pomocou vykročiť na spoločný synodálnu cestu. Ďakujem za pozornosť.

Sláva Isusu Christu!

ZOZNAM BIBLIOGRAFIE

FRANTIŠEK: Homília na Božskej liturgii sv. Jána Zlatoústeho v Prešove. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/sk2021-homilia-papeza-frantiska-na-bozskej-liturgii-sv-jana-zlatousteho-v-presove> (31.10.2021)

FRANTIŠEK: Príhovor k veriacim diecézy Ríma na tému synodality. 18.9.2021. In: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20211007052> (1.11.2021)

FRANTIŠEK: Príhovor v bratislavskej Katedrále svätého Martina. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/sk2021-prihovor-svateho-otca-v-bratislavskej-katedrale-svateho-martina> (31.10.2021).

Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví.
In: http://www.grkat.nfo.sk/Texty/instrukcia_o.html (31.10.2021).

ho. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 40. Porov. LONGOVÁ, A.: *Umenie načúvať*. Trnava : Dobrá kniha, 2002.

¹⁵ *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 72.

JÁN PAVOL II.: *Oriente Lumen*. In: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/orientalelumen.pdf> (31.10.2021).

Liturgikon sijest' služebnik. Rím, 1952.

LONGOVÁ, A.: *Umenie načúvať*. Trnava : Dobrá kniha, 2002. 256 s. ISBN 80-7141-377-1.

MOJZEŠ, M.: *Podŕte, pokložme sa a padnime pred Kristom. Úvod do liturgickej teológie*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2013. 91 s. ISBN 978-80-555-0881-8.

Sláva Isusu Christu! In: *Slovo k 1100. výročiu úmrtia svätého Cyrila*. Košice : Gréckokatolícky biskupský úrad, 1969, s. 3 - 4.

Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gajdiča, 1998. 88 s. ISBN 80-88902-03-7.

Modlitba a Cirkev v živote roľníka

Peter Lazorík

Abstrakt: Nahliadnuc do starých trebníkov, nachádzame v nich rozličné modlitby, žehnaní a sväteniny, ktoré sú úzko spojené so životom poľnohospodára a prírodou. Je to celkom prirodzené, pretože ako vieme, tento spôsob života a získavania obživy v minulosti prevažoval. Celé dianie počas roka sa točilo okolo prác na poli a hospodárstve, preto aj duchovný život bol s tým prepojený. Novšie preklady trebníka sú už výrazne chudobnejšie a ukrátené o tieto modlitby, pretože z väčšiny farností sa vytratila prax ich používania. V tomto skúmaní budeme vychádzať z dvoch najhlavnejších prameňov a to Mohylov trebník 1646 a trebník Žovkva 1925.

Kľúčové slová: Modlitba. Cirkev. Tradícia. Roľník.

Zmena spoločnosti

Životný štýl sa za posledných sto rokov výrazne zmenil. Objavili sa nové prvky, ktoré tu nikdy v dejinách neboli. Hlavnú zmenu priniesli technológie a s nimi spojené služby. V súčasnosti žije viac obyvateľov v mestách ako na vidieku. V minulosti žilo na vidieku viac ako $\frac{3}{4}$ obyvateľov dnes sa toto číslo pohybuje okolo 45%. Súvisí to so zmenou obživy. Kým do polovice 20. storočia bolo Slovensko prevažne poľnohospodárskou krajinou, dnes rozvojom industrializácie, služieb, dopravy a obchodu zmenilo svoju podobu.¹ To súvisí aj s pracovným zameraním obyvateľstva. Kým v minulosti sa väčšina obyvateľov zaoberala poľnohospodárstvom, dnes v tomto odvetví pracuje len 2,1% z celkového počtu pracujúcich.² Táto zmena sa prejavila aj vo farských spoločenstvách. Namiesto roľníkov a farmárov je väčšina farníkov pracujúca v priemysle, doprave, v službách, IT a obchode. Aj prostredie okolo domov sa zmenilo. Ešte pred pár rokmi nebol dvor bez sliepok a iných domácich zvie-

¹ Porov. Štatistický úrad Slovenskej republiky: *SCÍTANIE OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV 2011* *Fakty o zmenách v živote obyvateľov SR* s. 26.

² Porov. NPPC- *VÚEPP-SPRÁVA O POĽNOHOSPODÁRSTVE A POTRAVINÁRSTVE V SR ZA ROK 2018* S. 26.

rat, dnes je to už výnimkou. Malé záhradky, kde sa pestovala zelenina, sú transformované na trávniky a ozdobné skalky. Ovocné stromy a kríky nahrádzajú tuje. Záhradkárstvo sa stáva už len záľubou. Teda, ak máme hovoriť o využívaní modlitieb týkajúcich sa poľnohospodárstva, je logické, prečo ostali na okraji. V posledných rokoch sa začalo intenzívne hovoriť o ekológii a klimatickej kríze, preto možno badať nárast záujmu o prírodu ale aj o poľnohospodárstvo. Mnoho mladých ľudí obnovuje záhradky alebo zakladajú ekologické farmy.

Ako sa žilo a ako cirkev reagovala na potreby ľudí

Samotný roľnícky spôsob života je starší ako cirkev. Už od 5. tisícročia pred Kristom ľudia obrábali zem a táto skutočnosť sa hlboko vryla do spôsobu myslenia a formovania kultúry. Roľník nevyhnutne musí žiť v súlade s prírodou. Musí rešpektovať jej zákonitosti a využívať ich vo svoj prospech. Je závislý na teplote slnka, na vlaha a prirodzených potrebách zvierat. Máva strach z búrok, záplav, sucha i škodcov. Svoj životný rytmus podriaďuje rytmu prírody. Roľník pozoroval a usmerňoval život od jeho začiatku po koniec.³ Človek tak uskutočňoval svoje prvotné povolanie *obrábať a chrániť* zverenú zem.

Už pred príchodom kresťanstva bola prirodzená pohanská viera a mytológia úzko spojená s poľnohospodárstvom a prírodou. Všetky pohanské sviatky sa prepájali s cyklom prírody. Takéto zvyky a tradície boli hlboko vryté v ľudoch a ani s príchodom kresťanstva sa úplne nevytratil. Niektoré môžeme pozorovať aj v súčasnosti, iné sa zasa transformovali a prispôbilibi kresťanskej kultúre. Niektoré pohanské zvyky sa zachovali ešte do polovice minulého storočia.

Pri porovnávaní rôznych zvykov a tradícií s modlitbami Cirkvi by sa mohlo zdať, že kresťanstvo sklzáva do roviny určitého magična a pohanského (prirodzeného) prežívania viery. Opak je však pravdou. Ktorákoľvek modlitba, či svätenina nie je magickou formulkou, ktorá nám

3 Porov. MAČALA P.: *Náčrt personalizmu Slovanov*, Post Scriptum: Bratislava, 2015 s. 155-156.

má zaistiť, aby sme mali lepší, bohatší, úspešnejší život. Je to pozvanie do úplného prepojenia sa s Bohom, a túžba žiť v jeho prítomnosti v každom čase. Nie len pri slávení cirkevných obradov a modlitbe, ale aj pri práci na poli, alebo každej inej činnosti, ktorú musíme vykonať.

Chrám je uprostred dedín a miest, čo ukazuje na skutočnosť, že Boh je uprostred všetkého. Tak ako zvuk zvonu počuť v celej dedine, ba v celom chotári, aj Božia prítomnosť a kresťanská duchovnosť nebola sústredená len v chráme, ale bola v dedine a celom chotári. Všadeprítomné kríže a kaplnky sú znakom aj všadepreprítomnosti Božej. Boh a viera v neho bola centrom ale aj všadeprítomnosťou. Cirkev sprítomňujúca Boha bola pri narodení i smrti, pri svadbe a radosti aj chorobe a smútku. V zime aj v lete. Pri jedle aj pri hlade. Počas sviatku aj počas práce. Ľudia každú činnosť začínali prežehnaním. Vstávali s modlitbou, kŕmili dobytok s modlitbou. Vchádzali na pole s modlitbou. Na poludnie ustali v práci a modlili sa. Večer vracajúc sa domov ďakovali Bohu v modlitbe. Kľačiac pri posteli večer prednášali modlitby a s požehnaním vankúša zaspávali.

To čo cirkev ponúkala v podobe modlitieb a požehnaní máme zachované v Trebníkoch. Kontext týchto modlitieb nám už zvyčajne chýba. Nevieme ako ľud prinášal prvotiny úrody do chrámu, ako muži prinášali osivo na siatie. Ako vyzeralo prvé vyhánanie stád na jar. Tých pár modlitieb je len čriepkom z duchovného prežívania viery v roľníckom spôsobe života.

Roľník v cykle roka

Jar

Jar bola a stále je dôležitým časom v živote roľníka. To čo sa udeje na jar v značnej miere ovplyvňuje budúcu úrodu. Nejde tu však o dianie v prírode, ale o činnosť človeka. Tá je rozhodujúca. Príroda si ide vlastným tempom. Sneh sa topí, teploty stúpajú, objavuje sa prvá zeleň, nalievajú sa púčiky. Po zime prichádza nový život, ktorý sa rozbehne aj

bez zásahu človeka. Do tohto procesu musí roľník vstúpiť v pravý čas. Pripraviť pôdu, osiať pole. Vyhnat' dobytok na pašu.

Morena verzus Bohorodička

V ľudových zvykoch na Slovensku sa zachovalo tzv. vynášanie Moreny. Išlo o vyhnanie zimy a smrti, aby na jej miesto nastúpila jar, život a teplo. Tento zvyk sa robieval v marci, v čase jarnej rovnodennosti, keď dĺžka dňa sa vyrovnala dĺžke noci. Takto začala jar, no nie vždy počasie tomu nasvedčovalo. Mnohokrát sa tento zvyk spájal aj s Kvetnou nedeľou. Na pražskej synode v roku 1366 boli tieto zvyky spojené s morenou zakázané.⁴ Práve k týmto pohanským jarným zvykom nachádzame istý ekvivalent v kresťanských zvykoch. V čase jarnej rovnodennosti oslavujeme sviatok Zvestovania Presvätej Bohorodičky. Nová Eva, Mária je v istom protiklade s Morenou. Morena je obrazom smrti, ktorá berie život. Mária obrazom života, ktorá dáva nový život. Morena sa spája s podsvetím, cez Máriu zas prišlo nebo na zem. Morena prinášala smútok, kým skrze Máriu prichádza radosť celému svetu.⁵ V Božom zámere je oslava a prijatie života viac ako odháňanie smrti.

Bahniatka a lieskové vetvičky

Druhým dôležitým kresťanským sviatkom je Kvetná nedeľa. Liturgicky je to oslava Ježišovho slávnostného vstupu do Jeruzelama. Pri tejto príležitosti sa svätia bahniatka – napučané vrbové prúty. Vrba patrí k prvým stromom, ktoré kvitnú a jej pučanie oznamuje blížiacu sa jar. Aj bahniatka slúžia, aby víтали kráľa Pána života. Ľudia si tieto bahniatka brávali domov, kde ich uchovávali až do nasledujúceho roku. V niekto-

⁴ Porov. HORVÁTHOVÁ E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*, Tatran 1986, s.157-158.

⁵ Porov. *Večierne*, Michalovce: Misionár, 2013 s.346.

rých oblastiach sa časť bahniatok zapichovala do poľa⁶ alebo ukladala na hroby. V oboch prípadoch ide o symbol znovuzrodenia života.⁷

Zrno a smrť

Najvýznamnejším sviatkom pripadajúcim na jar je Veľká noc, oslava smrti a vzkriesenia Ježiša Krista. Sám Ježiš hovorí o tom, ako zrnko musí najskôr odumrieť, aby prinieslo úrodu. On sám je potom tým zrnkom, ktoré zomiera, ale na tretí deň vstáva z mŕtvych. V kontexte jarnej prírody, ktorá sa po odumieraní prebúdza, a sejby, kedy sa semeno vloží do pôdy a čaká sa jeho vzrast, sa symbolika sviatku a duchovný rozmer spásy odzrkadľuje v každom kúte života roľníka. Celá príroda sa rozvíja ako aj život ľudí, pretože Boh zvíťazil nad smrťou. Bolo dosť zimy a smrti. Nový život je tu.

Sv. Juraj

Pamiatka na Svätého Juraja je ďalším pevným cirkevným sviatkom spojeným so životom roľníka. Už aj samotný grécky význam mena Georgius znamená „roľník“. V tento deň sa posväcujú zasiat polia. V staršom Mohylovom trebníku toto svätenie chýba, no v novších ho bežne nachádzame, a v mnohých farnostiach sa stále praktizuje. Požehnávanie sa zvyčajne deje vonku priamo na poliach. Obchádza sa buď pole, alebo aj celý chotár. Na všetky svetové strany sa číta evanjelium, prednášajú sa modlitby a kropí sa svätenou vodou. Zaujímavé je, že toto posvätenie sa podobným spôsobom praktizuje aj v latinskom obrade. Rovnako sa obchádza pole alebo chotár zo štyroch svetových strán so zastaveniami, pri ktorých sa číta evanjelium a požehávajú sa polia, sady a vinice.

Práve okolo sviatku svätého Juraja sa slávil príchod nového ročného obdobia, ktoré bolo späté s rôznymi ľudovými tradíciami a zvykmi. Mnohé z nich boli spojené s hadmi, mlokmi žabami a inými stu-

⁶ Porov. SOCHÁŇ P.: *Starobylé zvyky slovenských roľníkov pri poľnej práci*, Bratislava : Slovenská grafia 1930, s.20-21.

⁷ Porov. HORVÁTHOVÁ E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*, Tatran 1986, s.175-176.

denokrvnými živočíchmi, ktoré práve v tomto čase začínajú vyliezať zo zimných skrýš. Ľudia ich zabíjali a robili s nimi všelijaké magické úkony.⁸ Môžeme tu vidieť zvláštne spojenie medzi Jurajom, ktorý podľa legendy zabíja draka a týmito tradíciami zabíjania plazov. Počas týchto dní sa taktiež vyhánali ovce a dobytok na pašu. Toto prvé vyhánanie bolo takisto spojené s rôznymi ochrannými magickými úkonmi a malo slávnostnejší charakter. V starovekom Ríme mali na túto počesť sviatok *Palilia* alebo *Parilia*, ktorý pripadal na 21 apríla. Potom sviatok *Vinalia* 23. apríla na počesť vína a nakoniec *Robigalia* 25. apríla, na ochranu obilia pred plesňami. Všetky tri sviatky boli v starovekom Ríme veľkými slávnosťami neskôr spojenými zo založením mesta Rím.

Vyhnanie na pašu

V Mohylovom trebníku, ako aj v trebníku Žovkva, ako paralelu nachádzame žehnanie stáda zvierat. Usporiadanie týchto modlitieb v rámci chronologického poradia nám napovedá, že sa takto pravdepodobne žehnali stáda, ktoré sa vyhánali prvýkrát na pastvu. V tomto období bolo dôležité dať zvieratám soľ, ktorá im pomáhala zvyknúť si na čerstvú trávu a zmiernovala hnačky a iné tráviace ťažkosti. S tým súvisí aj požehnanie soli, ktoré nachádzame v oboch spomínaných trebníkoch. Poslednou modlitbou spájajúcou sa s touto udalosťou a jarnými sviatkami je požehnanie mlieka, masla a syra. Aj v rámci pretrvávajúcich pohanských zvyklostí sa pri prvom jarnom mlieku robili rôzne magické úkony, ktoré mali zabezpečiť dostatok mlieka, množstvo smotany a dobrého syra. Zároveň mali chrániť pred porobením – nechceným zrážaním, stratou smotany či nezvyčajným znížením dojivosti. Toto kradnutie mlieka patrilo k najčastejším magickým úkonom spojených s čarodejníctvom a bosoráctvom.⁹ Preto je logická reakcia Cirkvi na toto počínanie – zvolávať Božiu moc a ochranu pred útokmi zlého.

⁸ Porov. HORVÁTHOVÁ E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*, Tatran 1986, s.192-193.

⁹ Porov. LAZORÍK J.: *Povery z horného potorysia*, Krajské múzeum v Prešove: Prešov 2015, s. 46-48.

Posledným významným jarným požehnaním, ktoré sa zachovalo dodnes je požehnanie viníc. V rímskokatolíckom prostredí sa to spája so svätým Urbanom I. pápežom, ktorý je patrónom vinohradníkov. Jeho sviatok pripadá na 25. mája. V tomto čase začína kvitnúť hrozno, čo je významná udalosť vo vinohradníctve. Preto najvhodnejší čas na toto požehnanie je prelom mája a júna. Zaujímavosťou je, že v trebníku Žovkva nachádzame okrem modlitieb požehnania viniča aj štyri exorcizmi – Zaklinania, ktoré sa uvádzajú ako súčasť požehnania polí.

Iné požehania

Okrem týchto požehnaní patrí k jarnému obdobiu aj požehnanie osiva. Roľníci považovali sejbu za jednu z najmystickejších udalostí. Roľník sa pripodobňoval k rozsievачovi z evanjelia. Sial s nádejou a vkladal život do zdanlivo mŕtvej zeme. Osievanie nie je len záležitosťou jarných, ale aj jesenných prác, no v oboch prípadoch sa zvolávalo Božie požehnanie na túto činnosť, či už prostredníctvom Cirkvi posvätením osiva, alebo osobnou modlitbou. Bolo bežnou praxou, že roľník počas sejby odriekaval modlitby. Naopak vyhýbal sa zbytočným slovám a v ten deň si nedovolil vyrieknuť hocaké škaredé slovo či preklínanie.¹⁰

V Trebníku Žovkva nájdeme k tomuto obdobiu aj požehnanie pre včely, úle a nový med. Zaujímavosťou je aj požehnanie novoposadeného ovocného stromu, ktoré je sprevádzané aj modlitbou exorcizmu – zaklania.

Leto

Zoslanie Svätého Ducha

Najteplejšie obdobie roka je sprevádzané radosťou a hojnosťou. V zime je hlad, naopak v lete sa vždy niečo nájde. Výsledky roľníckej práce v mnohom záviseli od počasia. Sucho, či naopak dlhotrvajúce dažde predznamenávali ťažké časy v zime. Preto sa začiatkom leta v ľudových tradíciách dávali obety duchovným bytostiam ovplyvňujú-

¹⁰ Porov. LAZORÍK J.: *Naša stara dzezina*, ArkusJJ: Prešov 2010, s.65-69.

cim tok vody tzv. rusalkám, od čoho máme odvodený názov Rusadle.¹¹ Tento prvý sviatok leta sa často označoval aj ako Letnice alebo Turíce.

V Cirkevnom vyjadrení tieto pohanské sviatky nahrádza Sviatok zoslania Svätého Ducha – Päťdesiatnica. Lesné bytosti a duchov, ktorých je potrebné uplatiť obetami a darmi nahrádza Svätý Duch, ktorý všetko oživuje, obnovuje tvárnosť zeme, je vyplnením Božieho príslubu. Celá úroda je teraz v Božích rukách.

Narodenie Jána Krstiteľa a Zosnutie presvätej Bohorodičky – požehnanie bylín

V minulosti bola profesionálna lekárska starostlivosť obmedzená a pre bežných ľudí príliš drahá. Prioritne sa využívala liečiva sila bylín a ich zber sa sústredil na vrchol leta. Najčastejšie sa začali zbierať v období letného slnovratu, teda narodenia Jána Krstiteľa, a zber sa ukončoval okolo sviatku Zosnutia presvätej Bohorodičky teda 15. augusta. Bylinky pomáhali liečiť a uzdravovať všetky neduhy. Ich liečivá sila sa v pohanskom myslení spájala s mocou rôznych duchov a božstiev, preto ich používanie často súviselo s okultizmom a vplyvom démonických síl. Takéto používanie bylín je v priamom rozpore s vierou. Nie je problém v bylinkách, ale v ich okultnom používaní. Preto je prirodzené, že prostredníctvom cirkvi sa vzýva Božie meno nad bylinkami, aby v nich pôsobila Božia moc a nie sila démonov. Toto posvätenie má korene v Nemecku a dá sa doložiť už od 10. stor.¹² V Mohylovom trebníku toto posvätenie chýba. Ale v novších ho nachádzame práve v spojení s Uspením presvätej Bohorodičky rovnako ako je to praxou v latinskom obrade.

Prvotiny – Sviatok premenenia Pána

Dôležitým momentom pre roľníka je žatva. Tu sa kumuluje najnáročnejšia práca, na ktorej závisí celé živobytie roľníka. Pred začatím žatvy kosci zastali pred poľom a modlili sa, aby úspešne žatvu začali aj

¹¹ Porov. HORVÁTHOVÁ E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*, Tatran 1986, s.212-216,

¹² Porov. KBS: *Požehnanie*, SSV 2009, s.211.

dokončili.¹³ Dozreté obilie sa ručne kosilo, zväzovalo do snopov, a tie sa potom zväžali do stodôl. Mlátenie prebiehalo až v neskorších mesiacoch. Prvé snopy obilia sa slávnostne prinášali do domu. Plietli sa vence z kvetov a kláskov, a tie sa niesli na čele sprievodov. Podobne, ako obilie, sa prinášali aj prvé plody viníc a ovocných stromov.¹⁴ Prvotiny majú významný duchovný rozmer, už v Starom Zákone Boh hovorí, že prvotiny sa majú prinášať ako obeta do chrámu. Na túto udalosť nachádzame v trebníkoch modlitby, v ktorých sa požehnávajú prvotiny úrody. Čas požehnávania prvotín závisel od druhu plodiny či ovocia. Zvyčajne to bolo v auguste. V trebníku Žovkva sa uvádza na Sviatok premene-
nia Pána, čo vychádzalo na 19. augusta. Okrem spomínaných plodín sa požehnával aj med.

Požehnanie osiva – Narodenie Presvätej Bohorodičky

Po žatve a zbere prvej časti úrody sa už časť pôdy pripravovala na osiatie oziminami. Na sviatok narodenia presvätej Bohorodičky 8. septembra sa požehnávalo zrno na siatie.¹⁵ Toto požehnanie nachádzame v trebníku Žovkva. Rovnako ako na jar, aj jesenná sejba sa neobišla bez hlbokej mystiky. Ako zaznamenávajú doboví spisovatelia, pri sejbě si roľník hovorí: „*Sejem zbožie vo meno Božie!*“ *A keď roľníci zasiali všetko zrno, povedia: „Už sme ho dali do rúk Božích!“ „Už sme dali nivu do rúk Božích.“ A Šarišan riekne: „Šej, kelo sceš a Buh požehná, kelo un sce!*“¹⁶

Požehnanie oleja a vína

¹³ Porov. SOCHÁŇ P.: *Starobylé zvyky slovenských roľníkov pri poľnej práci*, Bratislava : Slovenská grafia 1930, s. 69.

¹⁴ Porov. HORVÁTHOVÁ E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*, Tatran 1986, s. 231-236.

¹⁵ Porov. DOBŠINSKÝ P.: *Slovenské obyčaje povery a čary*, Introduction: Nitra 1993, s. 133-134.

¹⁶ Porov. SOCHÁŇ P.: *Starobylé zvyky slovenských roľníkov pri poľnej práci*, Bratislava : Slovenská grafia 1930, s. 20-21.

Medzi významné udalosti vinohradníckeho života patrí ochutnávanie prvého vína. To sa požehnávalo na sviatok Jána evanjelistu. Podľa tradície mal vypiť čašu otráveného vína, ale jed v podobe hada vyšiel z čaše a Ján víno vypil bez ujmy. Po oberačke a lisovaní prichádza čas kvasenia a ochutnávanie mladého vína tzv. burčiaku. Toto požehnanie vína sa robieva aj 8. mája na druhý sviatok Jána evanjelistu, kedy sa požehnáva už vyzreté víno. Modlitby tohto požehnanja nachádzame rovnako v našich trebníkoch ako aj v modlitebníkoch latinského obradu. Hlavné myšlienky týchto modlitieb sa zhodujú.

Jeseň

Posledným dôležitým ročným obdobím pre roľníka je jeseň. Je to čas dokončovania zberu úrody, príprav na zimu aj bilancovania uplynulého roka. Práce na poli sa zakončujú jesennou orbou. Iné polia už pomaly ožívajú oziminami. Ovce sa zháňajú z hôr do dedín a zabíjajú sa vykímené zvieratá.

Svätý Štefan, patrón koní

V trebníku Žovkva nachádzame požehnanie ovsu na Sviatok prvomučeníka Štefana. Zvláštne je načasovanie tejto modlitby. Nie je to obdobie spojené s výsevom, ani so žatvou či inou prácou s ovsom. Spája sa však so zvykom prinášať ovos do chrámu, kde ho kňaz posväťí. Naopak ľudia potom hádzali hrste ovsu do kňaza, alebo do okolostojacich na pamiatku kameňovania sv. Štefana. Potom sa zrno pozametalo a slúžilo ako osivo, alebo výnimočné krmivo pre kone a dobytok. Spomínajú sa aj zvyky s ohadzovaním mimo chrámu. Mládenci si vystriehli dievčatá idúce na bohoslužby a ohadzovali ich.¹⁷

Odpust, Hody, Kermeš

¹⁷ Porov. SOCHÁŇ P.: *Starobylé zvyky slovenských roľníkov pri poľnej práci*, Bratislava : Slovenská grafia 1930, s.121.

Jesenné hostiny sa robievali ako poďakovanie za úrodu, a ako čas oddychu po tvrdej práci. Pravdepodobne vznikli dávno pred príchodom kresťanstva a boli rozšírené po celej Európe. Podľa dochovaných čriepkov tradícií, túto hostinu mala celá dedina, osada naraz. Všetci obyvatelia spoločne hodovali.¹⁸ S príchodom kresťanstva aj do tejto udalosti vstúpil Boh. Oslava chrámového sviatku – patrocínia sa sústreďovala zvyčajne na toto obdobie. Po preskúmaní Historického schematizmu farností Prešovskej metropolie vyplýva, že drvivá väčšina starých pôvodných farností založených do roku 1800 mala svoj chrámový sviatok práve v jesennom období. Najčastejšie na sviatok Archanjela Michala, Demetra, Praskevy, Kozmu a Damiána, evanjelistu Lukáša a Mikuláša...¹⁹ Tiež Rozšíreným zvykom bolo na sviatok Demetra urobiť výplatný deň. Vtedy valasi - bačovia vyplácali gazdov, čo bolo spojené s hostinami a slávnostným sprievodom cez dedinu do chrámu.²⁰ Boh sa stal centrom aj týchto jesenných osláv. Celá dedina sa spoločne stretla v chráme pri oslave Boha a patróna, ďakujúc za uplynulú roľnícku sezónu. Potom sa schádzali v domoch a s vďačnosťou sa radovali na hostine. Upekla sa hus, pripravila kapusta, napiekli lokše. Pozývala sa širšia rodina obzvlášť tí, ktorí žili v susedných dedinách. Bol to čas príjemného stretnutia, ktoré začínalo stretnutím s Bohom.

Načasovanie požehnaní

Dnes načasovanie požehnaní ovplyvňuje globálna zmena klímy. Posúva čas výsevu a zberu. Umožňuje nám pestovať nové plodiny, ktoré pretvárajú krajinu aj spôsoby pestovania. Zároveň na základe porovnania praxe latinského obradu a jeho načasovania s praxou byzantského obradu vidíme, že ani trinásťdňový posun nespôsobuje ťažkosti.

¹⁸ Porov. HORVÁTHOVÁ E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*, Tatran 1986, s.237-242.

¹⁹ Porov. BORZA P. – GRADOŠ J. (eds.) : *Historický schematizmus farnosti Prešovskej metropolie*, Petra n. o. Prešov, 2016.

²⁰ Porov. DOBŠINSKÝ P.: *Slovenské obyčaje povery a čary*, Introduction: Nitra 1993, s.137.

Cirkev, trebník, život človeka výzvy na dnes

V minulosti bola cirkev prítomná v živote roľníka a teda v profesnom prežívaní každodennosti väčšiny obyvateľov. Dnes sa často stáva, že sa oddeľuje práca od viery. Viera sa prežíva v nedeľu a práca v ostatné dni. Tým sa viera a cirkev vytráca z každodennosti. No Boh chce byť prítomný v každej chvíli života človeka. Toto je výzva pre dnešnú cirkev. Tak ako v trebníkoch nachádzame rôzne modlitby na okolnosti života roľníka, tak aj dnes, by bolo múdre mať modlitby pre iné profesie a bežné každodenné prežívanie človeka. Už samozrejmosťou by mal byť preklad starých modlitieb do zrozumiteľného súčasného jazyka, ktorý sa nepodarilo uskutočniť ani po tridsiatich rokoch od pádu socializmu. Cirkev musí byť blízko človeka, veď to je jej poslanie.

Ďalšou výzvou pre dnešnú cirkev je poslanie vo vzťahu k prírode, ekológii a vôbec k starostlivosti o náš spoločný domov. Je to výzva, na ktorú treba reagovať, aby miesto Cirkvi v tejto oblasti nezaberali iné hnutia často veľmi vzdialené kresťanskému duchu. Čelíme spoločne problémom týkajúcich sa zmeny klímy.

Boh bol uprostred dediny, ale Božia prítomnosť bola rozliata všade. Spoločenskými zmenami sa aj cirkev stiahla a uzatvára sa do chrámu. Mizne z každodennosti a v očiach mnohých sa stáva len tradíciou. Preto je výzvou pre dnešok opäť Božiu prítomnosť priniesť do každodenného života.

ZOZNAM BIBLIOGRAFIE

- BORZA P. – GRADOŠ J. (eds.): *Historický schematizmus farnosti Prešovskej metropolie*, Petra n. o. Prešov 2016 766 s. ISBN 978-80-8099-119-7.
- DOBŠINSKÝ P.: *Slovenské obyčaje povery a čary*, Introduction: Nitra 1993, 143 s. ISBN 80-7128-006-2.
- HORVÁTHOVÁ E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*, Bratislava: Tatran, 1986, 248 s. 61.
- LAZORÍK J.: *Naša stara dzezina*, ArkusJ]: Prešov, 2010, 204 s. ISBN 978-80-970558-0-6
- LAZORÍK J.: *Povery z horného potorysía*, Krajské múzeum v Prešove : Prešov, 2015. 56 s. ISBN 978-80-971844-1-4.
- MAČALA P.: *Náčrt personalizmu Slovanov*, Post Scriptum : Bratislava, 2015, 260 s. ISBN 978-80-89567-38-6.

NPPC- VÚEPP: *SPRÁVA O POLNOHOSPODÁRSTVE A POTRAVINÁRSTVE V SR ZA ROK 2018* 65 s.

SOCHÁŇ P.: *Starobylé zvyky slovenských roľníkov pri poľnej práci*, Bratislava : Slovenská grafia, 1930. 276s.

Štatistický úrad Slovenskej republiky: *SČÍTANIE OBYVATEĽOV, DOMOVA BYTOV 2011*
Fakty o zmenách v živote obyvateľov, 2011, 165 s. ISBN 978-80-8121-370-0.

Modlitebníky:

KBS: *Požehnaní*, SSV: Trnava 2009, 310s. ISBN 978-80-7162-771-5.

Večierne, Michalovce: Misionár 2013, 752s. ISBN 978-80-88724-61-2.

Uplatňovanie slobody náboženského vyznania a viery v zmysle čl. 24 Ústavy SR v núdzovom stave

Alena Krunková

Abstract: *The contribution deals with the constitutional analysis of The freedom of religion and belief in the sense of Art. 24 of the Constitution of the Slovak Republic. It points out the possibilities of exercising and realizing The freedom of religion and belief during the proper functioning of the state and in extraordinary regimes with an emphasis on the relevant case law of the Constitutional Court of the Slovak Republic.*

Key words: *The Constitution of the Slovak Republic. The freedom of religion and belief. State of emergency.*

Úvod

Sloboda náboženského vyznania a viery je neodmysliteľnou súčasťou esenciálnej skupiny základných práv a slobôd, ktoré označujeme ako osobné, či ľudské práva. Ide o právo prvej generácie, osobitne táto prvá generácia je výsledkom revolučného boja za elementárne práva a slobody, ktoré sú dané každej ľudskej bytosti okamihom narodenia bez ohľadu na vôľu niekoho iného, štát, resp. štátnu moc nevynímajúc. Osobné, či ľudské práva patria teda rovnako všetkým – „*Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné*“.¹

Tento prirodzenoprávny aspekt vytvára predpoklad pre ďalšiu, nadstavbovú rovinu rovnosti, ktorú Ústava Slovenskej republiky (č. 460/1992 Zb. v znení neskorších právnych predpisov, ďalej aj „Ústava“) vyjadruje v čl. 12, ods. 2, kde špecifikuje, že „*Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnic-*

¹ Čl. 12, ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších právnych predpisov.

kej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať“.

Prirozdzenoprávny aspekt je viditeľný aj v tzv. sebaobmedzení štátu, teda v ústavnom definovaní formy a obsahu možného zásahu do týchto práv. Všeobecná rovina, vzťahujúca sa na všetky práva uvedené v Ústave, stanovuje, že medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených touto ústavou len zákonom (čl. 13, ods. 2 Ústavy). Ex constitutione je stanovená forma právneho aktu – zákon, teda taká forma, ktorá je v zmysle čl. 72 Ústavy² možná len na základe aktívnej činnosti Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej aj NR SR). Všeobecnosť tohto ustanovenia potvrdzuje aj ods. 3 čl. 13 Ústavy, v zmysle ktorého musia zákonné obmedzenia základných práv a slobôd platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú dané podmienky. Takto koncipované zásahy do oblasti ľudských práv majú svoje opodstatnenie, nakoľko vylučujú všetky ostatné ústavné orgány (aj vládu, prípadne prezidenta) z možnosti ich svojvoľných obmedzovaní. Zároveň ústava ohraničuje aj NR SR pri prijímaní obmedzujúceho zákona, aby sa pri takomto zásahu vždy dbalo na podstatu a zmysel zakotvených základných práv a slobôd a aby sa prípadné obmedzenia vždy použili na ustanovený cieľ (čl. 13, ods.4 Ústavy).³

Od konca roka 2019 sú štáty, vrátane Slovenskej republiky, vystavené novému závažnému akútnemu respiračnému ochoreniu koronavírus SARS-CoV-2 (COVID-19). V dôsledku jeho značného šírenia sa a následkov s tým súvisiacich vyhlásila Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) dňa 11. marca 2020 pandémie koronavírusu. Už druhý rok je tak celosvetové dianie poznačené touto pandemiou, v niektorých krajinách viac, v iných menej intenzívne. V dôsledku zabezpečenia ochrany spoločnosti aplikovali postihnuté štáty množstvo reaktívnych i preven-

² Čl. 72 Ústavy - „Národná rada Slovenskej republiky je jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom Slovenskej republiky.“

³ „Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.“

tívných opatrení za účelom zníženia šírenia tohto vírusu a jeho liečby. Prijímané opatrenia si zároveň vyžadovali právnu reguláciu, spočívajúcu okrem iného v zmene príslušnej právnej úpravy, ktorá sa dotýkala enormne širokého spektra subjektov. V Slovenskej republike bola spoločenská situácia navyše sťažená prirodzeným procesom výmeny vlády v dôsledku pravidelných parlamentných volieb, ktoré sa uskutočnili 29. februára 2020.

Uvedená ústavná rovina identifikuje možnosti obmedzenia základných práv a slobôd v čase riadneho chodu krajiny, pre ich realizáciu v čase krízovej situácie sa uplatňuje osobitný **ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších právnych predpisov** (ďalej aj „**ústavný zákona o bezpečnosti štátu**“).⁴ Ostatná novelizácia tohto ústavného zákona, prijatá dňa 28. decembra 2020 s účinnosťou od 29. decembra 2020, ako ústavný zákon č. 414/2020 sa stala predmetom rozsiahlej odbornej diskusie. Okrem obsahu spomínanej novely sa kontroverznými stali aj formálne náležitosti spočívajúce v spôsobe prijatia tohto ústavného zákona, nakoľko ho Národná rada Slovenskej republiky (ďalej aj „NR SR“) prijala v skrátanom legislatívnom konaní.

Ústavný zákon o bezpečnosti štátu v čl. 1 ods. 4 špecifikuje „**krízovú situáciu**“ ako obdobie, počas ktorého je **bezprostredne ohrozená** alebo **narušená bezpečnosť štátu** a ústavné orgány môžu po splnení podmienok ustanovených v tomto ústavnom zákone na jej riešenie buď vypovedať vojnu, vyhlásiť vojnový stav, vyhlásiť výnimočný stav alebo vyhlásiť núdzový stav.

Ide naozaj o mimoriadne situácie, v rámci ktorých sa predpokladá, že k ich využitiu nebude dochádzať príliš často. Zo štyroch uvedených krízových situácií bol v Slovenskej republike doposiaľ vyhlásený len núdzový stav.

⁴ Tento ústavný zákon bol doteraz menený päťkrát a to ústavnými zákonmi č. 113/2004; č. 566/2005; č. 181/2006; č. 344/2015; č. 414/2020.

Núdzový stav vyhlasuje Vláda Slovenskej republiky (ďalej aj „vláda“) za splnenia jednej z alternatívnych podmienok:

- že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, životného prostredia
- a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie,
- alebo ak dôjde k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsledku živeľnej pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie.

Núdzový stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky.⁵ K zamedzeniu zneužitia núdzového stavu prispievalo ustanovenie čl. 5 odsek 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu, podľa ktorého možno núdzový stav vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 90 dní.

Práve posledná novelizácia tohto ústavného zákona umožnila núdzový stav predĺžiť najviac o ďalších 40 dní, a to aj opakovane. Za súčasného splnenia kumulatívnej podmienky, že bol vyhlásený z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie. Ústavný zákon uvádza, že aj toto predĺženie však musí byť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas. S takýmto predĺžením núdzového stavu musí následne vysloviť súhlas NR SR, a to do 20 dní od prvého dňa predĺženého núdzového stavu. Ak tak NR SR neurobí, predĺžený núdzový stav zanikne dňom neschválenia návrhu vlády na vyslovenie súhlasu s predĺžením núdzového stavu. Súhlas NR SR je potrebný aj v prípade opätovného vyhlásenia núdzového stavu, ak od skončenia predchádzajúceho núdzového stavu vyhláseného z tých istých dôvodov neuplynulo 90 dní.⁶ Takto koncipované riešenie s účasťou a konzistentnosťou dvoch ústavných orgánov (parlamentu a vlády) pôsobí prvým dojmom dobre. Na jeho dôveryhodnosti však uberá spôsob prijatia tejto úpravy, ako aj fakty, že bola jednak prijímaná v čase

⁵ Čl. 5 odsek 1 ústavného zákona o bezpečnosti štátu.

⁶ Čl. 5 odsek 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu.

núdzového stavu a zároveň tesne pred vypršaním 90 dňovej lehoty, ktorú nebolo v tom čase možné predĺžiť.⁷ Uvedené skutočnosti ju tak stavajú do iného svetla a umožňujú hodnotiť ju ako účelovú. **Závažnosť núdzového stavu totiž spočíva aj v ústavnej možnosti takého obmedzenia základných práv a slobôd, ktoré v čase riadneho chodu spoločnosti nie je možné vykonať.**

Ústavný zákon totiž **taxatívne** určuje, ktoré práva je možné obmedziť a zároveň stanovuje aj možný rozsah ich obmedzenia.

Núdzový stav v Slovenskej republike v aplikačnej praxi

Aj napriek skutočnosti, že núdzový stav patrí v zmysle ústavného zákona o bezpečnosti štátu medzi najmenej rizikový a jeho úprava zahŕňa najmenej možných zásahov do ľudských práv a slobôd, skúsenosti potvrdzujú, že aj v tomto stave je potrebné k obmedzeniam základných práv a slobôd pristupovať veľmi citlivo.

K historicky prvému vyhláseniu núdzového stavu došlo na Slovensku 28. novembra 2011 v súvislosti s hromadnými výpoveďami lekárov.⁸ V súvislosti s pandemiou Covid – 19 pristúpila vláda k vyhláseniu núdzového stavu a zásahom do základných práv druhýkrát počas tzv. prvej vlny koronavírusu. Vtedajšia vláda s účinnosťou od 16. marca 2020 uložila pracovnú povinnosť na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti zamestnancom poskytovateľov ústavnej zdravotnej starostlivosti nachádzajúcich sa na území okresov v územných obvodoch, v ktorých

7 Parlament uvedenú skutočnosť vyriešil Čl. 11a, kde stanovil prechodné ustanovenie k úprave účinnej dňom vyhlásenia v tom zmysle, že umožnil predĺžiť aj núdzový stav vyhlásený pred účinnosťou tohto ústavného zákona.

8 Uznesením vlády č. 752 (421/2011 Z. z.) uložila vláda od 29. novembra 2011 pracovnú povinnosť na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti zamestnancom poskytovateľov ústavnej zdravotnej starostlivosti nachádzajúcich sa v územných obvodoch, v ktorých bol vyhlásený núdzový stav, a taktiež od tohto dňa zakázala uplatňovanie práva na štrajk osobám, ktorým bola uložená pracovná povinnosť. Zásahy do základných práv trvali do 8. decembra 2011, týmto dňom bol núdzový stav skončený a pracovná povinnosť spolu so zákazom uplatňovania práva na štrajk boli zrušené.

bol vyhlásený núdzový stav, a rovnako od tohto dňa zakázala uplatňovanie práva na štrajk osobám, ktorým bola uložená pracovná povinnosť (uznesenie č. 114 z 15. marca, č. 45/2020 Z. z.). Týmto uznesením vlády sa začala séria tzv. covidových vládných uznesení, pričom vysoký počet a miestami nejednoznačné úpravy vyvolali minimálne zmätočnosť a pochybnosti o účinku prijatých vládných nariadení.

Následne na to tá istá vláda núdzový stav rozšírila a s účinnosťou od 19. marca 2020, uložila pracovnú povinnosť zamestnancom subjektov uvedených v prílohe uznesenia č. 115 (č. 49/2020 Z. z.), napríklad držiteľom povolenia na prevádzkovanie zdravotníckeho zariadenia ústavnej zdravotnej starostlivosti, držiteľom povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchrannej zdravotnej služby, ale aj zamestnancom prevádzkovateľov pohrebnej služby, a zakázala im uplatňovanie práva na štrajk.

Pred Veľkou nocou, dňa 6. apríla 2020 už nová vláda⁹ schválila uznesenie č. 207 (č. 72/2020 Z. z.), ktorým obmedzila slobodu pohybu a pobytu zákazom vychádzania od 8. apríla 2020 0.00 hod do 13. apríla 2020 23.59, s taxatívne vymedzenými výnimkami. Bez podobného časového obmedzenia taktiež od 8. apríla 2020 zakázala uplatňovanie práva pokojne sa zhromažďovať s výnimkou osôb žijúcich v spoločnej domácnosti. Zásahy do základných práv pokračovali 16. apríla 2020, keď vláda schválila uznesenie č. 233 (84/2020 Z. z.), ktorým s účinnosťou od 18. apríla 2020 uložila pracovnú povinnosť ďalším zamestnancom (držiteľom povolenia na prevádzkovanie všeobecnej ambulancie a držiteľom povolenia na prevádzkovanie špecializovanej ambulancie), a týmto osobám bolo rovnako zakázané uplatňovanie práva na štrajk. Pracovná

⁹ Nová a súčasná vláda bola vymenovaná 21. marca 2020, následne 27. marca schválila uznesenie č. 169 (č. 64/2020 Z. z.), ktorým s účinnosťou od 28. marca 2020 uložila pracovnú povinnosť zamestnancom pobytových zariadení sociálnych služieb, ktorými sú zariadenia pre seniorov, zariadenia opatrovateľskej služby, domovy sociálnych služieb, špecializované zariadenia, a zamestnancom zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorými sú centrá pre deti a rodiny. Aj týmto osobám bolo uplatňovanie práva na štrajk zakázané.

povinnosť a zákaz uplatňovania práva na štrajk boli zrušené uznesením č. 366 z 10. júna 2020 (č. 147/2020 Z. z.) uplynutím 13. júna 2020, zatiaľ čo k zrušeniu zákazu uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať došlo s až účinnosťou od 10. júna 2020. Uznesením vlády č. 366 zo dňa 10. júna 2020 bol núdzový stav ukončený, konkrétne uplynutím dňa 13. júna 2020 (t. j. skončil sa o polnoci zo soboty 13. júna 2020 na nedeľu 14. júna 2020).

Bilancia historicky druhého vyhláseného núdzového stavu: štyrikrát uloženie pracovnej povinnosti, štyrikrát zákaz uplatňovania práva na štrajk, jedenkrát obmedzenie slobody pohybu a pobytu, jedenkrát zásah do uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať. Ani v jednom prípade nemal ústavný súd možnosť preskúmať ústavnosť zásahov do týchto základných práv.

Tretikrát bol núdzový stav vyhlásený s účinnosťou od 1. októbra 2020 (uznesenie vlády č. 587 z 30. septembra 2020, č. 268/2020 Z. z.) a s postupným predlžovaním trval do 16. mája 2021 (sedem mesiacov). V rámci tohto núdzového stavu bol podaný návrh na začatie konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky (ďalej aj „ústavný súd“) podľa čl. 129 ods. 6 ústavy. Nálezom PL. ÚS 22/2020 zo 14. októbra 2020 ústavný súd rozhodol, že prijaté uznesenia č. 587 je v súlade s ústavou a ústavným zákonom.

Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery a núdzový stav

Ústava SR upravuje slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery v článku 24.¹⁰ Obsahom tohto článku sú štyri slobody -

¹⁰ Čl. 24 (1) Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú. Toto právo zahŕňa aj možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Každý má právo byť bez náboženského vyznania. Každý má právo verejne prejavovať svoje zmýšľanie. (2) Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní. (3) Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie nábožen-

sloboda myslenia, sloboda svedomia, sloboda náboženského vyznania a sloboda viery.

Prvá veta - „*Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú.*“ je generálnou garanciou pre vytvorenie slobodného vnútorného sveta (*forum integrum*) človeka a dopĺňa tak článok 17 Ústavy, ktorý zaručuje fyzickú slobodu jednotlivca. Na rozdiel od práva na osobnú slobodu, do ktorej môže štát pri splnení ústavných podmienok priamo zasiahnuť, tak vnútorný svet človeka by mal byť principiálne takých vonkajších zásahov zbavený nielen zo strany orgánov verejnej moci (*status negativus*) ale má ústavné právo aj vyžadovať od štátu, aby jeho vnútorný svet ochránil aj pred subjektami súkromného práva (*status positivus*). Sloboda vnútorného sveta človeka je základom demokratickej spoločnosti založenej na pluralizme myšlienok a názorov slobodných ľudí, ktorá vychádza zo samotnej podstaty štátu definovaného v čl. 1 ods. 1 Ústavy. ¹¹ Spôsob, akým môže každá fyzická osoba tento svoj vnútorný svet v zmysle čl. 24 prejavíť, určuje ods. 2 - „*Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní.*“

Článok 24 ods. 2 Ústavy na rozdiel od čl. 24 ods. 1 Ústavy chráni v súvislosti s prejavmi náboženstva nielen individuálne verejné právo fyzickej osoby ale vytvára aj ústavnoprávne vynutiteľný základ pre uplatnenie kolektívneho práva cirkví a náboženských spoločností zakotveného v čl. 24 ods. 3 Ústavy. Právo jednotlivcovi slobodne prejavovať svoje náboženstvo mu čl. 24 ods. 2 Ústavy priznáva totiž aj „spoločne s inými“.

Vonkajšie prejavy (*Forum externum*) z hľadiska obsahu, ale aj jeho formy, treba vykladať extenzívne. Extenzívny výklad obsahu prejavov

stva a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov. (4) Podmienky výkonu práv podľa odsekov 1 až 3 možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.

¹¹ OROSZ, L., - SVÁK, J. a kol. Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok I. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021, s. 344.

vyplyva z neodlučiteľného prepojenia interného sveta človeka chráneného čl. 24 ods. 1 Ústavy s jeho externým svetom. Extenzívny výklad čl. 24 ods. 2 Ústavy sa týka aj formy prejavu. Ústava taxatívne vymedzuje štyri formy chránených prejavov – bohoslužbu, náboženské úkony, obrady a vyučovanie.

Ústava zároveň v štvrtom odseku tohto článku stanovuje ústavnú ochranu, či garanciu týmto vonkajším prejavom – „*Podmienky výkonu práv podľa odsekov 1 až 3 možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.*“ Na rozdiel od vnútorného sveta, do ktorého nemôže byť žiadnym spôsobom zasahované, tak do vonkajšieho sveta, v ktorom človek prejavuje svoj vnútorný svet možno podľa Ústavy zasiahnuť len za splnenia materiálnych a formálnych podmienok stanovených ústavou.¹² Materiálnymi podmienkami sú:

1. ide o ochranu verejného poriadku,
2. ide o ochranu zdravia a mravnosti,
3. ide o ochranu práv a slobôd iných.

Tieto materiálne podmienky Ústava vymedzuje alternatívne a stačí, ak je splnená aspoň jedna z nich za súčasného splnenia kumulatívnej podmienky, že ide síce o obmedzujúce opatrenie, no toto je v demokratickej spoločnosti nevyhnutné.

¹² Absolútnosť slobody vnútorného sveta a relatívnosť ochrany jeho vonkajších prejavov akceptuje a podporuje aj Ústavný súd, ktorý si osvojil koncepciu slobody vnútorného sveta človeka ako *forum integrum* a ochrany prejavov zmysľania človeka ako *forum externum*. V uznesení sp. zn. PL. ÚS 18/95 z 24. mája 1995 uviedol: – „Svedomie, myslenie, náboženské vyznanie a náboženská viera sú preto svojou povahou „*forum internum*“ *nedotknuteľné, a preto ani nepodliehajú (nemôžu podliehať) žiadnym zákonným obmedzeniam. Reálnu (a pre osoby ich nositeľov) skutočnú hodnotu však niektoré z nich nadobúdajú len vtedy, ak je možné tieto práva aj verejne, t. j. navonok identifikovateľným spôsobom prejaviť...predmetom zákonnej úpravy (a teda ani zákonného obmedzenia) nemôže byť sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery v jej podobe „forum internum“, ale iba jej vonkajšie, t. j. navonok identifikovateľné prejavy. Štát môže obmedziť podmienky ich výkonu zákonom, ak sú splnené podmienky, uvedené v čl. 24 ods. 4 Ústavy.*“

Dôležitou je ale aj formálna podmienka možného obmedzenia, Ústava explicitne stanovuje, že z hľadiska právneho predpisu musí byť použitá forma „iba zákona“, čím vylučuje akékoľvek iné podzákonne právne akty (napr. vyhláška, nariadenie vlády a pod..). Z uvedeného je jasné, že obmedziť slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery je možné iba výsledkom činnosti zákonodarného orgánu, keďže v zmysle čl. 72 Ústavy je jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom Slovenskej republiky Národná rada Slovenskej republiky. Z uvedeného vyplýva, že akékoľvek obmedzenie konania bohoslužieb na základe akéhokoľvek opatrenia vydaného Úradom verejného zdravotníctva SR nie je v súlade s čl. 24 ods. 4 Ústavy. Navyše už spomínaný ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v čl. 5 ods.3 a 4 taxatívne určuje, ktoré základné práva a slobody a v akom rozsahu je možné v núdzovom stave obmedziť.¹³ Sloboda myslenia, svedomia, nábožen-

¹³ Čl. 5 ods.3 - V čase núdzového stavu, okrem núdzového stavu vyhláseného z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky, a to najviac v tomto rozsahu: a) obmedziť nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia núteným pobytom v obydli alebo evakuáciou na určené miesto, b) uložiť pracovnú povinnosť na zabezpečenie zásobovania, udržiavania pozemných komunikácií a železníc, vykonávania dopravy, prevádzkovania vodovodov a kanalizácií, výroby a rozvodu elektriny, plynu a tepla, výkonu zdravotnej starostlivosti, poskytovania sociálnych služieb, vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, udržiavania verejného poriadku alebo na odstraňovanie vzniknutých škôd, c) obmedziť výkon vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam na rozmiestnenie vojakov, príslušníkov ozbrojených zborov, zdravotníckych zariadení, zásobovacích zariadení, záchranných služieb a uvoľňovacích a iných technických zariadení, d) obmedziť výkon vlastníckeho práva k hnutel'ným veciam zákazom vjazdu motorových vozidiel alebo obmedzením ich používania na súkromné účely a na podnikanie, e) obmedziť nedotknuteľnosť obydli na ubytovanie evakuovaných osôb, f) obmedziť doručovanie poštových zásielok, g) obmedziť slobodu pohybu a pobytu, h) obmedziť alebo zakázať uplatňovanie práva pokojne sa zhromažďovať alebo zhromažďovanie na verejnosti podmieniť povoľovaním, i) obmedziť právo slobodne rozširovať informácie bez ohľadu na hranice štátu a slobodu prejavu na verejnosti, j) zabezpečiť vstup do vysielania rozhlasu a televízie spojený s výzvami a informáciami pre

ského vyznania a viery v tomto ústavnom zákone uvedená nie je, platí teda vyššie uvedený záver, že akékoľvek jej vonkajšie prejavy je v zmysle Ústavy možné *obmedziť iba zákonom* za splnenia stanovených materiálnych podmienok a to v čase riadneho chodu republiky, ako aj počas krízových situácií (jednou z nich je núdzový stav), keďže osobitná právna úprava (ústavný zákon o bezpečnosti štátu) s so žiadnym obmedzovaním slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery nepočíta.

Uvedené závery sa žiaľ nepremietli v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR, ktorý v súvislosti s aktuálnym núdzovým stavom už rozhodoval. Právomoc Ústavného súdu SR rozhodovať v danej veci je daná v čl. 129 ods. 6, podľa ktorého: „*Ústavný súd rozhoduje o tom, či rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na toto rozhodnutie nadväzujúce ďalšie rozhodnutia boli vydané v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom.*“ V tomto konaní Ústavný súd SR rozhodoval dvakrát. Prvýkrát rozhodoval 14. októbra 2020¹⁴, kedy skúmal, či Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 587 z 30. septembra 2020 k návrhu na vyhlásenie núdzového stavu a následné Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 269/2020 Z. z. z 30. septembra 2020 na vykonanie niektorých opatrení hospodárskej mobilizácie v súvislosti s vyhlásením núdzového stavu na zabezpečenie riešenia druhej vlny koronavírusu COVID-19 je v súlade s Ústavou a ústavným zákonom o bezpečnosti štátu. Druhýkrát rozhodoval 31. marca 2021¹⁵, od tohto rozhodnutia sa očakával minimálne razantnejší postoj Ústavného súdu k Uzнесе-

obyvateľstvo, k) zakázať uplatňovanie práva na štrajk, l) vykonať opatrenia na riešenie stavu ropnej núdze.

Čl. 5 ods.4 - V čase núdzového stavu vyhláseného z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky, a to najviac v rozsahu podľa odseku 3 písm. a), b), e), g), h) alebo písm. j).

¹⁴ Nález Ústavného súdu SR PL ÚS 22/2020 zo 14. októbra 2020

¹⁵ Nález Ústavného súdu SR PL ÚS 2/2021 z 31. marca 2021

niam vlády Slovenskej republiky k opakovaným predĺženiam času trvania núdzového stavu. V oboch prípadoch Ústavný súd vyslovil ústavnú konformitu vyhlásenia núdzového stavu vládou SR, tieto jeho závery vyvolali diskusiu tak v radoch odbornej, či laickej verejnosti, ako aj v radoch samotných sudcov.¹⁶

Záver

Skúsenosti z posledného obdobia naznačujú, že spoločnosť na Slovensku zvládla dlhodobo žiť v núdzovom stave. Je možné skonštatovať, že zásahy do základných práv a slobôd boli na hranici únosnosti, najmä vzhľadom k tomu, že interpretácia obmedzení s tým súvisiacich, sa dotýkala aj sekundárnej realizácie ďalších, zväčša osobných práv a slobôd. V prípade opätovného zavedenia niektorej z krízových situácií je veľmi žiaduce tomuto sa vyvarovať. Celosvetové dianie týkajúce sa pandémie COVID – 19 naznačuje, že koniec vírusu je v nedohľadne. Nedá sa ani právnymi predpismi určiť, ktoré spoločenské vzťahy bude potrebné upraviť v prípadnej ďalšej pandemickej vlne. Nie je ani možné predpokladať, ktoré základné práva a slobody bude nevyhnutné obmedziť a v akom rozsahu. Vzťah medzi súčasnou spoločenskou situáciou a základnými právami a slobodami je totiž potrebné vnímať z dvoch uhlov pohľadu, ktoré sa miestami môžu zdať až protichodnými. Tým prvým uhlom pohľadu je povinnosť štátu chrániť všetkých obyvateľov, ktorí sa v danom okamihu nachádzajú na jeho území, bez ohľadu na štátne občianstvo pred pandemiou pomocou nevyhnutných opatrení. Druhý uhol pohľadu zasa vyžaduje od štátu zastávať zdržanlivý postoj pri prijímaní opatrení zasahujúcich do sféry základných práv a slobôd všetkých fyzických osôb. Nastoliť v tomto vyhovujúcu rovnováhu je veľkou výzvou pre demokratické štáty dvadsiateho prvého storočia, Slovenskú republiku nevyhnutne.

¹⁶ Veľmi podnetným bolo odlišné stanovisko sudcu Petra Straku – pozri napr. <https://beta.ucps.sk/nalez-ustavneho-sudu-slovenskej-republiky-o-navrhu-skupiny-poslancov-narodnej-rady-slovenskej-republiky-a-o-navrhu-generalneho-prokuratora-slovenskej-republiky>

ZOZNAM BIBLIOGRAFIE

OROSZ, L., SVÁK, J. a kol. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok I.* Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších právnych predpisov.

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu ústavný zákon v znení neskorších právnych predpisov.

Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 18/95 z 24. mája 1995.

Nález Ústavného súdu SR PL ÚS 22/2020 zo 14. októbra 2020.

Nález Ústavného súdu SR PL ÚS 2/2021 z 31. marca 2021.

Religious life in the Polish diaspora in Harbin

Andrzej Giza

Abstract: *The birth of the Polish colony in Manchuria was closely connected to the construction of the railway in the Far East. The Polish diaspora was active in the first half of the 20th century; it was a well-organised entrepreneurial community that cultivated national traditions and was integrated around the Catholic Church.*

Key words: *Harbin. Manchuria. China. Poland. Far East.*

A centre of the Polonia (the Polish diaspora) developed in China for 50 years.¹ Its capital was Harbin, a city set up by a Polish engineer, Adam Szydłowski during the construction of the Chinese Eastern Railway.² The rise and fall of the Polish colony was inseparably connected to the succession of historical events that took place in China in 1895–1966. In Harbin, Poles had their institutions of culture, schools, press, churches, sports club, and automobile association. They actively supported municipal institutions, becoming involved in the work of local self-government, the management of international banks, and running the operation of the hospitals. The figures connected to the Polish diaspora include Dr Janusz Korczak, Professor Józef Gieysztor, and a poet and author of historical fantasy novels Teodor Parnicki. Many Poles, notably Waław Szuniewicz, defined new standards in China, promoting the scientific and civilisational achievements of Western culture.³

In the 19th century, the position of the Catholic Church was difficult, as it had to confront the economic, social, and political changes

¹ A. Giza, *Polacy z Mandżurii – dzieje polskiej kolonii w Harbinie w latach 1895–1966*, Kraków 2019; *passim*.

² J. Giergielewicz, *Wybitni polscy inżynierowie wojskowi*, Warszawa 1939, pp. 7–21.

³ K. Yong-Deog, *Życie kulturalne Polaków w Mandżurii w latach 1897–1947*, Katowice 2010, *passim*.

that surrounded it. The respect for the authority, due to the Church, that assured a stable society, and the progressing phenomena of secularisation gathering in the cities throngs of workers under the banners of socialist revolution, provided the opposite poles. The process of secularisation continued at an exasperating pace. The complicated situation was aggravated further by the inconsistencies in the expectations of the powers that be towards the mission of the Church, that is following the well-tested principle of the union of “the throne and the altar”.

The missionary activity of both the Catholic Church and Protestant missionaries intensified in China in the late 19th and early 20th centuries.⁴ The Chinese–French agreement from 1860 certainly contributed to that change, as it urged the Chinese state to favour (and at least not to harm) the missionary work. In the difficult social and cultural reality of the Far East, the Catholic Church was forced to opt for complicated solutions in its missionary work.

In the 19th century the Catholic Church in Poland found itself in a highly complicated arrangement. The clergy could either work with the partitioning powers, or, against their interests, follow the policy of supporting the oppressed and promoting Polishness among the congregation. Since 1866 the Catholic Church in the Russian Partition was subjected to unprecedented and purposeful repressions. That resulted from the facts that the authorities in St Petersburg considered the clergy the ambassadors of the Polish cause. Emperor Alexander II recognised himself the head of the Catholic Church in Russia, at the same time forbidding any contacts with Rome on the pain of grave penalties.⁵ The

⁴ A. Feuerwerker, *The foreign presence in China*, [in:] *The Cambridge History of China*, ed. by J. K. Fairbank, vol. 12, Cambridge 1983, pp. 165–166; B. Vaulx de, *Les Missions: leur histoire. Des origines à Benoît XV (1914)*, Paris 1960, p. 96; A. Jochum, *Grom na Dalekim Wschodzie. Misjonarze, którzy tworzyli historię*, Warszawa 1986, pp. 64–96; L. Świdorski, *Misje katolickie w cyfrach*, Płock 1936, pp. 22–23; J. Rowiński, *Chiny a Stolica Apostolska. Stosunki wzajemne i ich międzynarodowe implikacje*, Warszawa 1991, p. 23.

⁵ J. Pajewski, *Historia powszechna 1871–1918*, Warszawa 1998, s. pp7–8.

tsarist administration gave an ultimatum to the Greek Catholics: they could convert to Orthodoxy or be sentenced to brutal persecution, after the last tolerated diocese, the Diocese of Chełm was liquidated in 1875.

Considered the backbone of conservatism still in the 1860s, the Church condemned the ideas of the freedom of religion and confession. A revolution came with the pontificate of Leon XIII, whose encyclical *Rerum novarum* sanctioned private property as a natural human right.⁶ At the same time it obliged those better off to help the poor in the name of social solidarity. That breakthrough moment in the Catholic Church was decisive for the inclusion of specific spiritual activities in its policies.

The Polish colony developing in Manchuria did not remain passive towards the Russification that the tsarist civil servants methodically implemented. Hailing mostly from the Russian Partition, the Poles in the Far East rejected the romantic slogans and stood for the attitudes of Polish positivism. The Catholic Church became their support and the weapon, as it developed well in the area with the construction of the Chinese Eastern Railway. In the capital of Manchuria, the Church took over the tasks of cultivating national traditions, among others by carrying out numerous educational programmes.⁷

The need to build a church for the developing Polish community in Manchuria became evident in the first year of construction of the Chinese Eastern Railway together with two other demands, namely building an Orthodox church and a hospital. The “church committee” incorporated in 1897 was the first Polish organisation operating in China. Father Piotr Bulwicz, a chaplain in the Manchurian garrison, was

⁶ J.N.D. Kelly, *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997, pp. 435–438; M. Sadowski, *Państwo w doktrynie papieża Leona XIII*, Kolonia 2002; Z. Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Poznań 2007, p. 223; R. Fischer-Wollpert, *Leksykon papieży*, Kraków 1996, pp. 164–166.

⁷ A. Giza, *Życie za chińskim murem – kultywowanie tradycji katolickiej w polskiej kolonii w Harbinie na przełomie XIX i XX w.*, “*Nasza Przeszłość*” vol. 129: 2018, pp. 249–259.

seminal for the establishment of the committee. Thanks to the setting up of the committee, works on situation and construction of the chapel began. It served the congregation from 1901. It was raised in the town of Korpusnoi Gorodok, situated close to the centre of Harbin, where the Polish group of the Railway Security Guard (later the Border Guard Corps) were stationed.⁸ The pastorship services in the chapel delivered to the Polish congregation by the Board of Military Engineering were provided by a military chaplain, Father Adam Szpiganowicz.

As the population of the Polish colony was growing fast in the first decade of the 20th century, Father Szpiganowicz began to appeal to the Railway Board for a construction site for a Catholic church in the central part of Harbin in 1902. His activity was supported by a group of Poles influential in Manchuria, who set up the Organising Committee of the Roman Catholic Charitable Society (*Komitet Organizacyjny Rzymsko-Katolickiego Towarzystwa Dobroczyńności*) a year later, with the main purpose to embark quickly on the construction of a church building worthy of the well-off Polonia of Harbin. The founding body included its president – Seweryn Wachowski, treasurer – director of the Russian–Chinese Bank, Stanisław Gabriel, secretary – a physician and social activist, Dr Waław Łazowski, and Wiktor Roman – the first president of the *Gospoda Polska* Association.⁹ On the day Roman joined the committee, a plot for the construction of the church was acquired by the main transport artery of the city, Velikiy Prospekt street. This is how the event was reported in a letter to August Hlond, Primate Bishop of Poland: “when the Polish colony in started to organise its community life in 1902, the first collective effort was to purchase a plot for the construction of a Polish Catholic church and a Polish school.”

Funds for the construction of the church were obtained thanks to the generosity of the Polish people employed in the railway. Donations

⁸ E. Kajdański, *Korytarz Burzliwe dzieje Kolei Wschodniochińskiej 1898–1998*, Warszawa 2000, pp. 43–44.

⁹ K. Grochowski, *Polacy na Dalekim Wschodzie*, Harbin 1928, p. 17.

were collected, requests for donations distributed, and balls and charity nights were organised along with raffles. The giving spirit was great among the Poles, and at the same time many outstanding citizens of Harbin of other nationalities and confessions supported the construction of the church. The design of the neo-Gothic church was a free gift from Mikołaj Kazi-Girej, constructor of a section of the southern railway line, later Deputy Head of the Railway Road Service. The main railway construction engineer donated some materials necessary for the construction of the church building, and assigned a plot in Velikiy Prospekt street.

The funds were collected until the construction started, that is until 1906. Apart from the aforementioned donors, the number of the contributors to the construction of the church included Szłoma Skidel-ski from the Grodno Region, and the wife of a deputy railway director, Countess Khilkova. The total value of the funds collected amounted to 9990 roubles.

The construction works started on Sunday, 7 October 1906. A ceremony of blessing the cornerstone of the future Church of St Stanislaus the Bishop was presided over by field chaplain Father Dominik Przyłuski, and concelebrated by three French missionaries. The works on the foundations began a few days later and continued regularly as the construction materials were delivered.

On 1 August 1909 the new church was consecrated by Bishop Jan Feliks Cieplak, at the time the Suffragan Bishop of the Archdiocese of Mohilev.¹⁰ Organisationally, the Harbin parish was part of the Catholic Diocese of Vladivostok, and most of its congregation were Catholics of Polish, German, Irish and Lithuanian (no more than 1–2%) extraction. In December 1909 Father Władysław Ostrowski became the parish priest in Harbin: a man whose service and work for the population of Harbin has generally been recognised as iconic. Father Ostrowski's dis-

¹⁰ J. Matelkiewicz, *Pośmiertne wspomnienie pierwszego arcybiskupa metropolii wileńskiej śp. Ks. Arcybiskupa Jana Cieplaka*, Wilno 1926.

tinctive features were his great patriotism, determination in action, energy, and enthusiasm.

It goes without saying that from the moment of arrival of Father Ostrowski, the church became the central point in the Polish life in Manchuria. The activities of the parish priest were supported by the Parish Council drawn from the church construction committee. Following the initiative of father Ostrowski, the Charitable Society of St Vincent de Paul was incorporated already on 27 December 1909. The activity of the newly established organisation focused on the promotion of Polishness and education. The first tasks of the management of the Catholic Church included paying back the debts of 10,000 rubles incurred for the construction of the parish, while simultaneously furnishing the church. Three neo-Gothic altars had been ready by 1912. The high altar featured a painting of the Holiest Heart of Jesus, and the side altars – of Our Lady of Gate of Dawn, and of St Joseph Spouse of the Blessed Virgin Mary.

In the first years of operation of the parish, the parsonage housed Gospoda Polska Association and, beginning with 1912, the Polish School for the youngest (so-called primary school) financed by the Society of Saint Vincent de Paul. A few years later the co-educational Secondary School was also set up in Harbin. There was also a library with around a thousand books operating in the parish.

Aleksander Eysmont and Władysław Mierzwiński were two further Polish priests who began service in the parish of Harbin in 1912. The following year was very memorable, as the government in St Petersburg had all the officers working in the Railway Battalions convert to Orthodoxy. The aftermath of the dramatic decision that the soldiers long serving in the railway had to make was the resignation of nearly all Polish military. Only one of the officers converted to Lutheranism.

In 1913–15 a shelter for the homeless operated by the parish. With the outbreak of the First World War many refugees and orphans arrived in Harbin. Father Ostrowski established a shelter for homeless chil-

dren by the church. There were 30 orphans staying in it in 1915. With time, the shelter was turned into a dormitory financially supported by the Society of St Vincent de Paul. In 1917 a school for children opened on the parish grounds.¹¹

In 1920, Father Ostrowski went to Rome to present the plan of missionary work in the Far East to Pope Benedict XV.¹² As a follow-up of his mission, the Pope sent a vicar apostolic, Archbishop Jean B. M. de Guébriant, to Harbin to investigate further missionary options and evaluate the work of the lay and monastic clergy in and around the city. The result of that visitation was extremely favourable. The pastorship services in the parish were positively appraised, with the emphasis on the large number (5000) of Polish Catholics. Most importantly, the Archbishop recommended setting up a new bishopric in Harbin.

On 9 September 1921 a one-week-long Congress of Polish Catholics living in the Far East was organised in Harbin. Father Władysław Ostrowski presided over its sessions, and the official inauguration attracted among others Bishop Augustin Gaspais from Giri and consuls: the Polish consul Michał Morgulec,¹³ and the French consul L'Épissière. The main subjects discussed focused on the issues of the Polonia and its position in the Far East, and matters connected to the religious life and education. Reacting to the intervention of the legate of the Papal See, the management of the railway entrusted grounds for the construction of the second building of the Polish Catholic Church. The home for the new church was the Przystań (literally "Haven") district inhabited mostly by Jews, Russians, and Poles. The ceremony of laying the cornerstone for the church took place on 3 September 1922, and provided an

¹¹ K. Yong-Deog, *Życie kulturalne Polaków...*, p. 120.

¹² R. Fischer-Wollpert, *Leksykon papieży*, Kraków 1996, pp. 167–168.

¹³ W. Skóra, *Organizacja i pierwszy okres działalności polskich konsulatów w Harbinie i Władywostoku w latach 1920–1924*, [in:] *Polskie ślady na Dalekim Wschodzie. Polacy w Harbinie. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Szczecinie w dniach 23–24 października 2008 r.*, ed. by A. Furier, Szczecin 2008, pp. 79, 82.

opportunity to read a letter from Pope Benedict XV with the blessing for the Polish diaspora in Harbin.

Attention is drawn to the decision of Pope Pius XI of 2 February 1923 to set up, on the power of an apostolic constitution, a diocese reporting directly to the Congregation for Propagation of the Faith, and making a Pole, prelate Karol Śliwowski (1855–1933), a priest from Vladivostok, its Bishop Ordinary. Addressing the congregation during his episcopal consecration in Harbin on Sunday, 28 September 1923, the apostolic legate, Archbishop Celso Costantini requested that the Polish Catholics spread and reinforce the Catholic faith in the Far East. During his visit, the Archbishop also founded the Lower Seminary of Theology in Harbin, moving it from its previous seat in Vladivostok. However, due to the low number of candidates, in 1929 the seminary transformed into a boys' secondary school of St Nicholas.¹⁴

In 1924 Bishop Karol Śliwowski¹⁵ removed the districts of Haven, Dzungarian Suburb, Tzhinkhe and Bridge Suburb, and the whole western section of the Chinese Eastern Railway from the Parish of St Stanislaus the Bishop, setting up the branch parish of St Joseph in Harbin. The new church was consecrated on 15 September 1925, and Father Antoni Leszczewicz¹⁶ was appointed its parish priest. A year later a Polish primary school was set up in the parish.

By a resolution of the Vatican, the Apostolic Vicariate of Siberia with the seat of Harbin was set up in 1928. It was entrusted to Father Gerard Piotrowski OFM (1885–1969).¹⁷ The decision of church authorities ensued from the complicated and aggravating situation in the

¹⁴ J. Misiurek, *Z dziejów duszpasterstwa polskiego w Harbinie*, "Studia Polonijne" vol. 1: 1976, pp. 191–192.

¹⁵ *Polski słownik biograficzny*, Warszawa-Kraków 2016, vol. 51, pp. 8–10.

¹⁶ J. Bukowicz, *Błogosławiony ksiądz Antoni Leszczewicz*, [in:] J. Bukowicz, *Świadkowie wiary. Marianie prześladowani przez hitleryzm i komunizm*, Włocławek 2001, passim.

¹⁷ K. Grudziński, *Piotrowski Gerard Bazyli (1885–1969)*, [in:] *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, ed. by H.E. Wyczawski, Warszawa 1981, pp. 381–385.

Soviet Union, which resulted in the severance of the local church from the Diocese of Mohilev. As the Polish Catholics did not agree to having them incorporated into the Chinese Diocese of Jilin, the establishment of a temporary vicariate in the capital of the Chinese Eastern Railway became a viable solution. This resulted in the opening of the missions of the Franciscan Missionaries of Mary and of Ursulines in Harbin.¹⁸ The political events of the second and third decades of the 20th century in the Far East enforced far going changes in the Polish colony.

In the 1930s the Japanese took over Manchuria, China was engulfed in a Civil War, and the number of Poles in the Far East was steadily diminishing.¹⁹ At the same time Polonia abandoned cultural life. In 1936 Father Ostrowski died and was replaced by father Aleksander Eysymontt (1883–1966) and later by Father Paweł Chodniewicz.²⁰ He was the one to inform Primate Bishop August Hlond about the difficult plight of the Church in China and of the parish itself: “it has been more than six months since I took over the Parish of St Stanislaus in Charbin [thus spelt in the original– translator’s note]. In that time I had an opportunity to realise what the material standing of the parish is. It is as follows: Expenditure: the salaries of the organist, sexton, management of the cemetery, and cemetery guard – 135 Gobi a month; fuel, lighting and various church spendings – 80 Gobi a month. Revenue: collected donations on average 80 Gobi a month, recorded donations of 120 Gobi a month on average. The total revenue is 200 Gobi a month. The deficit is 135 Gobi a month. In earlier times, when the parish was more populous and wealthy, the donations were greater and covered the current expenditure. Today the parish has significantly impoverished and diminished. Whoever can returns to Poland, while others leave for China,

¹⁸ K. Grochowski, *Polacy na Dalekim Wschodzie...*, pp. 29–45.

¹⁹ A. Bartnicki, *Walka o Mandżurię: z dziejów ekspansji kolonialnej na dalekim wschodzie*, Warszawa 1965, passim.

²⁰ *25 lat pracy kapłańskiej księdza Aleksandra Eysymonta w parafii świętego Stanisława w Charbinie*, “Tygodnik Polski”, nr 42/805, Harbin 1937, pp. 1–2.

Shanghai, Tianjin, and Beijing, where finding employment is rumoured to be easier; yet others leave for America, Australia, and other countries. In the six months from April to September there were 5 weddings, 5 baptisms, and 9 funerals in the parish. At that time at least around a dozen people left. (...) Despite the best of intentions, the parishioners cannot cover all the costs of maintaining the parsonage and the church.”

The Polish community and its churches survived the Second World War but found no place in Mao Zedong's (1893–1976) People's Republic of China taking shape in 1949. All the religious communities and confessions were liquidated, and their estates taken over by the government in Beijing. With most inhabitants of the Polish colonies leaving China in 1949, all the Polish clergy also left the country.

Hard to overestimate, the role of the Catholic Church and the Polish clergy consolidated Polonia in the Far East in the first half of the 20th century. Supporting the ties to the native culture, the Polish priests spread patriotic attitudes, acting as mentors of the Polish diaspora.

BIBLIOGRAPHY

- Bartnicki A., *Walka o Mandżurię: z dziejów ekspansji kolonialnej na dalekim wschodzie*, Warszawa 1965.
- Bukowicz J., *Błogosławiony ksiądz Antoni Leszczewicz*, [in:] J. Bukowicz, *Świadkowie wiary. Marianie prześladowani przez hitlerizm i komunizm*, Włocławek 2001.
- Feuerwerker A., *The foreign presence in China*, [in:] *The Cambridge History of China*, ed. by J. K. Fairbank, vol. 12, Cambridge 1983.
- Fischer-Wollpert R., *Leksykon papieży*, Kraków 1996.
- Giergielewicz J., *Wybitni polscy inżynierowie wojskowi*, Warszawa 1939.
- Giza A., *Polacy z Mandżurii – dzieje polskiej kolonii w Harbinie w latach 1895–1966*, Kraków 2019.
- Giza A., *Życie za chińskim murem – kultywowanie tradycji katolickiej w polskiej kolonii w Harbinie na przełomie XIX i XX w.*, „Nasza Przeszłość”, vol. 129, Kraków 2018.
- Grudziński K., *Piotrowski Gerard Bazyl (1885–1969)*, [in:] *Słownik polskich pisarzy francuskojęzycznych*, ed. by H.E. Wyczawski, Warszawa 1981.
- Grochowski K., *Polacy na Dalekim Wschodzie*, Harbin 1928.
- Jochum A., *Grom na Dalekim Wschodzie. Misjonarze, którzy tworzyli historię*, Warszawa 1986.

- Kajdański E., *Korytarz Burzliwe dzieje Kolei Wschodniochińskiej 1898–1998*, Warszawa 2000.
- Kelly J.N.D., *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997.
- Matelkiewicz J., *Pośmiertne wspomnienie pierwszego arcybiskupa metropolii wileńskiej śp. Ks. Arcybiskupa Jana Cieplaka*, Wilno 1926.
- Misiurek J., *Z dziejów duszpasterstwa polskiego w Harbinie*, "Studia Polonijne" vol. 1: 1976.
- Pajewski J., *Historia powszechna 1871–1918*, Warszawa 1998.
- Rowiński J., *Chiny a Stolica Apostolska. Stosunki wzajemne i ich międzynarodowe implikacje*, Warszawa 1991.
- Sadowski M., *Państwo w doktrynie papieża Leona XIII*, Kolonia 2002.
- Skóra W., *Organizacja i pierwszy okres działalności polskich konsulatów w Harbinie i Władywostoku w latach 1920–1924*, [in:] *Polskie ślady na Dalekim Wschodzie. Polacy w Harbinie. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Szczecinie w dniach 23–24 października 2008 r.*, ed. by A. Furier, Szczecin 2008.
- Świdorski L., *Misje katolickie w cyfrach*, Płock 1936.
- Vaulx de B., *Les Missions: leur historie. Des origines a Benoit XV (1914)*, Paris 1960.
- Yong-Deog K., *Życie kulturalne Polaków w Mandżurii w latach 1897–1947*, Katowice 2010.
- Zieliński Z., *Papięstwo i papież dwóch ostatnich wieków*, Poznań 2007.

Vybrané rodinné zvyky v prostredí Liptova a Oravy v kontexte katolíckych sviatostí

Lubica Lenartová

Abstract: *The contribution is devoted to the topics of family customs from Liptov and Orava regions, which are closely connected with Christian sacraments. The Catholic sacraments influenced some family customs and in the historical context they became an inseparable part of domestic rituals and customs. The contribution is devoted to selected customs that are primary related to the sacrament of Baptism and the sacrament of Marriage. These family customs are closely linked to human behavior and are still maintained and passed down from generation to generation in some household of Liptov and Orava regions.*

Key words: *Customs. Habits. Liptov. Orava. Sacraments. Baptism. Marriage. Catholic Christianity.*

Úvod

Rodinné prostredie Liptova a Oravy je takmer nepredstaviteľné bez rôznych zvyklostí a obyčají, ktoré sú špecifické nielen pre dané regióny, ale aj pre jednotlivé obce a samozrejme rodiny. Každá obec má svoje charakteristické zvyky, niektoré sú výraznejšie, iné špecifickejšie a niektoré sa dodržiavajú len v niektorých rodinách, príp. už zanikli alebo sa udržiavajú už len v reliktnej podobe pri niektorých výnimočných udalostiach. Takýmito udalosťami sú aj katolícke sviatosti, ktoré sa príchodom kresťanstva a jeho vývojom premiešali aj s pôvodnými ľudovými zvykmi. Tým vznikli naozaj špecifické útvary, ktoré sa stali neoddeliteľným spoločníkom pri daných iniciáciách. Rozsiahlosť tohto problému nás však núti venovať sa len vybraným rodinným zvykom v kontexte konkrétnych sviatostí a to primárne krstu a manželstva. Samozrejme, treba pripomenúť, že niektoré zvyky čiastočne alebo priamo súvisia aj s inými sviatosťami, príp. sú ich pokračovaním, nadväzujú na seba a pod.

V samotných regiónoch Liptova a Oravy sa ešte aj dnes zachovalo veľké množstvo zvykov a obyčají. Veľké množstvo tradícií a zvykov už

zrejme zaniklo, splynulo s novšími, resp. prekryli alebo nahradili ich nové, dnes známe tradície. Je však dôležité povedať, že zvyky a obyčaje sa podieľali na formovaní religiozity týchto regiónov, pričom samotné boli (a sú) prejavom religiozity v ľudovej kultúre Liptova a Oravy. Rodinný život odjakživa sprevádzali a aj dnes sprevádzajú rôzne neustále sa opakujúce a takmer povinnosťou sa viažuce zvyklosti. Mnohé z pôvodných rodinných rituálov sa udržali dodnes. Dôvera a oddanosť k týmto úkonom mohla byť už v minulosti rôzna. Niektorí aktéri im mohli veriť a slepo dôverovať, iní ich konať z opatrnosti. Zanedbanie mohlo mať nejaké následky a iní ich konali len preto, že sa to patrilo a bolo to spoločensky vyžadované.¹

Religiozita Liptova a Oravy

Je nesmierne dôležité, skôr ako prejdeme na konkrétne rodinné zvyky, pozrieť sa na jednoduchý dejinný exkurz religiozitou daných regiónov. V súčasnosti sú obyvatelia Liptova a Oravy rímskokatolícki² alebo evanjelickí veriaci, menšinové zastúpenie majú aj iné cirkvi a náboženské spoločnosti.³ Pritom dodnes sa dá hlavne vo vidieckom prostredí stretnúť aj s rôznymi staršími podobami religiozity v podobe povier, tradícií, zvykov a obyčají. V 19. a 20. storočí bola konfesionalizácia lip-tovských a oravských území spestrená okrem rímsko-katolíkov a evan-

¹ PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožich. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatěbní rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 17.

² *Rímskokatolícka cirkev (RKC)* začala svoju pôsobnosť na Slovenskom území už v predveľkomoravskom období pôsobením íro-škótskych misionárov z bavorskej oblasti. Kresťanstvo sa na Slovensku usádzalo pomaly, najprv ako tzv. *dvojverie* a neskôr naplno – zriadením prepoštiev, biskupstiev až po súčasnosť. CORANIČ, J.: *Náboženská situácia na Slovensku I. (Stručný prehľad histórie, správy, štatistiky a učenia registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku)*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2017. s. 45 – 53.

³ MAJO, J. – KUSEDOVÁ, D.: *Náboženský atlas Slovenska*. Bratislava : DAJAMA, 2015. s. 55.

jelikov o vyznávačov židovstva.⁴ Do obdobia stredoveku (v odľahlejších častiach možno i novoveku) boli obyvatelia daných regiónov pohania. V tom období prekvitalo pohanstvo a polyteizmus, ľudia žili späť s prírodou, ktorú zbožšťovali a démonizovali.⁵ Úcte sa tešili živly, množstvo bohov, duchovných bytostí, ktorým sa prinášali obety v posvätných hájoch.⁶ Post duchovného vodcu zastával pohanský kňaz tzv. žrec.⁷ Práve do tohto duchovného pohanského rozkvetu zasiahlo kresťanstvo so svojim príkladným životom, disciplínou a vierou. Dôležité je však, že príchodom kresťanstva staré slovanské pohanstvo úplne nezaniklo. Pretrvávalo ešte dlho v podobe tzv. dvojviery⁸ a ostalo až dodnes, hoci dnes je reprezentované folklórom, tradíciami a zvykmi. Kresťanstvo sa postupne adaptovalo na pohanstvo, pričom istým spôsobom spolu synkretizovali do dnešných podôb tradícií. Pohanské sviatky a slávnosti sa nahrádzali kresťanskými, božské idoly a démonické bytosti svätcami.

4 *Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis*. Leutschoviae : Szepesi Római Katolikus Egyházmegye, 1862. s. 87.

5 ULIČNÝ, F.: *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok : Komunitná nadácia Liptov, 2015. s. 337. PUHVĚL, J.: *Srovnávací mythologie*. Nakladatelství Lidové Noviny, 1997. s. 258 – 259, 268. POĐBORSKÝ, V.: *Náboženství pravěkých Evropanu*. Brno : Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2006. s. 503 – 516. PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha : Libri, 2004. s. 78.

6 KUČERA, M.: *Slovenské dejiny I. Od príchodu Slovanov do roku 1526*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2011. s. 88 – 89. VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990. s. 204.

7 PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha : Libri, 2004. s. 98, 250 – 251.

8 Pojem dvojviery alebo dvojverie označuje stav náboženského vedomia ešte niekoľko storočí po prijatí kresťanstva, kedy už Slovania prijali krst, zúčastňovali sa bohoslužieb, ale svoje pohanské zvyky, obyčaje, povery a posvätné predmety nedokázali vytesniť zo svojho náboženského vedomia a života. Istým spôsobom môžeme povedať, že z dvojviery, ktorá bola prítomná aj na území Liptova a Oravy vznikli tradície, ktoré si dnes pripomíname zvykmi a obyčajami. Tie sme nevedome prebrali od našich predkov. KRYVELJOV, A., I.: *Dějiny náboženství I. Od vzniku náboženství do doby evropské protireformace*. Praha : Mladá fronta, 1981. s. 300 – 301. PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha : Libri, 2004. s. 70.

Na pohanskú religiozitu tak nadviazalo kresťanstvo, ktoré sa samo prispôbilo danej lokalite, náture obyvateľstva i pôvodnej kultúre.⁹

Dnešná religiozita Liptova a Oravy je najpríznačnejšia práve v rímskokatolíckom vierovyznaní a teda aj v podobe tých najčastejších, resp. najviditeľnejších sviatostí. Týmito sviatosťami sú v prípade daných regiónov krst a manželstvo. Tieto sviatosti sú zrejme najviac prepojené na zvyklosti a ďalšie osobitné obyčaje v rámci rodín a domácností. *Krst* sa považuje za základnú kresťanskú sviatosť, pričom začleňuje jedinca (najčastejšie novorodenca) do cirkevného spoločenstva.¹⁰ Zvyky súvisiace so sviatosťou manželstva sa zachovali zrejme najzreteľnejšie. Sobáš v kostole totiž akceptoval aj ľudové obyčaje, čo sa udržalo dodnes.

Rodinné zvyky súvisiace so sviatosťou krstu

Krstom v Rímskokatolíckej cirkvi sa človek začleňuje do spoločenstva kresťanov. V regiónoch Liptova a Oravy je zvykom, že túto sviatosť prijímajú hlavne novonarodené deti, ale miestami dochádza aj ku krstom dospelých.¹¹ V obciach prebieha krst zvyčajne počas nedeľného liturgického slávenia, v mestách je zvykom vysluhovanie tejto sviatosti po svätej omši v nedeľu.¹²

S narodením dieťaťa súviselo veľa religióznych zvyklostí v rodine. Ženu na ceste za vytúženým potomkom čakala cesta, ktorá jej udávala príkazy a zákazy. Tie musela striktne dodržiavať, ak chcela porodiť zdra-

⁹ ULIČNÝ, F.: *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok : Komunitná nadácia Liptov, 2015. s. 17, 337.

¹⁰ CORANIČ, J.: *Náboženská situácia na Slovensku I. (Stručný prehľad histórie, správy, štatistiky a učenia registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku)*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2017. s. 72.

¹¹ *Katechizmus katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1999. ISBN 80-7162-259-1. 918 s. s. 317 – 319.

¹² MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradície na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 35.

vé dieťa.¹³ Tehotná žena bola totiž podľa ľudových predstáv nečistá¹⁴ a tak sa mala vyhýbať niektorým situáciám a predmetom. Napr. nemala hľadiť na niečo škaredé, neobvyklé a nevhodné, nemala sa zľaknúť, lebo toto všetko by malo na dieťa negatívny dopad.¹⁵ Tehotná žena sa nesmela dívať do studne a tiež si nesmela písať, inak by na seba a dieťa privolala zlé sily.¹⁶ Poverčivosť sa prejavovala aj tým, že počas tehotenstva sa nechystala kolíska, len nutná výbavička pre dieťa. Prítomnosť kolisky (a dnes kočíka) mala znamenať nešťastie, čo býva dodnes predmetom rôznych nedorozumení v rodinách.¹⁷

Počas pôrodu i nastávajúceho obdobia bola žena na posteli za tzv. *obradnou/kútnou plachtou*. Tá ju mala ochrániť pred urieknutím, zlými vplyvmi a pred zrakom zlých ľudí.¹⁸ *Kútna plachta/kútnica/prestieraou*¹⁹ bola textília, ktorá oddeľovala matku s dieťaťom priestorovo, ale hlavne obradovo.²⁰ Táto plachta chrániaca rodičku i novorodenca mala reli-

¹³ VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990. s. 220. MINTALOVÁ – ZUBERCOVÁ, Z.: *Ako sme kedysi žili. Obrazy každodenného života našich predkov*. Bratislava : Slovart, 2017. s. 192.

¹⁴ BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. – JAKUBÍKOVÁ, K.: *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. s. 163. MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradície na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 17.

¹⁵ NÁDASKÁ, K.: *Čary a veštby. Mágia v ľudovej kultúre Slovenska*. Bratislava : Fortuna Libri, 2014. s. 84 – 86. MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradície na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 19 – 21.

¹⁶ HYBEN, M.: *Vážec. Dúchanie do našej pahreby*. Vážec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Vážci v spolupráci s obecným úradom vo Vážci, 2000. s. 87.

¹⁷ NÁDASKÁ, K.: *Čary a veštby. Mágia v ľudovej kultúre Slovenska*. Bratislava : Fortuna Libri, 2014. s. 84 – 86. MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradície na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 19 – 21.

¹⁸ BRTÁŇ, R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. s. 217. NÁDASKÁ, K.: *Čary a veštby. Mágia v ľudovej kultúre Slovenska*. Bratislava : Fortuna Libri, 2014. s. 84 – 87.

¹⁹ HYBEN, M.: *Vážec. Dúchanie do našej pahreby*. Vážec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Vážci v spolupráci s obecným úradom vo Vážci, 2000. s. 87.

²⁰ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 295.

giózny charakter.²¹ Bola vyrobená z plátna a vyzdobená červenými výšivkami.²² Symboly ktoré boli na nej vyšité mohli zobrazovať strom života²³ ako kvetinový ker, kohúta, symbol slnka a pod. jednotlivé symboly mali ochranný domáci charakter. Do kútnej plachty sa všivali i predmety ako klince, byliny, cesnak a pod., ktoré mali zabezpečiť magickú ochranu matky a novorodenca. Nasledujúce obdobie šestonedelia bolo pre ženu i pre jej dieťa obdobím obmedzení a zákazov.²⁴ Dieťa sa nemalo dívať do zrkadla, nesmeli sa mu strihať vlásky,²⁵ ani nechty, nemalo navštíviť cintorín. Zaujímavé je neustále povedomie týchto zákazov. Lokálne sa dodržiava to, aby sa dieťa neobzeralo v zrkadle približne do 1 roka života a aby neprekračovalo alebo nevodilo na cintorín do 1. roka života. Údaje by sa ho zmocnili zlé sily alebo ho zobrali duše mŕtvych.²⁶

Narodenie dieťaťa a jeho prvé chvíle boli akosi predurčené k rôznym magickým praktikám, ale už aj krstu sa pripisoval význam. Dôležitou súčasťou rodinných zvykov bol samotný kresťanský krst, ktorý bol dopĺňaný o slovanské relikt.²⁷ Väčšinou sa krstilo hneď na druhý

²¹ BRTÁŇ, R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. s. 217.

²² MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradície na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 23. HYBEN, M.: *Vážec. Dúchanie do našej pahreby*. Vážec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Vážci v spolupráci s obecným úradom vo Vážci, 2000. s. 87. BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. – JAKUBÍKOVÁ, K.: *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. s. 166.

²³ VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990. s. 142.

²⁴ NÁDASKÁ, K.: *Čary a veštby. Mágia v ľudovej kultúre Slovenska*. Bratislava : Fortuna Libri, 2014. s. 86 – 88.

²⁵ BRTÁŇ, R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. s. 219. BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. – JAKUBÍKOVÁ, K.: *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. s. 172.

²⁶ MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradície na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 47.

²⁷ BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. – JAKUBÍKOVÁ, K.: *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. s. 167 – 169.

deň po narodení, ale výnimkou neboli ani krsty po jednom – dvoch týždňoch. Často býval krst hneď prvú alebo druhú nedeľu po pôrode. V súčasnosti je interval rôzny, najčastejšie od dvoch týždňov až po niekoľko mesiacov dieťaťa.²⁸

Pod pojmom *krst* sa rozumie cirkevný obrad prijatia dieťaťa alebo dospelého jedinca do kresťanskej cirkvi a danie krstného mena. Obrad krstu vykonáva posvätený kňaz vo verejnom priestore kostola.²⁹ Avšak pri mimoriadnych okolnostiach (ohrozenie života) môže krstiť každý,³⁰ v minulosti to bola práca pôrodných babíc. Samotným krstom dochádzalo a dochádza k vzniku nových vzťahových a rodinných väzieb. Išlo hlavne o tzv. *kmotrovstvo*. Krstný sľub za novorodenca totiž skladajú krstní rodičia – *kmotrovia*. *Kmotrovstvo* ako nový stupeň príbuzenstva sa dodnes veľmi cení hlavne vo vidieckom prostredí a výberu krstných rodičov sa prikladá veľký význam. Po príchode z kostola sa zvyklo (aj zvykne) povedať: „*Vziali sme pohana, priniesli sme krestiana*“³¹ alebo rečou krstnej matky: „*Zobrala som Vám pohana, doniesla som Vám kresťana*“.³²

Po cirkevnom krste sa v domácnosti konali tzv. *krstiny*, dnes sa bežne konajú v spoločenských zariadeniach ako reštaurácie či kultúrne domy. *Krstiny*, často nazvané v lokalitách Liptova a Oravy aj *kršte-
nia* sú rodinným obradom a oslavou narodenia a prijatia dieťaťa. *Krstiny*

²⁸ MINTALOVÁ – ZUBERCOVÁ, Z.: *Ako sme kedysi žili. Obrazy každodenného života našich predkov*. Bratislava : Slovart, 2017. s. 192. ZUSKINOVÁ, I.: *Liptov. Rodinné a kalendárne obyčaje. Family and Seasonal Customs*. Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny, 2021. s. 35.

²⁹ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 281.

³⁰ CORANIČ, J.: *Náboženská situácia na Slovensku I. (Stručný prehľad histórie, správy, štatistiky a učenia registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku)*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2017. s. 72.

³¹ HYBEN, M.: *Vážec. Dúchanie do našej pahreby*. Vážec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Vážci v spolupráci s obecným úradom vo Vážci, 2000. s. 88.

³² ZUSKINOVÁ, I.: *Liptov. Rodinné a kalendárne obyčaje. Family and Seasonal Customs*. Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny, 2021. s. 36.

nasledujú po cirkevnom krste a ide o hostinu spojenú s obdarúvaním novorodenca. V minulosti sa krstín zúčastňovali len ženy, v niektorých častiach Oravy a Liptova sa tento zvyk zachoval asi najdlhšie, približne do polovice 20. storočia.³³ Pri krste a krstinách vznikajú ďalšie rodinné väzby, ktoré sa v súvislosti s kmotrovstvom potvrdzujú.³⁴ Na krstiny sa zvyklo nosiť obradové pečivo, ktoré v súčasnosti nahradila torta. Poväčšine je úlohou krstnej matky zaobstarať alebo upiecť tortu pre krstné dieťa. Keď sa na krstinách niekomu „podarilo“ rozliať pohár s nápojom zvyklo sa to pokladať za znamenie, že čoskoro sa môžu očakávať ďalšie krstiny.³⁵ Tento zvyk je dodnes živý u staršej generácie, dokonca aj mimo krstín.

Prelom v živote matky i dieťaťa nastal na konci šestonedelia, kedy sa konečne mohli vymaniť spoza kútnej plachty.³⁶ Išlo o *vádzku*³⁷/*vát-ky*³⁸ ktorá je síce cirkevného kresťanského charakteru,³⁹ ale jej pôvod je predkresťanský. Na Orave žena cestou na vádzku hádzala do potoka kúsok chleba, pretože voda mala mať magický a očistný význam. Pôvodne vádzka nastávala po šiestich týždňoch od narodenia dieťaťa,

³³ Rodička s novorodencom boli počas krstín na posteli za tzv. kútnou plachtou. BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 281 – 282. ZUSKINOVÁ, I.: Liptov. *Rodinné a kalendárne obyčaje. Family and Seasonal Customs*. Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny, 2021. s. 36 – 37.

³⁴ BRTÁŇ, R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. s. 218.

³⁵ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 282.

³⁶ BRTÁŇ, R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. s. 219.

³⁷ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 310.

³⁸ HYBEN, M.: *Važec. Dúchanie do našej pahreby*. Važec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Važci v spolupráci s obecným úradom vo Važci, 2000. s. 88.

³⁹ NÁDASKÁ, K.: *Čary a veštby. Mágia v ľudovej kultúre Slovenska*. Bratislava : Fortuna Libri, 2014. s. 86 – 88. ZUSKINOVÁ, I.: Liptov. *Rodinné a kalendárne obyčaje. Family and Seasonal Customs*. Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny, 2021. s. 37.

avšak časom sa skracovala až sa stala súčasťou krstu.⁴⁰ Cirkevná vádzka pritom ešte pred storočím pozostávala z požehnania kňazom, pričom mala žena na sebe tradičnú obradnú *polku/pôlku*⁴¹, ktorá sa používala počas svadobného obradu.⁴² Dnes je vádzka súčasťou sviatostného krstu v kostole.

Rodinné zvyky a obyčaje súvisiace so sviatosťou manželstva

Sobaš ako dôležitý rodinný prechodový rituál hral v živote jedinca i spoločnosti významnú úlohu. Tento krok bol už zrejme od praveku poistený rôznymi úkonmi, ktoré mali zabezpečiť bezpečnosť, zdravie a plodnosť mladého páru.⁴³ Pod pojmom *sobaš* sa rozumie obradový akt právoplatného uzavretia manželstva.⁴⁴ *Manželstvo* ako spoločenská ale i právna inštitúcia založená na spolužití dvoch osôb opačného pohlavia

⁴⁰ BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. – JAKUBÍKOVÁ, K.: *Tradicie slovenskej rodiny*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. s. 166.

⁴¹ Na hornom Liptove bola známa aj ako *dlhý ručník* alebo *pôlka*. Pôvodne išlo o dlhú plachtu, ktorá slúžila na prenášanie detí a až v neskoršom období 19. a 20. storočia nadobudla obradový význam. Dovtedy slúžila aj ako sviatočná prikrývka hlavy a pliec. OKÁL, K.: Svadobné tradície v Hubovej. In: KUFČÁK, E. – POVAŽANOVÁ, V. – PETRÁŠ, M. (eds.): *Liptov 9. Vlastivedný zborník*. Martin : Osveta, 1987. s. 229 – 230. MINTALOVÁ – ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradicie na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 97. BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 71 – 72. KOVAČEVIČOVÁ, S.: *Ľudový odev v hornom Liptove*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955. s. 81. KAŇOVÁ, M.: Ľudový odev a textil v zátopovej oblasti Liptova. In: KUFČÁK, E. – POVAŽANOVÁ, V. – PAVLÍK, J. – PETRÁŠ, M. (eds.): *Liptov 2. Vlastivedný zborník*. Martin: Osveta, 1972. s. 214. HYBEN, M.: *Na važeckej svadbe*. Važec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Važci, Obecný úrad vo Važci, 1997. s. 7. BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 71 – 72.

⁴² MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradicie na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 45 – 46.

⁴³ PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha : Libri, 2004. s. 214 – 215.

⁴⁴ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 179.

bolo v už v predkresťanskej dobe akýmsi úzusom.⁴⁵ Dôležité je pri sviatosti manželstva poznamenať jednu dôležitú skutočnosť a to, že túto sviatosť si manželia vysluhujú navzájom pred tvárou Cirkvi.⁴⁶ Sviatosť manželstva je zrejme najviditeľnejšou sviatosťou, pretože jej prijatie sa spája s konkrétnymi zvykmi. Napr. odev nevesty a ženicha, ktoré má symbolizovať čistotu a vernosť, či prisaha na kríž, ktorý sa pre novomanželom má stať pripomienkou tejto významnej udalosti.

V Rímskokatolíckej cirkvi na území Liptova, ale zvlášť Oravy je tento zvyk prijatia sviatosti manželstva ešte stále pomerne veľký. Pokles je viditeľný hlavne v obciach horného Liptova, zrejme prítomnosťou evanjelických veriacich či ďalších denominácií a hnutí. Naopak uzatváranie sviatosti manželstva je najpočetnejšie v lokalitách Oravy, zvlášť v severnej oblasti. Až Tridentský koncil začlenil manželstvo medzi sviatosti,⁴⁷ začali sa viesť cirkevné matriky krstených i sobášených a potvrdila sa aj nerozlučiteľnosť manželstva.⁴⁸ Od 16. storočia bol teda nutný aj cirkevný sobáš, pričom pretrvávali pohanské zvyklosti uzatvárania tohto zväzku. Od konca 19. storočia bol ako povinný zahrnutý i civilný sobáš.⁴⁹

Súčasnou prípravou na sviatosť manželstva je aj cirkevné ohlásenie sobáša, tzv. *cirkevné ohlásšky*.⁵⁰ Ich cieľom je odhaliť prípadné manžel-

⁴⁵ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 332.

⁴⁶ CORANIČ, J.: *Náboženská situácia na Slovensku I. (Stručný prehľad histórie, správy, štatistiky a učenia registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku)*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2017. s. 73.

⁴⁷ PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožich. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 31. MINTALOVÁ – ZUBERCOVÁ, Z.: *Ako sme kedysi žili. Obrazy každodenného života našich predkov*. Bratislava : Slovart, 2017. s. 227.

⁴⁸ DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2010. s. 201.

⁴⁹ MINTALOVÁ – ZUBERCOVÁ, Z.: *Ako sme kedysi žili. Obrazy každodenného života našich predkov*. Bratislava : Slovart, 2017. s. 232.

⁵⁰ DOBŠINSKÝ, P.: *Prostonárodné obyčaje, poverý a hry*. Turčiansky Svätý Martin : Tlačou Kníhtlač účastinár. spolku. – Nákladom vydavateľovým, 1880. s. 15. BRTÁŇ,

ské prekážky, pričom sa ohlasujú tri nedele pred zamýšľanou svadbou.⁵¹ Táto povinnosť verejného ohlasovania manželstva – tzv. ohlášky bola zavedená v 13. storočí.⁵² V prípade ohlášok išlo (a neustále ide) o verejné vyhlásenie mien snúbencov s ich úmyslom uzavrieť manželstvo. Ohlášky sa čítajú počas nedeľných svätých omší a po tretích ohláškach sa koná sobáš. Toto obdobie je aj výzvou kňaza k verejnosti, aby prípadné prekážky brániace sobášu ohlásili na príslušnom farskom úrade.⁵³

V deň sobáša sa to priam hemží ďalšími vyslovene rodinnými zvykmi, ktoré boli a sú magicko-rituálnymi obradmi, aj keď dnes sa považujú skôr za tradíciu a spestrenie svadobného dňa. Známe je napr. ponúkanie *falošnej nevesty* ženichovi.⁵⁴ Tento zvyk je dodnes živý hlavne vo vidieckom prostredí, ale jeho korene siahajú pravdepodobne do slovanského obdobia. Vtedy mali tzv. falošné nevesty/*mladuchy* za úlohu zmiast' zlé sily, aby neveste neškodili.⁵⁵ Podobnú funkciu zastávali aj tzv. *družice/družičky*, ktorých ochranná funkcia bola v podobe s nevestou. Boli totiž oblečené takmer totožne ako nevesta. Takýmto spôsobom mali oklamať a zmiast' zlé sily, ktoré by mohli poškodiť neveste.⁵⁶

R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. s. 209.

⁵¹ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 429.

⁵² PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožíh. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 23. BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 179.

⁵³ PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožíh. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 25.

⁵⁴ BRTÁŇ, R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. s. 208. PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožíh. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 19.

⁵⁵ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 133.

⁵⁶ BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. – JAKUBÍKOVÁ, K.: *Tradicie slovenskej rodiny*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. s. 175. HYBEN, M.:

Na ceste do kostola mohol svadobný sprievod očakávať prekvapenie v podobe prekážky – tzv. *brány*.⁵⁷ Išlo o rôznu zátarasu cesty (vetvy stromov, dlhá žrd' a pod.), ktorú musel ženích nejakým spôsobom revanšovať, aby mu dovolili pokračovať v ceste. Bránu pripravili zväčša mládenci z dediny z ktorej pochádzala nevesta. Za odstránenie brány sa zvyčajne platilo fľašou pálenky.⁵⁸ Pôvodne sa tento zvyk vyvinul zo zabezpečenia ochrany pred démonmi a zlými silami.⁵⁹ Zvyk je dodnes prítomný v obciach Liptova i Oravy a realizuje sa cestou do kostola.

Po svadobnom obrade v kostole sa celá svadobná pospolitosť vybrala do domu ženíchových rodičov, príp. aj do domu nevestiných rodičov. Príchod do domu, dnes do objektu svadobnej hostiny (reštaurácia, kultúrny dom a pod.), bol sprevádzaný rozbíjaním pohára alebo taniera a tiež prenášaním nevesty cez prah. Rozbíjanie keramiky alebo skla sa v súčasnosti konáva bezprostredne po príchode mladomanželov a hostí do objektu, kde sa má realizovať svadobná hostina. Črepy, ktoré vzniknú sú označované ako symbol šťastia a mladomanželia majú úlohu pozametať ich spoločnými silami.⁶⁰ Tento zvyk dopĺňa neustále marenie ich práce svadobnými hosťami, ktorí črepy rozkopávajú či skrývajú. Pôvodne hluk z rozbitia mal byť odplašujúcim voči nebezpečným duchom a negatívnym silám.

Tento úvodný zvyk pokračuje dnes už bežným prenášaním nevesty cez prah. V historickom kontexte slovanskej tradície mal tento úkon

Na važeckej svadbe. Važec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Važci, Obecný úrad vo Važci, 1997. s. 8.

57 PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožich. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svadobní rituály u nás a ve světě.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 19.

58 MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradície na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky.* Bratislava : Slovart, 2015. s. 111.

59 VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů.* Praha : Panorama, 1990. s. 222.

60 BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2.* Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 213 – 214.

ďaleko tradičnejší a religióznejší charakter.⁶¹ Verilo sa totiž že pod prahom domu prebýva ochranný predok domu a rodiny v podobe hada.⁶² Preskakovanie alebo prenášanie ponad prah bolo symbolom úcty týchto predkov.⁶³ Taktiež mala byť týmto úkonom nevesta ochránená od zradného rozhrania nového domova a vonkajšieho nebezpečného sveta. Z takýchto, ale aj iných zvyklostí rituálneho charakteru sa postupom času stali už len obyčaje a zvyk či dokonca zábavné aktivity, ktoré majú zabaviť účastníkov svadobnej hostiny.⁶⁴

Únos nevesty, ktorý je dodnes prítomný v prípade tradičnej svadby, bol pôvodne de facto násilným únosom. Avšak mohol spočívať i na vzájomnej dohode partnerov, ktorým napr. nežičili rodičia pre majetkové pomery, alebo mohlo ísť o fingovaný únos dohodnutý medzi rodinami mladých.⁶⁵ U pohanských etník, zvlášť Slovanov to bol zvyk získavania ženy a jedna z foriem uzatvárania manželstva.⁶⁶ Ak muž nedisponoval dostatočným majetkom a chcel sa oženiť, jedinou cestou bol únos, či už násilný alebo vopred dohodnutý.⁶⁷ Kresťanská cirkev tieto zvyky netolerovala a boli stanovené pokuty za únos. Aj tento zvyk sa zachoval

⁶¹ PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha : Libri, 2004. s. 214 – 215.

⁶² NÁDASKÁ, K. – MICHÁLEK, J.: *Čerti, bosorky a jiné strašidla. Slovenské poverové bytosti*. Bratislava : Fortuna Libri, 2015. s. 15. VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990. s. 148.

⁶³ VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990. s. 222.

⁶⁴ PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožich. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 17-18.

⁶⁵ KOMOROVSKÝ, J.: *Tradiční svadba u Slovanov*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1976. s. 47.

⁶⁶ PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožich. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 16.

⁶⁷ RŮŽIČKA, J.: *Slovanské bájesloví (mythologie)*. Olomouc : Knihkupectví R. Prombergera, 1907. s. 222. KOMOROVSKÝ, J.: *Tradiční svadba u Slovanov*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1976. s. 47.

dodnes, nakoľko ženích až nájde svoju „unesenú“ nevestu, musí vyplatit' predstieraným únosom pokutu.⁶⁸

Obradným vrcholom svadobného veselí bolo snímanie party/venčeka – tzv. *čepčenie*.⁶⁹ Neveste snímali veniec,⁷⁰ či partu⁷¹ a nahrádzali čepcom,⁷² ktorý jej zakrýval vlasy.⁷³ Po tomto obrade sa nevesta prezliekla do sviatočného odevu, v ktorom išla na druhý deň do chrámu. V 20. storočí sa zvyčajne už čepce nenosili a tak sa neveste na hlavu uviazala šatka. Tento rituál bol vlastne prechodovým rituálom,⁷⁴ nakoľko sa zo slobodnej dievky stávala vydatá žena a manželka. Tým sa začlenila medzi ostatné vydaté ženy.⁷⁵ Pôvodne, hlavne pri viacdňových svad-

⁶⁸ VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990. s. 221 – 222.

⁶⁹ BRTÁŇ, R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. s. 215.

⁷⁰ Zelený venček bol vytvorený zo vřdzyzelených rastlín ako rozmarín, krušpán, zimozeleň, myrta, asparágus. Ako obradný prvok symbolizoval panenstvo nevesty. Jeho prípravu sprevádzali svadobné piesne a jeho skladanie z hlavy nevesty bolo obradným úkonom. Vřdzyzelený veniec sa pokladal za magický predmet, ktorého sa snažili zmocniť i družice. Zvykol sa starostlivo odkladať do truhlice alebo skrine. RŮŽIČKA, J.: *Slovanské bájesloví (mythologie)*. Olomouc : Knihkupectví R. Prombergera, 1907. s. 222. PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kořich. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 31. BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 16, 296 – 297.

⁷¹ Išlo o čelenku zdobenú stuhami, korálikmi, voskovými kvetmi, dokonca aj malými trblietavými zrkadielkami. Tieto zrkadielka, nazývané ako *ligoti* mali za úlohu chrániť pred negatívnymi silami a zlom. MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradičie na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 84. KAŇOVÁ, M.: Ľudový odev a textil v zátopovej oblasti Liptova. In: KUFČÁK, E. – POVAŽANOVÁ, V. – PAVLÍK, J. – PETRÁŠ, M. (eds.): *Liptov 2. Vlastivedný zborník*. Martin: Osveta, 1972. s. 214.

⁷² HYBEN, M.: *Važec. Dúchanie do našej pahreby*. Važec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Važci v spolupráci s obecným úradom vo Važci, 2000. s. 92 – 93.

⁷³ PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha : Libri, 2004. s. 215.

⁷⁴ PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kořich. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. s. 17.

⁷⁵ MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradičie na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015. s. 123 – 124. VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů*

bách, čepčenie nastalo až na druhý deň, ráno po svadobnej noci.⁷⁶ Úlohu snímania venca alebo party mal na starosť zvyčajne družba.⁷⁷

Odev nevesty vyjadroval istý obradný charakter a rodinné pomery, hoci často sa stávalo, že rodičia si radšej požičali peniaze na nový odev pre dcéru len aby sa nehanbili za skromný odev. úlohou nevestinho odevu bolo ochrániť pred zlom, nešťastím a samozrejme privolať plodnosť budúcej manželky. Z odevných súčiastok svadobného kroja Liptova a Oravy sú niektoré naozaj významné v kontexte religiózneho či magického významu. Svadobnému odevu ženy sa vždy prikladala istá vážnosť a obradovosť, nevesta sa obliekala priam rituálne, s pomocou svojej krstnej matky alebo birmovnej matky. Pritom sa upevňovali rodinné a príbuzenské vzťahy, čo sa odzrkadľovalo aj na celej atmosfére svadobného dňa.⁷⁸

Medzi tradičné zaujímavosti v oblasti dolného Liptova patrilo do polovice 19. storočia, že nevesta i ženích boli počas svadby oblečení v kožucho. Kožušina totiž symbolizovala plodnosť. Nevesta takto odev tá v kožušine a prepásaná tzv. povrieslom (slameným „povrazom“⁷⁹) išla

a démonů. Praha : Panorama, 1990. s. 223.

⁷⁶ BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. – JAKUBÍKOVÁ, K.: *Tradičie slovenskej rodiny.* Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. s. 181.

⁷⁷ DANGLOVÁ, O.: Vizuálno-estetická stránka tradičnej svadby na Slovensku. In: *Český lid.* roč. 85, č. 3. 1998. s. 245.

⁷⁸ Odev a doplnky plnili ochrannú a očistnú funkciu, mali za úlohu vyčleniť ženu z prostredia dievok a voviesť ju medzi vydaté ženy. Kroj bol obradným odevom, ktorý sa pôvodne vyvinul z bežného odevu a postupne naberal na špecifikách, ktoré symbolizovali ďalší obradný (magický) i religiózny charakter. Svadobný kroj bol pre nevestu vytúženým odevom, tak ako dnešné honosné svadobné šaty pre súčasné nevesty. Vznik jedinečných krojov bol podmienený lacnejšou továrenskou výrobou, ktorá ženám umožnila venovať sa viac výzdobe, výšivkám a čipkárstvu, ako samotnému spracovaniu ľanu, vlny a tkaniu materiálu na ušitie ľudového odevu. VÍTEK, P. a kol.: *V stopách dávno odvíateho času. Monografia obcí Komjatná, Stankovany, Hubová, Švošov a Lubochňa.* Banská Bystrica : Polygrafia Gutenberg, 2007. s. 198. MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradičie na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky.* Bratislava : Slovart, 2015. s. 96.

⁷⁹ *Povrieslo* je stočený zväzok slamy na viazanie snopov pri žatve, išlo o akýsi slamený povrázok, ktorý sa neskôr nahrádzal motúzom. Mohol byť krátky, určený na viaza-

na sobáš bez ohľadu na ročné obdobie.⁸⁰ Farebnosť svadobného odevu v 19. a 20. storočí mala tiež veľavravný význam a pripisovala sa jej magická moc. Do polovice 20. storočia sa na Orave i na Liptove udržala tradícia obliekania svadobného odevu, ktorý obsahoval farebné prvky, napr. zelené a červené výšivky. Plodnosť mala zaručiť zelená a žltá farba, kožušina a zelené vetvičky tisu, rozmarínu, zimozelene a myrty, ochranu pred zlom a škodlivými silami zabezpečovala červená farba a ligotavé ozdoby.⁸¹ Červené výšivky boli prítomné na rukávnicach, či v podobu spodnej sukne. Takáto spodná sukňa plnila funkciu spodnej bielizne, škrobila sa, aby držala tvar a tak zvýrazňovala ženskosť a plodnosť. V obci Važec sa obliekala spodná červená sukňa, ktorá symbolizovala očisťujúci a ochranný plameň, čím mala ochrannú funkciu pred zlými silami.⁸²

Celé svadobné trvanie bolo a aj dnes je sprevádzané spevom. Svadobné piesne mali takmer čisto obradnú funkciu, ktorou mali zabezpečiť plodnosť zväzku a ochrániť nevestu pred negatívnymi silami a démonmi. Niektoré z piesní sa obohatili i o kresťanské prvky. Vhodným príkladom je čepčenie nevesty. To prebiehalo približne v nasledujúcej forme: Prvá družica povedala napr. takýto vinš: „*Kamarátka milá, žalostná to chvíľa, že som ja ku tebe pristúpiť musela. Kamarátka milá, žalostná to chvíľa, že si vek panenský opustiť musela. Opustila si si verne kamarátky, natrhala kvietkov z ružovej záhradky. Keď ich natrhala veniec si uvila, keď išla na sobáš na hlávku vložila. Tomu sa tešili dievky*

nie jedného snopu alebo dlhší, ktorý sa strihal na potrebnú dĺžku. Keďže súvisel so žatvou a obilím, bol zrejme symbolom plodnosti. SLAVKOVSKÝ, P.: *Povrieslo*. <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/povrieslo/>. (11.4.2019).

⁸⁰ OKÁL, K.: Svadobné tradície v Hubovej. In: KUČČÁK, E. – POVAŽANOVÁ, V. – PETRÁŠ, M. (eds.): *Liptov 9. Vlastivedný zborník*. Martin : Osveta, 1987. s. 229.

⁸¹ BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P. (eds.): *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo SAV, 1995. s. 422. STAŇKOVÁ, J. – BARAN, L.: *Slovenské a české tradičné kroje*. Praha : Ottovo nakladateľství, 2005. s. 33.

⁸² HYBEN, M.: *Na važeckej svadbe*. Važec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Važci, Obecný úrad vo Važci, 1997. s. 7. KOVAČEVIČOVÁ, S.: *Ľudový odev v hornom Liptove*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955. s. 70.

i mládenci, že si šla na sobáš v tom zelenom venci. Tomu sa tešila i Panna Mária, že si si poctívú korunu zložila.“ Ďalej pokračoval predný družba a tri krát sa mladuchy opýtal, či si dá vienok sňať, alebo hlávku stať. Mladucha dva krát odpovedala: „*Hlávku stať*“. Až na tretí raz odpovedala: „*Vienok sňať*“. Vtedy jej družba sňal veniec z hlavy a predná družica aj so starejšou jej dali čepiec⁸³, ktorý zakrýval vlasy.

Záver

Uvedené rodinné zvyky, ktoré súviseli primárne so sviatosťou krstu a sviatosťou manželstva sú ešte aj dnes prítomné v liptovských i v oravských rodinách. Jedná sa však o reliktné a lokálne poňatie, nakoľko nie všetky z uvedených zvykov sú prítomné napr. v oboch regiónoch či vo všetkých dedinách. Samotné sviatosti sú tiež istou podobou religiozity, čo sa prejavuje i rodinnými zvykmi, ktoré sa konajú a pokladajú za akúsi súčasť s danou sviatosťou.

Tak ako tvorí samotný Liptov či Orava pestrú paletu nárečových prejavov, spôsobov života a obživy, tak je to i v prípade zvyklostí. Tie sú viazané na životnú úroveň a samotný spôsob života. Zvyky odzrkadľujú nielen pôvodnú ľudovú religiozitu ale aj kresťanský vplyv na dané obyčaje, ktoré počas stáročí prešli istým vývojom. Zrejme je, že daný vývoj sa ešte stále nezastavil a zrejme ani nezastaví. Vplyv jednotlivých pôvodných kultúrnych vplyvov na kresťanstvo a naopak bude pokračovať ďalej a je len na nás akým smerom sa tento vývoj pohne ďalej.

ZOZNAM BIBLIOGRAFIE

BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995.

⁸³ Počas svadobného večera sa nevesta čepčila, k čomu slúžil čepiec. Bol znakom vydatých žien, medzi ktoré sa aktom čepčenia mladucha začleňovala. Išlo o pokrývku hlavy, ktorá sa stala odevným doplnkom každej vydatej ženy. Nosil sa zvlášť v nedele, sviatky, pri výnimočných udalostiach. V bežný pracovný deň sa nosila uviazaná šatka alebo jednoduchší čepiec. BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995. s. 71 – 72.

- BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1995.
- BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. – JAKUBÍKOVÁ, K.: *Tradiície slovenskej rodiny*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997.
- BRTÁŇ, R. (ed.): *Ján Čaplovič: Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997.
- CORANIČ, J.: *Náboženská situácia na Slovensku I. (Stručný prehľad histórie, správy, štatistiky a učenia registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku)*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2017.
- DANGLOVÁ, O.: Vizuálno-estetická stránka tradičnej svadby na Slovensku. In: *Český lid*. roč. 85, č. 3. 1998. s. 245.
- DOBŠINSKÝ, P.: *Prostonárodné obyčaje, povery a hry*. Turčiansky Svätý Martin : Tlačou Knižtlač účastinár. spolku. – Nákladom vydavateľovým, 1880.
- DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2010.
- HYBEN, M.: *Na važeckej svadbe*. Važec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Važci, Obecný úrad vo Važci, 1997.
- HYBEN, M.: *Važec. Dúchanie do našej pahreby*. Važec : Miestny odbor Matice slovenskej vo Važci v spolupráci s obecným úradom vo Važci, 2000.
- KAŇOVÁ, M.: Ľudový odev a textil v zátopovej oblasti Liptova. In: KUFČÁK, E. – POVAŽANOVÁ, V. – PAVLÍK, J. – PETRÁŠ, M. (eds.): *Liptov 2. Vlastivedný zborník*. Martin: Osveta, 1972.
- Katechizmus katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1999. ISBN 80-7162-259-1. 918 s.
- KOMOROVSKÝ, J.: *Tradičná svadba u Slovanov*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1976.
- KOVAČEVIČOVÁ, S.: *Ľudový odev v hornom Liptove*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955.
- KRYVELJOV, A., I.: *Dějiny náboženství I. Od vzniku náboženství do doby evropské protireformace*. Praha : Mladá fronta, 1981.
- KUČERA, M.: *Slovenské dejiny I. Od príchodu Slovanov do roku 1526*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2011.
- MAJO, J. – KUSENDOVÁ, D.: *Náboženský atlas Slovenska*. Bratislava : DAJAMA, 2015.
- MINTALOVÁ – ZUBERCOVÁ, Z.: *Ako sme kedysi žili. Obrazy každodenného života našich predkov*. Bratislava : Slovart, 2017.
- MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z.: *Tradiície na Slovensku. Rodinné aj výročné sviatky a zvyky*. Bratislava : Slovart, 2015.
- NÁDASKÁ, K. – MICHÁLEK, J.: *Čerti, bosorky a iné strašidlá. Slovenské poverové bytosti*. Bratislava : Fortuna Libri, 2015.
- NÁDASKÁ, K.: *Čary a veštby. Mágia v ľudovej kultúre Slovenska*. Bratislava : Fortuna Libri, 2014.

- OKÁL, K.: Svadobné tradície v Hubovej. In: KUFČÁK, E. – POVAŽANOVÁ, V. – PETRÁŠ, M. (eds.): *Liptov 9. Vlastivedný zborník*. Martin : Osveta, 1987.
- PETRÁŇOVÁ, L.: Nevěsta a ženich koupili si kožich. In: JIROUŠKOVÁ, J. (ed.): *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012.
- PODBORSKÝ, V.: *Náboženství pravěkých Evropanu*. Brno : Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2006.
- PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha : Libri, 2004.
- PUHVEL, J.: *Srovnávací mythologie*. Nakladatelství Lidové Noviny, 1997.
- RŮŽIČKA, J.: *Slovanské bájesloví (mythologie)*. Olomouc : Knihkupectví R. Prombergera, 1907.
- Schematismus Venerabilis Cleri Almae Dioecesis Scepusiensis*. Leutschoviae : Szepesi Római Katolikus Egyházmegye, 1862.
- SLAVKOVSKÝ, P.: *Povrieslo*. <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/povrieslo/>. (11. 4. 2019).
- STAŇKOVÁ, J. – BARAN, L.: *Slovenské a české tradičné kroje*. Praha : Ottovo nakladatelství, 2005.
- ULIČNÝ, F.: *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok : Komunitná nadácia Liptov, 2015.
- VÁŇA, Z.: *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha : Panorama, 1990.
- VÍTEK, P. a kol.: *V stopách dávno odvíateho času. Monografia obcí Komjatná, Stankovany, Hubová, Švošov a Lubochňa*. Banská Bystrica : Polygrafia Gutenberg, 2007.
- ZUSKINOVÁ, I.: *Liptov. Rodinné a kalendárne obyčaje. Family and Seasonal Customs*. Spoločnosť priateľov Múzea liptovskej dediny, 2021.

„Ak Pán nestavia dom, márne sa namáhajú tí, čo ho stavajú.“

Martin Tkáč

Abstract: Ancient civilizations as well as our pagan ancestors performed various magical rituals to incur dark forces and avoid their anger. There was the same way in the process of building of a house, completing it or moving into it. Christian rituals seemed to copy these important stages of life. The present study compares these ceremonies and looks for external and content connections and differences. The article emphasizes: “Unless the Lord builds the house, those who build it labor in vain.”

Key words: Blessing. Euchologion. Paganism. House. Abode.

Introdukcia do problematiky

Od nepamäti je obydlie človeka charakterizované ako akési miesto útočistia, ochrany a pokoja. Dokonca v prenesenom význame ho nazývame hniezdom.¹ Miesto nášho bývania malo a má za úlohu vytvoriť ochranu pred nebezpečenstvom či zlom z vonkajšieho prostredia. Chrániť napr. pred dažďom, vetrom, búrkou, zvieratami či človekom - nepriateľom.² Archeológia dosvedčuje, že obydliá boli preto zasväcované alebo dávané pod ochranu bôžikov, duchov či bájných bytostí ako sú škriatkovia, víly a pod. Zasväcovali sa nielen pohanské chrámy, ale celé mestá a územia. Už v Mezopotámii, kolíske civilizácii, ľudia usudzovali, že pri stavbe alebo oprave domu, bolo nutné konať tak, aby boli bohovia spokojní a ľudia sa tak mohli vyhnúť ich hnevu. Rituály v obyčajných domoch konali zaklínači (*ašipu*). Tieto zaklínacie obrady sa konali najmä na začiatku stavby, pri osadení dverí a pri dokončení stav-

¹ Porov. PECIAR, Š.: *Slovník slovenského jazyka. Zväzok 2*. Bratislava : Ústav slovenského jazyka (Slovenská akadémia vied). 1990. s 464.

² Porov. *Aké obydliá mali primitívni ľudia? Postavené prvé ľudské obydliá. Kostrové štruktúry*. <http://kuzov-samara.ru/sk/construction/kakie-zhilishcha-byli-u-per-vobytnyh-lyudei-pervye-postroennye-zhilishcha/>. (20.10.2021).

by.³ Podobné archeologické informácie máme napr. z Pompejí. Slovania neboli výnimkou. Do prijatia kresťanstva aj naši predkovia vykonávali rôzne rituály aby zasvätili územie či obydlie nejakej nadprirodzenej sile. Rituály mali slúžiť na ochranu pred zlom, ale zároveň sa tým preukázala priazeň bôžikovi, pod ktorého ochranu sa zverovali. Aj po príchode kresťanstva „konverzia do hĺbky“ u toho ktorého národa nenastala hneď, ale skôr sa jednalo o sériu individuálnych konverzií v priebehu stáročí trvajúceho procesu christianizácie, ktorý sa tak stáva akoby procesom bez konca. Inkulturácia sa uskutočňovala pomaly a na rôznych úrovniach. Po dosť rýchlej fáze christianizácie verejného (sociálneho) života, kedy christianizácia sa prevádzala aj pod tlakom kniežat a šľachty, nasledovala dlhšie trvajúca fáza adaptácie vonkajšieho individuálneho života na normy kresťanského náboženstva a napokon prišla najdlhšia fáza: zvnútorňovania kresťanstva v osobnom živote.⁴ Možno však súhlasiť aj s tým, že niektoré pohanské praktiky pretrvali až do dnes a to v povrách a zvykoch.

V dnešnej dobe tiež vidíme nárast obsahovo podobných praktík. Ukazuje sa to v návrate k pôvodným pohanským praktikám, či náboženstvám. Na našom území sa začína pomaly vzťahovať dávne pohanstvo

3 Veštec stanovil priaznivý deň pre začiatok stavebnej činnosti a pozemok sa očisťoval. Pri kopaní základov, verili, že vstupujú na územie podsvetia a preto sa konali modlitby a prinášali sa týmto bohom obety. Aby nevniklo zlo do domu, tak sa do základov kládli kúsky kovu, kameňa, rastlín a zrna. Taktiež sa tam dávali ochranné figúrky. Základy sa zabezpečovali od démonov aj zvončením zvoncov, praskaním biča a pasením oviec a kôz, ktoré preberali zlo na seba. Dvere tvorili akýsi portál, cez ktorý mohli vojsť démoni. Preto si vyžadovali zvláštnu pozornosť a rituálnu ochranu. To sa konalo pomocou ochranných figúrok. Po dokončení stavby sa konalo očistenie celého domu pomocou rituálneho exorcizmu. Robilo sa to pomocou hluku zvoncov, biča, oviec a kôz, taktiež sa stavba okurovala (vydymovala). Dom sa potom rituálne uzatvoril pomocou siedmich magických kresieb, rozbitím siedmich nádob a zasadením siedmich výhonkov datľovej palmy a siedmich výhonkov stromu *eru* (asi vrba). Porov. HRŮŠA, I.: *Bohové, chrámy, obřady a lidé: Náboženství staré Mezopotámie*. Praha : Albatros Media a.s., 2015. s. 176-180.

4 Porov.: MILIS, L.: La conversion en profondeur: un processus sans fin. In: *Revue du Nord*. 68, 1986, s.269 (s. 487-498).

a to napr. v rodnoverí⁵, ktoré sa odvoláva na starú vieru Slovanov.⁶ Taktiež pribúdajú tí, ktorí sa hlásia k užívaniu akejsi energie. Je to badateľné na praktizovaní tzv. životného štýlu feng shuej⁷. Ten doslova zaplavil knižný i internetový svet venujúci sa najmä exteriérovej i interiérovej architektúre.

Napriek týmto pozvoľným trendom je na našom území ešte stále živá kresťanská tradícia požehňavania príbytkov.⁸ Dom, či byt sa môže požehnať kedykoľvek, no v cykle liturgického roka sa traduje v latinskej tradícii tzv. *Trojkráľové požehnanie príbytkov* a *Žehnanie príbytkov na sviatok Bohozjavenia* v byzantskej tradícii. Možno povedať, že ide o to isté obdobie sviatku Zjavenia Pána, kde Západná cirkev dnes zdôrazňuje klaňanie sa troch kráľov (múdcov) a Východná cirkev poukazu-

-
- 5 Rodnoverie - (Rodná viera, Jazyčníctvo) je vierovyznanie, ktoré nadväzuje na predkresťanskú vieru Slovanov. Nadväzuje teda na pohanstvo našich indoeurópskych predkov. Začína sa objavovať po rozpade Sovietskeho zväzu. Zahŕňa všetky duchovné predstavy, obrady, kultu a magické úkony. Rodnoverie je slovanská rodná viera. Je to etnický náboženský systém. Rodná viera vo význame príslušnosti k rodu, viažuca sa na slovanské etnikum. Základom tohto náboženstva je animizmus, manizmus, polyteizmus a panteizmus. Ide teda o prírodné náboženstvo, ktoré vystupuje ako alternatíva k moderným hodnotám liberalizmu a životnému štýlu. Porov. AITAMURTO, K.: *Paganism, Traditionalism, Nationalism: Narratives of Russian Rodnoverie*. London and New York : Routledge, 2016. 6-19 s.
- 6 Predkresťanské náboženstvo Slovanov bolo v zásade jednoliate, ale malo veľa miestnych variant s prvkami iránskeho, ugrofínskeho a germánskeho pôvodu. Nemalo však pevný dogmatický obsah ani jednotný kult. Bolo interpretované a praktizované rôznymi spôsobmi, v rôznych spoločenských vrstvách. Porov. FARRUGIA, E. G.: *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomouu : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2010. s. 827.
- 7 Feng šuej, doslova: vietor a voda, je založené na čínskej geomantii, čiže výkladu prúdenia a smerovania zemských a atmosférických síl a jinových a jangových energetických smerovaní s cieľom nájsť podľa tohto výkladu najvhodnejšie miesto na pobyt človeka v danom prostredí alebo na umiestnenie mŕtvol do hrobky. Od odborníkov na feng šuej sa vyžadovalo aj ovládanie všetkých spôsobov veštenia. Porov. Fengšuej. In: *Encyclopaedia Beliana*. 1. vyd. Bratislava : Encyklopedický ústav SAV; Veda, 2005. 698 s. Zväzok 4.
- 8 Tirpák, P.: Obrad, liturgia a liturgický rok v optike katechézy. In: *Fragmenty – veda a život: jubilejná kniha pri sedemdesiatinách kňaza prof. ThDr. Vojtecha Boháča, PhD.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020. s. 287-299.

je na krst Ježiša Krista v Jordáne. Obe tradície majú aj obrad na požehnanie domu či bytu mimo týchto sviatkov.

Pohanský vplyv na našom území.

V úvode tejto štúdie sme skonštatovali, že naši predkovia zasväcovali svoje príbytky zlým silám, hoci oni verili, že z ich pohľadu to slúžilo na dobro. Etnológovia zaznamenali medzi Slovanmi veľa magických obradov a viery spojených už s výstavbou domu. Už pri zakladaní miesta pre budúce bývanie. *„Výber miesta pre plánovanú stavbu bol nemenej dôležitý. Za všeobecne nevhodný výber sa považovali miesta, na ktorých boli v minulosti kúpele alebo po nich viedli cesty. Naopak šťastnými miestami boli tie, na ktorých zvykol odpočívať hovädzí dobytok. Na vhodný výber miesta sa využívali aj veštby.“*⁹ Podľa etnografa V.V. Bogdanova vybrané miesto pre panstvo bolo „*vysvätené*“ tak, že na celé navrhované miesto panstva bolo na zem zakreslené veľké námestie; zem tak bola rozdelená na štyri časti krížovou figúrkou. Potom išla hlava rodiny „*všetkými štyrmi smermi*“ a priniesla štyri kamene zo štyroch polí, ktoré boli položené v strede malých štvorcov. Vďaka tomu sa na mieste budúceho statku objavil ideogram plodnosti, ktorý je známy už od obdobia eneolitu a až po ruské svadobné výšivky na začiatku 20. storočia. S kladením budovy sa malo začať „*keď je mesiac v splne*“, teda po novom mesiaci. V rohoch prvej koruny guľatiny boli položené na magický účel: kúsok vlny, hrst obilia, kadidlo, vosk.¹⁰ Okrem toho sa našli aj peniaze. Na Orave a Horehroní dávali aj konskú lebku, ktorá mala mať ochrannú funkciu.¹¹ Tento zvyk mohol vzniknúť aj pod vplyvom viery v magickú moc „*kužeľa*“ (od slova „*con*“ – „*začiatok*“, „*základňa*“) – posvätný kachľový stĺp, ktorý často dostával tvar hlavy koňa v zhode s menom

⁹ *Mágia, mýty a povery pri výstavbe domu.* <https://www.yit.sk/blog/2015/magia-myty-a-povery-pri-vystavbe-domu> (20.10.2021).

¹⁰ Porov. *Rituály pri stavbe domu.* <https://www.slovanskenoviny.sk/ritualy-pri-stavbe-domu/?cn-reloaded=1> (20.10.2021).

¹¹ Porov. MARETTA, J.: *Povery ničiace rodiny.* Prešov : Petra. 2013. s. 39.

koňa. Špeciálne rituály sprevádzali aj spevnenie matice (svolok), na ktorej bol položený strop („stéla“): kabát z ovčej kože vystrúhaný s kožušinou (ozvena medvedieho kultu?), k nemu bol priviazaný bochník chleba, koláč alebo hrniec kaše. Súčasne boli zo všetkých druhov dobrého želania rozptýlené obilné zrná a chmeľ z hornej koruny zrubu a celé to ukončovalo „Znamenie hromu“ – koleso Jupitera so šiestimi lúčmi.¹²

Ešte pred zastrešením stavby sa na krokvu pribil stuhami ozdobený zelený máj, niekde sa dohotovenie obvodových múrov, hrubej stavby či krovu osobitne oslávilo a označilo zväzkom konárov alebo stromčekom so stuhami nazývaným *glajcha*.¹³ „Nový neobývaný dom si ľudia v minulosti predstavovali ako niečo nebezpečné a verili, že v ňom pôsobia zlé a nečisté sily. Preto sa po dokončení domu zvyklo prenocovať v ňom mačku alebo psa, ktoré mali nový priestor preveriť. Ak sa zvieratá v noci nič nestalo, priestor bol čistý a bezpečný pre jeho nových obyvateľov.“¹⁴

Po dokončení stavby sa konali hody. Presťahovanie rodiny do novopostavenej chaty (domu) bolo sprevádzané obradom prenosu ohňa (žeravé uhlie?) zo starého obydľia a zo starej pece do novej. Taktiež naši pohanskí predkovia volali so sebou Šoteka (škriatka domu): „Poď so mnou!“ Alebo majiteľ, ktorý stál pri bráne sa uklonil a z troch strán, zvolal: „Otec šotek a matka šotek, otec dvor a matka dvor s celou rodinou, poďte bývať k nám do nášho nového domova!“ Potom sa akože prenášal v hrnci zo starej pece na lopatke na chlieb do nového domu.¹⁵ Ďalším zvykom bolo aj to, že gazda svoju posteľ umiestnil do rohu, v ktorom si prvýkrát ľahol do domu vpustený pes. „Majiteľ nového domu do neho

¹² Porov. *Rituály pri stavbe domu*. <https://www.slovanskenoviny.sk/ritualy-pri-stavbe-domu/?cn-reloaded=1> (20.10.2021).

¹³ POPELKOVÁ, K.: *Zvyky pri stavbe domu*. <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/zvyky-pri-stavbe-domu/> (20.10.2021).

¹⁴ *Mágia, mýty a povery pri výstavbe domu*. <https://www.yit.sk/blog/2015/magia-myty-a-povery-pri-vystavbe-domu> (20.10.2021).

¹⁵ Porov. *Rituály pri stavbe domu*. <https://www.slovanskenoviny.sk/ritualy-pri-stavbe-domu/?cn-reloaded=1> (20.10.2021).

po prvýkrát vchádzal s metlou, soľou a chlebom a bolo dôležité, aby práve nebola streda alebo piatok.“¹⁶

Kresťanské požehnanie príbytku.

Požehnanie príbytku bolo najprv spojené so sťahovaním do nového domu, dnes aj bytu. Je to úplne prirodzené. Liturgické lexikóny uvádzajú, že v starých rituáloch sa nenachádza príliš veľa predlôh. Tzv. Staré Gelasianum (rímsky sakramentár asi zo 7. storočia) obsahuje modlitby pri vstupe do domu a žehnanie svätej vody v dome. Potom modlitby, ktoré mali apotropaický (obranný) charakter a potom sa tu nachádza aj samotné slávenie liturgie (omše) v dome. Požehnanie domácnosti nadväzuje na antický obyčaj svadobného sprievodu, ktorý privádzal večer pred svadbou ženicha s nevestou do mužovho domu. Galsko-keltská cirkev z toho vyvinula tzv. *Benedictio thalami* – Požehnanie svadobnej komnaty ako akúsi formu intervencie cirkvi do uzatvorenia manželstva. Podobný obrad pozná aj sýrsky rítus. Spolu prežívanie liturgického roka vyvinulo aj požehnanie obydlia v rodinnom kruhu, v dnešnej dobe väčšinou pod vedením kňaza.¹⁷

Požehnanie nového domu v byzantskej tradícii na našom území.

V našich podmienkach sme sa už po väčšine obmedzili na požehnanie domu počas sviatku Zjavenia Pána. Popríklad, ak si niekto postaví dom alebo sa presťahuje do nového domu, či bytu, sa v takom prípade pozyva kňaz, aby im nový príbytok požehnal. Toto požehnanie má podľa Slovenského trebníka z roku 1973 takúto štruktúru (v zátvorke sú časti podľa Ľvovského trebníka zo Žovky z 1926):

Zvyčajný začiatok, Ž 126 (127, 132), tropár ospevujúci príchod Krista do domu mýtnika Zacheja. Modlitba požehnanie domu, modlitba

¹⁶ *Mágia, mýty a povery pri výstavbe domu.* <https://www.yit.sk/blog/2015/magia-myty-a-povery-pri-vystavbe-domu> (20.10.2021).

¹⁷ Porov. BERGER, R.: *Liturgický slovník.* Praha : Vyšehrad, 2008. s. 380.

požehnanie oleja, kropenie svätenou vodou, mazanie posväteným olejom a stichira zvolávajúca požehnanie, (evanjelium o Zachejovi od Lukáša, Ž 100 počas, ktorého sa okiadza dom) ekténia a denné prepustenie.

Samotný obrad požehnanie domu sa nesie v myšlienke príchodu Ježiša Krista do domu mýtnika Zacheja. „*Tropár hl.8:Ako bol požehnaný dom Zachejov tvojím príchodom, Kriste, tak aj príchodom svojich posvätených služobníkov a s nimi aj svojich svätých anjelov, udeľ svoj pokoj tomuto domu a láskavo ho požehnaj. Spas a posväcuj všetkých, ktorí v ňom budú bývať*“⁴⁶. – Text nás upriamuje na to, že príchodom kňaza a jeho zástupu prichádza do nového domu sám Kristus so svojimi anjelmi. Proší o požehnanie pre dom i všetkých v ňom žijúcich. Táto myšlienka sa rozvíja aj v nasledujúcej modlitbe:

„*Všemohúci Bože, vrúcne ťa prosíme, za tento dom, za tých, čo v ňom bývajú i za veci v ňom uložené. Požehnaj a posväť ho. Rozmnož v ňom všetko dobré. Udeľ, Pane, jeho majiteľom hojnosť nebeskej rosy a z pozemského bohatstva všetko potrebné k životu. Vo svojom milosrdenstve vyplň všetky ich želania. Navštív tento príbytok a zažeň od neho všetky úklady diabla. Nech v ňom prebývajú tvoji svätí anjeli, nech ho v pokoji chránia a tvoje sväté požehnanie nech tu ustavične prebýva. Prosíme ťa, Vládca, chráň tento dom i tých, čo v ňom bývajú, malých i veľkých, pred požiarom, búrkou, morom a inou nákazou, pred chorobami, akýmkoľvek nešťastím i pred vpádom nepriateľa a nech tento príbytok nie je domom utrpenia pretých, čo v teba dúfajú. Požehnaj naším príchodom tento dom, ako si požehnal dom Abraháma, Izáka a Jakuba. Kiež vo vnútri stien tohto domu prebývajú anjeli tvojho svetla a ochraňujú v ňom žijúcich. Lebo tvoja je moc a sláva Otca i Syna i Svätého Ducha, teraz i vždycky i na veky vekov.*“ – vidíme, že požehnanie má slúžiť na požehnanie všetkých, ktorí v domy budú bývať, potom na odohnanie zlého ducha a na odvrátenie prírodných živelných katastrof a chorôb. Zaujímavosťou je zvolávanie božej pomoci a to prostredníctvom anjelov, ktorí sa majú ubytovať v stenách domu. Možno tu vidieť paralelu so starozákonnými vyobrazeniami anjelov vo svätyni svätých. Dom sa teda má

stať svätynou a nepoškvrneným sídlom, tak ako boli aj príbytky patriarchov.

Nasleduje požehnanie oleja, ktorý má slúžiť „na odohnanie každej protivnej sily a satanových nástrah.“ Táto myšlienka sa potom rozvíja v speve stichiry: „Požehnaj, Pane, tento dom a naplň ho blahobytom. A tých, čo v ňom bohobojne budú žiť, zachráň od všetkého zlého. Udeľ im hojnosť tvojho nebeského i pozemského požehnaní, lebo si dobrotivý a veľmi milosrdný.“

Predtým sa dom ešte pokropí sv. vodou. Po pokropení vodou kňaz maže posväteným olejom v tvare kríža steny domu. Pomazáva najprv stenu na východu, potom na západe, pokračuje na severe a ukončí na juhu. Pri každom pomazaní hovorí: „Požehnáva sa tento dom pomazaním týmto svätým olejom v mene Otca i Syna i Svätého Ducha. Amen.“ - aj v tejto časti môžeme vnímať ako sa prostredníctvom obradov, ale aj modlitieb dom čoraz viac stáva miestom bezpečného príbytku a prehlasuje sa za územie Boha. Pri každej miestnosti a stene zaznieva: „V mene Otca i Syna i Svätého Ducha. Amen.“

Celé požehnanie sa môže zakončiť čítaním Božieho slova a to už spomínanej stati o návšteve Ježiša do Zachejovho domu. Akoby si domáci mali uvedomiť, že teraz je v tomto dome s nimi prítomný sám Kristus.

Môže nasledovať Ž 100, ktorý začína slovami Milosrdenstvo a spravodlivosť chcem ospievať, zahrať ti, Pane, na harfe. – vyjadruje sa radosť nad dokončením diela.

A obrad pokračuje ekténiou, prosbami, ktoré rekapitulujú všetky doteraz zvolávané prosby a želania.

„Ak Pán nestavia dom, márne sa namáhajú tí, čo ho stavajú“

A teraz sa vráťme k Ž 126, ktorého prvý verš tvorí aj nadpis tohto príspevku. Tento žalm, ako sme uviedli, stojí na začiatku obradu Požehnaní domu. Nádhernú katechézu k nemu povedal Benedikt XVI. 31. augusta 2005 na generálnej audiencii vo Vatikáne. Predkladáme niekoľko myšlienok:

127. žalm podľa Septuaginty 126, stavia pred náš zrak dom, ktorý sa práve buduje, mesto zo svojimi strážami, život rodín, nočné bdenia, každodennú prácu, malé i veľké tajomstvá bytia. Nad týmto všetkým však bdie rozhodná prítomnosť Pána, ktorá sa vznáša nad dielami človeka, ako tomu napovedá výrazný úvod žalmu: „*Ak Pán nestavia dom, márne sa namáhajú tí, čo ho stavajú*“ (v. 1).

Pevná spoločnosť sa zaiste rodí z úsilia všetkých svojich členov. Potrebuje však požehnanie a podporu Boha, ktorý je žiaľ často vylúčený a ignorovaný. Kniha prísloví zdôrazňuje primát Božej činnosti ak ide o blahobyt komunity a vyjadruje to radikálnym spôsobom, keď prehlasuje že, „*Pánovo požehnanie nosí bohatstvo a nepridáva nijaké trápenie*“ (Prís 10, 22).

Bez Pána je márne stavať stabilný dom, budovať bezpečné mesto, očakávať ovocie vlastného úsilia (porov. Ž 126, 1-2). S Pánom naopak sa nadobúda prosperita a plodnosť, plodná a pokojná rodina, mesto dobre zabezpečené a opevnené, slobodné od neistôt a úzkosti (porov. vv. 3-5). Text sa obracia s dôrazom na Pána, ktorý je predstavený ako buildovateľ domu a strážca, ktorý bdie nad mestom (porov. Ž 120, 1-8). Človek vychádza ráno do práce, aby zabezpečil rodinu a rozvoj spoločnosti. Do práce investuje svoju energiu a v pote svojej tváre (porov. Gn 3, 19) pracuje počas celého dňa (porov. Ž 127, 2).¹⁸

Záver

Starobylé civilizácie ako aj naši predkovia konali rôzne magické rituály na to, aby si naklonili temné sily a vyhli sa ich hnevu. Nebolo to inak ani pri zakladaní domu, jeho dostavaní, či presťahovaní sa doň. Kresťanské rituály akoby tieto dôležité fázy života kopírovali. Religiozní a etnológovia by možno povedali, že ide o to isté, len v inej dobe a v inom šate. No kresťan to takto vnímať nemôže. Požehnanie domu nie je len kresťanský rituál, ktorý je podobný pohanským či nekresťan-

¹⁸ Benedikt XVI.: *Prítomnosť Pána je nad dielami človeka*. <https://lh.kbs.sk/include/kat-z127.htm>. (15.10.2021).

ským zasväteniam či zaklínaniam. Tu nejde o mágiu za účelom sebe prilepšiť a inému uškodiť. Kresťanské požehnanie domu znamená dať svoj príbytok za príbytok Bohu a jeho vláde. Teda nie človek vyháňa zlé sily alebo sa im vyhýba, ale sám Boh prijíma miesto v dome ako jeho Pán. Kresťanské požehnanie domu tak, vyjadruje aj to, že už tu na zemi človek patrí pod vládu Boha a on ako kresťan s ním chce už tu prebývať a budovať Božie kráľovstvo. Boh tak prostredníctvom požehnania zviditeľňuje svoju moc v tomto svete a človeku dáva možnosť vyjadriť svoju príslušnosť k nemu. Mohli by sme to definovať vyjadrením: Bože patríť mi ja i môj dom. Môj dom je tvojim domom i chrámom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFIE

- AITAMURTO, K.: *Paganism, Traditionalism, Nationalism: Narratives of Russian Rodnoverie*. London and New York : Routledge, 2016. 232 s. ISBN 978-1317-084-43-3.
- Aké obydľia mali primitívni ľudia? Postavené prvé ľudské obydľia. Kostrové štruktúry.* <http://kuzov-samara.ru/sk/construction/kakie-zhilishcha-byli-u-pervobytnykh-lyudei-pervye-postroennye-zhilishcha/>. (20.10.2021).
- Benedikt XVI.: *Přítomnost Pána je nad díelami člověka*. <https://lh.kbs.sk/include/kat-z127.htm>. (15.10.2021).
- BERGER, R.: *Liturgický slovník*. Praha : Vyšehrad, 2008. 588 s. ISBN 978-80-7021-965-2.
- BOHÁČ, V.: *Krátký liturgický slovník*. Prešov : Petra. 2002. 31 s. ISBN 80-89007-26-0.
- FARRUGIA, E. G.: *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomuou : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2010. 1039 s. ISBN 978-807412-019-0.
- Feng-šuej. In: *Encyclopaedia Beliana*. 1. vyd. Bratislava : Encyklopedický ústav SAV; Veda, 2005. 698 s. Zväzok 4. ISBN 80-224-0847-6.
- Gréckokatolícky Slovenský Trebník*, cenzor Ján Seman. 1973, pre vnútornú potrebu Gr.kat. cirkvi. Kniha napísaná na písacom stroji. 219 s.
- HRŮŠA, I.: *Bohové, chrámy, obřady a lidé: Náboženství staré Mezopotámie*. Praha : Albatros Media a.s., 2015. 336 s. ISBN: 978-80-7429-538-6.
- LACKO, M.: *Svätý Cyril a Metod*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme. 1991. 222 s.
- Mágia, mýty a povery pri výstavbe domu*. <https://www.yit.sk/blog/2015/magia-myty-a-povery-pri-vystavbe-domu> (20.10.2021).
- MARETTA, J.: *Povery ničiace rodiny*. Prešov : Petra. 2013. 87s. ISBN 978-80-8099-068-8.
- MILIS, L.: La conversion en profondeur: un processus sans fin. In: *Revue du Nord*. 68, 1986, s. 269 (s. 487-498).

- Old Church Slavonic Dictionary.* <http://gorazd.org/gulliver/?recordId=36862>. (20.10.2021).
- PECIAR, Š.: *Slovník slovenského jazyka. Zväzok 2.* Bratislava : Ústav slovenského jazyka (SAV). 1990. 3981 s.
- POPELKOVÁ, K.: *Zvyky pri stavbe domu.* <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/zvyky-pri-stavbe-domu/> (20.10.2021).
- Rituály pri stavbe domu.* <https://www.slovanskenoviny.sk/ritualy-pri-stavbe-domu/?cn-reloaded=1> (20.10.2021).
- SÝKORA, J.: Niekoľko poznámok o liturgickej terminológii. In: *Christ-Net.Sk. Slovenský kresťanský portál.* ISSN 1338-273X. <https://christ-net.sk/node/1481>. (20.10.2021).
- ŠKOVIERA, A. – GRADOŠ, J.: *Slovenčina v našich bohoslužbách.* <https://casopisslovo.sk/2017/08/06/slovencina-v-nasich-bohosluzbach/> (20.10.2021).
- Tirpák, P.: Obrad, liturgia a liturgický rok v optike katechézy. In: *Fragmenty – veda a život: jubilejná kniha pri sedemdesiatinách kňaza prof. ThDr. Vojtecha Boháča, PhD.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020. s. 287-299. ISBN 978-80-555-2549-5.
- Trebník Metropolitu Petra Mohyly.* Kiev : Ukrajinsko pravoslávna cirkev. 1646 (1996). 934 s.
- Trebník.* Žovkva : ČSVV. 1926. 908 s.

Zoznam autorov

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.

dekan GTF PU v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
peter.sturak@unipo.sk

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Katedra aplikovanej edukológie
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
peter.tirpak@unipo.sk

doc. ThDr. Marcel Mojzeš, PhD.

Katedra systematickej teológie
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
marcel.mojzes@unipo.sk

Mgr. Peter Lazorík

Gréckokatolícka rímska misia
Adamov dvor
peterlazorik@gmail.com

doc. JUDr. Alena Krunková, PhD.

Katedra ústavného práva a správneho práva
Právnická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
alena.krunkova@upjs.sk

Dr Andrzej Giza

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
andrzej.giza@upjpz.edu.pl

Mgr. Lubica Lenartová, PhD.

LubiLenart@gmail.com

ThLic. Martin Tkáč, PhD.

Katedra aplikovanej edukológie
Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
martin.tkac@unipo.sk

ZNAK, SYMBOL A RITUÁL
v duchovnom a v liturgickom živote kresťana

Editori:

© Martin Tkáč – Peter Tirpák

Recenzenti:

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.

prof. dr hab. Józef Marecki

dr hab. Lucyna Rotter prof. UPJPI

doc. ThDr. Peter Borza, PhD.

Grafická úprava a návrh obálky:

PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Vydavateľ:

© Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

Zborník vychádza v rámci projektu VGAMR 2020/KAE/18/2020-2021

ISBN 978-80-555-2804-5